

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta

Katedra trestního práva

Podmíněné odsouzení

Diplomová práce

září 2011

Roman Vondrák

Vedoucí diplomové práce:

Prof. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití zdrojů a literatury v ní uvedených.

V Praze dne 15. 9. 2011

Roman Vondrák

Poděkování

Děkuji panu Prof. JUDr. Pavlu Šámalovi, Ph.D., vedoucímu mé diplomové práce, za cenné připomínky a rady.

V Praze 15. 9. 2011

Roman Vondrák

Obsah:

Úvod.....	1
1. Institut podmíněného odsouzení v našem právním řádu	3
1.1. Podstata podmíněného odsouzení a jeho formy	3
1.2. Právní povaha podmíněného odsouzení	5
2. Historický vývoj podmíněného odsouzení v československém a českém trestním právu. Podmíněné odsouzení ve vybraných zahraničních úpravách	6
2.1. Historický vývoj podmíněného odsouzení v našem právním systému.....	6
2.2. Vznik institutu podmíněného odsouzení a jeho místo v právních systémech evropských zemí a USA	13
3. Podmíněné odsouzení v novém trestním kodexu	20
4. Podmínky pro podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody	25
4.1. Výměra trestu, osoba pachatele, ostatní okolnosti.....	25
4.2. Zkušební doba, přiměřená omezení a přiměřené povinnosti	29
4.3. Ukončení podmíněného odsouzení.....	32
4.4. Zahlazení odsouzení	34
5. Podmíněné odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody s dohledem	37
5.1. Specifika podmíněného odsouzení s dohledem, předpoklady k jeho uložení	37
5.2. Výkon dohledu.....	38
6. Podmíněné odsouzení u mladistvých pachatelů	43
6.1. Vztah ZSVM k trestnímu zákoníku a dalším obecným předpisům	43
6.2. Podmíněné odsouzení	46
6.3. Rozhodnutí o podmíněném odsouzení u mladistvých	50
7. Rozhodnutí o podmíněném odsouzení a vykonávací řízení	52
7.1. Forma rozhodnutí o podmíněném odsouzení.....	52
7.2. Vykonávací řízení	54
8. Činnost a funkce Probační a mediační služby	61
8.1. Probace a mediace	61
8.2. Organizační struktura PMS.....	63
8.3. Činnost PMS	66
9. Podmíněné odsouzení v systému alternativních trestů	69

9.1.	Počátky alternativních trestních sankcí a směry jejich vývoje	69
9.2.	Alternativní řešení trestních věcí	73
9.3.	Modifikace podmíněného odsouzení v souvislosti s rozšiřováním alternativních trestů.....	74
10.	Závěr	77
10.1.	Vývoj sankční politiky v letech 2000 – 2009	77
10.2.	Podmíněné odsouzení de lege ferenda.....	82
	Seznam použitých zkratk	86
	Seznam použité literatury a pramenů.....	87
	Seznam příloh	89
	Resumé.....	92

Úvod

Diplomová práce na téma „Podmíněné odsouzení“ je rozvržena do deseti kapitol.

První kapitola jako úvodní objasňuje podstatu institutu podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody, jeho formy a právní povahu.

Druhá kapitola se zabývá historickým vývojem podmíněného odsouzení v československém a českém právním řádu, přesněji legislativními změnami trestního práva, které se odrazily v institutu podmíněného odsouzení. Zahrnuje období od roku 1919 do vydání platného trestního zákoníku roku 2009. Druhá část této kapitoly je věnována vzniku institutu podmíněného odsouzení a jeho fungování v právních systémech některých evropských států a USA. Má pouze informativní charakter, uvedená problematika je mnohem širší a vyžádala by si samostatné zpracování.

Třetí kapitola se týká změn, které se u podmíněného odsouzení projeví v souvislosti s přijetím nového trestního kodexu č. 40/2009 Sb. s účinností od 1. 1. 2010. Je pokusem o srovnání současné právní úpravy institutu podmíněného odsouzení s právní úpravou platnou do 31. 12. 2009.

Kapitoly čtvrtá a pátá uvádějí zákonné podmínky pro uložení podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem včetně přiměřených omezení, přiměřených povinností a dohledu. Dále pojednávají o způsobech ukončení podmíněného odsouzení.

Šestá kapitola se týká podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem u mladistvých pachatelů.

Tématem sedmé kapitoly jsou formy rozhodnutí o podmíněném odsouzení a vykonávací řízení.

Osmá kapitola přibližuje vznik a činnost Probační a mediační služby. Nejedná se o podrobnou analýzu této instituce a jejích funkcí, jde pouze o základní informace v souvislosti s trestem podmíněného odsouzení. Do diplomové práce byla činnost a funkce Probační a mediační služby zařazena proto, že PMS se významně podílí především na realizaci trestu podmíněného odsouzení v rámci trestního řízení.

Devátá kapitola si klade za cíl nastínit v základních rysech počátky alternativ k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, směry jejich vývoje a možnosti uplatnění

v trestní politice. Úzce se toto téma vztahuje k institutu podmíněného odsouzení jakožto nejfrekventovanějšímu z alternativních trestů.

Desátá závěrečná kapitola je zamyšlením nad využíváním podmíněného odsouzení v rámci systému alternativních trestů. Za tím účelem je doplněna srovnávací statistickou tabulkou a grafem.

Práce je zpracována podle právního stavu ke dni 15. 9. 2011.

1. Institut podmíněného odsouzení v našem právním řádu

1.1. Podstata podmíněného odsouzení a jeho formy

Podmíněné odsouzení neboli podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody je alternativou krátkodobých respektive též střednědobých nepodmíněných trestů odnětí svobody. Jeho právní úprava je obsažena v § 81 až § 87 zákona č. 40/2009 Sb., tj. trestního zákoníku ve znění pozdějších předpisů a v dalších paragrafech uvedeného zákona vztahujících se k institutu podmíněného odsouzení. Podle § 81 odst. 1 může soud podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta, jestliže vzhledem k osobě pachatele a poměrům pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a k okolnostem případu má důvodně zato, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu. Odst. 2 § 81 uvádí, že povolení podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody se netýká výkonu ostatních trestů uložených vedle tohoto trestu. Toto ustanovení vychází ze skutečnosti, že při podmíněném odsouzení není pachateli odňata osobní svoboda, proto nic nebrání výkonu ostatních trestů a opatření, které pachatel vykonává rovněž na svobodě (např. výkonu ochranného opatření nebo náhrady škody způsobené trestným činem).¹⁾ Podstata podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody spočívá v tom, že soud vynese odsuzující rozsudek, uloží trest odnětí svobody, ale výkon trestu odloží (přesněji promine) pod podmínkou, že odsouzený ve stanovené zkušební době povede řádný život a vyhoví uloženým podmínkám.²⁾ Podle chování pachatele trestného činu ve zkušební době, podle plnění uložených přiměřených omezení a povinností, podle plnění povinností v rámci výkonu dohledu nemusí k výkonu trestu ve věznici dojít. Pokud naopak odsouzený nepovede řádný život a nevyhoví stanoveným podmínkám, soud rozhodne o výkonu trestu odnětí svobody. Uložený trest odnětí svobody působí na pachatele, ale nikoli vlastním výkonem, nýbrž pohružkou výkonu trestu.

Význam podmíněného odsouzení v systému trestních sankcí spočívá především v tom, že pachatel trestného činu byl odsouzen, ale současně je mu projevena určitá důvěra, že i bez výkonu trestu odnětí svobody svým chováním ve zkušební době odčiní

¹⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 899

²⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 382

svůj trestný čin. Podmíněné odsouzení se ukládá u pachatelů méně závažných trestných činů. Vychází se z předpokladu, že samotné odhalení trestného činu, trestní stíhání pachatele, negativní zhodnocení jeho osoby i trestného činu rozsudkem, stejně i hrozba případného výkonu trestu jsou dostačující, aby bylo účelu trestu dosaženo. Neméně významnou roli hraje i skutečnost, že odsouzený se musí ve zkušební době podrobit přiměřeným povinnostem a omezením, pokud mu byly soudem uloženy, případně i dohledu probačního úředníka. Tyto skutečnosti z hlediska individuální i generální prevence mohou mít u některých pachatelů trestných činů stejné účinky, jako by měl výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody.³⁾

Podle nálezu Ústavního soudu ČR (ÚS 47/1998 – n) je smyslem a účelem trestu ochrana společnosti před kriminalitou. Trest v sobě spojuje jak moment trestní represe a prevence ve vztahu k pachateli (individuální represe a individuální prevence), tak i moment výchovného působení na ostatní členy společnosti (generální prevence). Prevence i represe musí být vyvážené. Generální prevence vychází z prevence individuální a zajišťuje ochranu společnosti před potenciálními pachateli.

Podmíněné odsouzení je projevem preventivní funkce trestního práva a také významným motivačním činitelem pro odsouzené. Pokud odsouzený vyhoví ve zkušební době stanoveným podmínkám a povede řádný život, soud vysloví, že se osvědčil, a na pachatele trestného činu se hledí, jako by nebyl odsouzen. To významně pachatele motivuje, aby měl zájem na vlastním řádném životě a nebyl jenom pasivním objektem působení trestu. Oporou mu může být ve zkušební době pomoc probačních úředníků i zájmových sdružení občanů. Proto je podmíněné odsouzení prostředkem k nápravě pachatele i ochraně společnosti, nikoli projevem shovívavosti vůči pachateli či rezignaci na jeho potrestání.⁴⁾

Současná právní úprava podmíněného odsouzení rozlišuje jeho dvě formy, a to podmíněné odsouzení (označované také jako prosté) a podmíněné odsouzení s dohledem. Právní úprava obou forem je obdobná. Podmíněné odsouzení s dohledem se liší od podmíněného odsouzení jen tím, že spolu s vyslovením podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody je nad pachatelem obligatorně stanoven i dohled. Jedná se tedy o přísnější alternativu k podmíněnému odsouzení. Podle trestního zákoníku se

³⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 891

⁴⁾ Šámal, P. a kol.: tamtéž, s. 891

dohled nad pachatelem trestného činu stanoví pouze tehdy, pokud je třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat jeho chování a poskytnout mu potřebnou pomoc a péči ve zkušební době.⁵⁾ Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody včetně podmíněného odsouzení s dohledem lze uložit i mladistvým pachatelům. Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže představuje podmíněné odsouzení druh trestního opatření.

1.2. Právní povaha podmíněného odsouzení

Z hlediska právní povahy podmíněného odsouzení je sporná otázka, zda se jedná o zvláštní druh trestu, nebo zda jde pouze o způsob vyměření či výkon trestu. V současné době převládá u většiny odborníků názor, že podmíněné odsouzení je zvláštním druhem trestní sankce. Přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže byl tento názor jednoznačně potvrzen, neboť ustanovení § 24 odst. 1 písm. g) a h) uvádí podmíněné odsouzení i podmíněné odsouzení s dohledem jako samostatné druhy trestních opatření.⁶⁾ Stejně je tomu i v současném trestním zákoníku, který zařadil oba typy podmíněného odsouzení pod § 52 Druhy trestů, odst. 2.: *Trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li zákon jinak a) nepodmíněný trest odnětí svobody, b) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, c) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.* Komentář k trestnímu zákoníku k této problematice uvádí, že podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody upravené v ustanoveních § 81 až 87 lze považovat za zvláštní formu zproštění výkonu trestu, který byl uložen, za zvláštní způsob vyměření trestu, za odklad trestu, který byl uložen, za zvláštní způsob výkonu trestu anebo za zvláštní instituci, která je vedle trestů a ochranných opatření prostředkem k dosažení nápravy pachatele a ochrany společnosti jako kvalifikovaná pohružka trestem. Autor textu v Komentáři F. Púry dále poznamenává, že z ustanovení § 52 odst. 1 písm. a), dále odst. 2 písm. b) a c) je zřejmé, že podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody, popř. i s dohledem je typem trestu odnětí svobody.⁷⁾ Podmíněné odsouzení je možné chápat jako alternativní trest ukládaný za určitých, zákonem stanovených podmínek namísto trestu odnětí svobody. Poněkud nepřesný je samotný termín podmíněné odsouzení. Jeho podstata nespočívá totiž v tom, jak by se dalo usuzovat z názvu, že by se

⁵⁾ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vyd. Praha: Leges, 2009, s. 370 až 371

⁶⁾ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009, s. 366

⁷⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 891

podmíněně odložilo vyslovení viny a trestu. Naopak soud uznal pachatele vinným a za trestný čin mu uložil trest odnětí svobody o určité výměře. Výkon tohoto trestu byl ale dočasně – na zkušební dobu odložen a v případě, že odsouzený vyhoví ve zkušební době stanoveným podmínkám a povede řádný život, výkon trestu nebude realizován. Kromě toho je název podmíněného odsouzení poněkud zavádějící i tím, že výrazně neodlišuje tento institut od podmíněného upuštění od potrestání s dohledem a od tzv. alternativních řízení, např. podmíněného zastavení trestního stíhání.⁸⁾

Možná i z těchto důvodů je titulek § 81 o podmíněném odsouzení v novém trestním zákoníku formulován výstižněji, a to: „Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody“. Název celého 6. oddílu trestního zákoníku, pod nímž je § 81 umístěn, zní: „Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody“, zatímco v trestním zákoně účinném do 31. 12. 2009 byl v obsahově odpovídajícím oddílu uveden titulek „Podmíněné odsouzení“. Přes určité výhrady k termínu podmíněné odsouzení je možné konstatovat, že tento termín je vžitý a je chápán vcelku jednoznačně i laickou veřejností.

2. Historický vývoj podmíněného odsouzení v československém a českém trestním právu. Podmíněné odsouzení ve vybraných zahraničních úpravách

2.1. Historický vývoj podmíněného odsouzení v našem právním systému

Po vzniku Československé republiky zůstal v Čechách v oblasti trestního práva v platnosti rakouský Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z roku 1852 ve znění změn a doplňků. Bylo to dáno přijetím tzv. recepční normy – z. č. 1/1918 Sb. Na Slovensku zůstal v platnosti uherský trestní zákon z r. 1878 a zákon o přestupcích z r. 1879.⁹⁾

⁸⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 277

⁹⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 17

Institut podmíněného odsouzení byl do našeho právního řádu zaveden zákonem č. 562/1919 Sb. o podmíněném odsouzení a podmíněném propuštění podle typu francouzského práva. Maďarský trestní zákon jej ale znal už od roku 1908, zatímco v západní části státu bylo třeba k tomuto účelu používat práva milosti.¹⁰⁾

Zákon č. 562/1919 Sb. znamenal výrazný pokrok v našem trestněprávním sankčním systému. Podle tohoto zákona mohl soud odložit výkon peněžitého trestu nebo trestu odnětí svobody nepřevyšujícího 1 rok, pokud měl z podstatných důvodů za to, že odsouzený povede řádný život, a že tudíž nebude výkonu trestu třeba. Zákonem byla stanovena dvojí zkušební doba, a to 1 až 3 roky v případě trestu peněžitého a trestu odnětí svobody do 6 měsíců, a 2 až 5 let v případě vyššího trestu odnětí svobody. Podmínečně odsouzenému mohl být soudem stanoven ochranný dozor (institut probace) a mohla mu být uložena omezení týkající se místa pobytu a způsobu života. Soud měl zpravidla také uložit, aby podmíněně odsouzený podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil, a poskytl zadostiučinění. Pokud se podmíněně odsouzený ve zkušební době osvědčil, mělo se za to, že nebyl odsouzen. Pokud se naopak podmíněně odsouzený ve zkušební době neosvědčil, soud nařídil výkon trestu. Důvody pro nařízení výkonu trestu byly uvedeny v § 6 uvedeného zákona. Odklad výkonu trestu znamenal současně odložení vedlejších trestů, zabezpečovacích opatření i právních následků, které zákon spojoval s odsouzením. Podle zákona bylo podmíněně odsouzení vyloučeno z důvodů recidivy odsouzeného, tedy pokud viník byl už dříve odsouzen pro zločin na dobu delší než 3 měsíce, nebo pokud čin spáchal z pohnutky nízké a nečestné.¹¹⁾

V roce 1924 byl zákon č. 562/1919 Sb. **novelizován zákonem č. 134/1924 Sb.** – v neprospěch odsouzených. Novela upravovala podávání zpráv o podmíněném odsouzení úřadům a soudům.

Komplexní úpravu problematiky trestního práva mladistvých přinesl **zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží**. V důvodové zprávě k tomuto zákonu byla hlavní zásada trestního práva mládeže formulována takto: „Co nejméně trestati, co nejvíce vychovávat, a je-li nutné trestati, pak i trestem vychovávat a polepšovat.“ V roce 1950 byl tento zákon zrušen a trestní zákon z roku 1950 ani trestní zákon z roku

¹⁰⁾ Solnař, V.: Tresty a ochranná opatření. Praha: Akademia 1979, s. 85

¹¹⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 17

1961 jej nedokázaly na patřičné úrovni nahradit, znamenaly naopak změnu k horšímu.¹²⁾ Zákon č. 48/1931 Sb. vyhovoval požadavkům pozitivistických směrů, aby trestání mladistvých bylo upraveno odchylně od trestání dospělých a bylo primárně orientováno na výchovný účel. Uvedený zákon upravoval použití trestu podmíněného odsouzení u mladistvých pachatelů odlišně od obecné úpravy v zákoně č. 562/1919 Sb. v následujících směrech:

- a) podmíněné odsouzení mladistvého bylo možné vyslovit u trestu nepřevyšujícího 3 roky
- b) podmíněné odsouzení bylo možné vyslovit i dodatečně, i když už započal výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody, pokud byly zjištěny okolnosti umožňující podmíněné odsouzení, které soudu nebyly známy v době, kdy rozhodoval
- c) předcházející i opětovné potrestání nebylo na překážku uložení podmíněného odsouzení
- d) pokud mladistvému nebyla současně nařízena ochranná výchova, musel mu být uložen ochranný dozor. Od jeho uložení mohlo být upuštěno v případě, že spáchaný čin byl nepatrného významu a o náležitý dozor nad mladistvým bylo postaráno jinak. Ochranný dozor mohl trvat nejdéle do 21 let věku.
- e) podmíněné odsouzení bylo možné ponechat v platnosti i přesto, že se mladistvý neosvědčil, pokud existovala důvodná naděje na jeho polepšení a zejména s přihlédnutím k tomu, že je postaráno o jeho řádnou výchovu a také s přihlédnutím k výjimečným okolnostem. Přitom soud mohl prodloužit zkušební dobu maximálně o 2 roky a mohl nařídit ochranný dozor nebo ochrannou výchovu.¹³⁾

Ochranný dozor upravuje § 11 zákona č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží. V § 11 odst. 1 je uvedeno, že ochranný dozor uloží soud, pokud uzná, že prospěch mladistvého vyžaduje, aby se dohlíželo na jeho řádnou výchovu v jeho vlastní rodině, nebo v rodině, v níž žije. Přitom mu může současně uložit omezení, pokud jde o způsob života. Dobu trvání ochranného dozoru vymezuje § 11 odst. 3 v tom smyslu, že ochranný dozor potrvá, pokud toho vyžaduje jeho účel, nejdéle však do dokonání 21. roku věku. Nepostačuje-li ochranný dozor, může být změněn v ochrannou výchovu.

¹²⁾ Novotný, O.: Alternativy uvěznění. Právní praxe č. 2/1993, s. 72

¹³⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 26 - 27

Ustanovení § 12 zákona č. 48/1931 Sb. se týká ochranné výchovy. Uvádí, že soud nařídí ochrannou výchovu mladistvého, pokud nelze odstranit nedostatek řádné výchovy ve vlastní rodině mladistvého nebo v rodině, v níž žije. V § 12 odst. 2 je stanoveno, že ochranná výchova probíhá v rodině, která je k tomu způsobilá nebo ve výchovně a potrvá, pokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dokonaného 21. roku věku. Ochranná výchova může být kdykoli změněna v ochranný dozor a naopak nebo rodinná výchova ve výchovu ústavní a naopak (§ 12 odst. 4).¹⁴⁾

Zákon č. 48/1931 Sb. užívá pojem mladistvého. Byla jím označována osoba ve věku od 14 do 18 let. Osoby pod věkovou hranicí 14 let byly označovány jako nedospělí, a proto nebyly za své činy trestně odpovědné. Výjimku tvořily činy, za které zákon stanovil trest smrti. V takovém případě u nedospělé osoby, ale starší 12 let, poručenský soud musel nařídít ochrannou výchovu ve výchovně nebo v léčebně.¹⁵⁾ Mimo to zákon o trestním soudnictví nad mládeží stanovil určité odchylky od obecných trestních zákonů, především v tom, že:

- 1) trestný čin spáchaný mladistvým se nazýval proviněním bez ohledu na to, zda byl podle trestního zákona zločinem, přečinem nebo přestupkem
- 2) trest zavření jako zvláštní druh trestu byl ukládán místo trestu smrti a všech druhů trestů na svobodě ať hlavních, nebo náhradních.¹⁶⁾

V rámci tzv. právníkové dvouletky v letech 1948 – 1950 byly na základě rozhodnutí vlády vypracovány nové trestněprávní předpisy a 12. července 1950 schváleny Národním shromážděním. Byl to **trestní zákon (z. č. 86/1950 Sb.)**, **trestní řád (z. č. 87/1950 Sb.)**, **trestní zákon správní (z. č. 88/1950 Sb.)** a **trestní řád správní (z. č. 89/1950 Sb.)**. Trestní zákon sjednotil trestní právo hmotné, ale měl represivní charakter, který vyplýval z tehdejší politické situace v zemi. **Trestní zákon č. 86/1950** nahradil prvorepublikový zákon č. 562/1919 Sb. a bez náhrady zrušil zákon č. 48/1931 o trestním soudnictví nad mládeží. Problematiku trestní odpovědnosti a trestání mladistvých začlenil do svých ustanovení v modifikované podobě.

Trestní zákon č. 86/1950 modifikoval i podmíněné odsouzení. Podle zákona měl soud podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující 1 rok, pokud se to

¹⁴⁾ Rozum, J.: Právní úprava trestního soudnictví nad mládeží v Československu z roku 1931. Praha: IKSP, 1996, s. 9 - 10

¹⁵⁾ Vlček, E.: Dějiny trestního práva v českých zemích a na Slovensku. MU Brno, 2006, s. 40

¹⁶⁾ Zborník, F., Kotulan, P., Rozum, J.: Trestní soudnictví nad mladistvými v ČR a v zahraničí. Praha: IKSP, 1996, s. 8

nepřičilo obecnému zájmu a pokud měl soud důvodně za to, že vzhledem k předchozímu životu povede pachatel i bez výkonu trestu řádný život pracujícího člověka. Zkušební doba byla stanovena na 1 – 3 roky. Zákon rovněž počítal s možností uložit přiměřená omezení a povinnost nahradit škodu.¹⁷⁾ Na rozdíl od zákona č. 562/1919 podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody automaticky neznamenal současné odložení výkonu vedlejších trestů. Jejich výkon musel být odložen samostatně. Podmíněný odklad ale mohl být vysloven i u trestu peněžitého, zákazu činnosti, vyhoštění a zákazu pobytu. Možnost podmíněného odsouzení byla vyloučena u některých trestných činů uvedených ve zvláštní části TZ. Jednalo se hlavně o trestné činy proti republice a hospodářské trestné činy.

V souvislosti s určitým uvolněním politické situace v r. 1956 u nás dochází ke změnám v trestním právu, a to novelou trestního zákona – **zákon č. 63/1956 Sb.**, účinnou od 1. 1. 1957. Touto novelou byla u podmíněného odsouzení zrušena všechna ustanovení vylučující použití podmíněného odsouzení či snížení trestu. Charakter trestního práva přesto zůstával značně represivní.¹⁸⁾

Rok 1960 znamenal mezník ve vývoji československého práva. Byla přijata nová Ústava a po ní následovalo období přijímání nových zákonů. V oblasti trestního práva to byl nový trestní zákon č. 140/1961 Sb. a zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.

Trestní zákon z r. 1961 upravuje podmíněné odsouzení v § 58 až § 60. Bylo uzákoněno pouze podmíněné odsouzení, nikoli podmíněné odsouzení s dohledem. Ustanovení § 58 odst. 1 ukládalo soudu povinnost odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího 2 roky, pokud byla splněna alespoň jedna ze dvou obligatorních podmínek, a to: jestliže vzhledem k osobě pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, měl soud důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu, nebo jestliže přijal záruku za nápravu pachatele nabídnutou společenskou organizací a vzhledem k výchovné síle kolektivu měl soud důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho výkonu.¹⁹⁾ V případě splnění podmínek byl odklad výkonu trestu obligatorní. Zkušební doba byla stanovena v rozmezí od 1 roku do 5 let, u mladistvých v rozmezí 1 roku až 3let. Stejně jako

¹⁷⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 28 - 29

¹⁸⁾ Kalvodová, V.: tamtéž, s. 31

¹⁹⁾ Kalvodová, V.: tamtéž, s. 32

v předchozím trestním zákoníku se podmíněný odklad výkonu trestu týkal jen odnětí svobody, nikoli výkonu dalších trestů uložených vedle odnětí svobody. Soud mohl odsouzenému uložit i přiměřená omezení a zpravidla i podle jeho sil náhradu škody, kterou trestným činem způsobil. Pokud odsouzený vyhověl stanoveným podmínkám, vyslovil soud, že se osvědčil. V opačném případě rozhodl o výkonu trestu.

Zákon č. 140/1961 Sb. obsahoval rovněž zvláštní ustanovení týkající se trestněprávních sankcí mladistvých. V případě podmíněného odsouzení byla stanovena kratší zkušební doba, a to od 1 roku do 3 let. Při vymezení účelu trestu zákon zdůrazňoval jeho výchovný vliv. Následující **novela č. 56/1965 Sb.** pozměnila právní úpravu podmíněného odsouzení. Zavedla fakultativnost ukládání podmíněného odsouzení při splnění podmínek pro jeho uložení. Záleželo na uvážení soudu, zda v konkrétním případě je účelné výkon trestu odnětí svobody podmíněně odložit. Tato právní úprava přetrvala až do r. 1990.

Politické, ekonomické i sociální změny naší společnosti způsobené pádem komunistického režimu na sklonku r. 1989 vyvolaly i potřebu změn v sankčním systému trestního práva. První velká novela trestního práva (**zákon č. 175/1990 Sb.**) výrazně zasáhla do systému trestů. S účinností od 1. 7. 1990 zrušila trest smrti a po 34 letech opět zavedla trest odnětí svobody na doživotí.

Významnější změny z hlediska podmíněného odsouzení přinesla **novela TZ č. 253/1997 Sb.** s účinností od 1. 1. 1998. Reagovala na kritiku bezobsažnosti stávající právní úpravy přiměřených omezení v § 59 odst. 2 TZ, která jejich vymezení ponechávala na soudní praxi. Reagovala rovněž na požadavky uzákonění probace.²⁰⁾ V trestním právu zakotvila dva nové trestněprávní instituty, a to upuštění od potrestání s dohledem a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem upravuje § 60a. V jeho odst. 3 je stanoveno, že soud může uložit přiměřená omezení nebo i přiměřené povinnosti uvedené v § 26 odst. 4 směřující k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Stejně tak i v § 59 (zkušební doba) se v odst. 2 uvádí, že soud může podmíněně odsouzenému uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti. Právní zakotvení přiměřených omezení a povinností v § 26 odst. 4, který uvádí jejich demonstrativní

²⁰⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 35 - 38

výčet, bylo přínosné především pro soudní praxi. V. Kalvodová hodnotí tuto právní úpravu následovně: „*Nová právní úprava přiměřených omezení představuje pozitivní krok. Přiměřená omezení je nutné chápat jako nedílnou součást podmíněného odsouzení, tedy nedílnou součást trestu. Jako taková představují závažný zásah do práv a svobod jedince, učiněný na základě zákona. Výčet těchto omezení přímo v trestním zákoně směřuje k posílení zásady zákonnosti a k prohloubení právní jistoty. Demonstrativnost výčtu pak respektuje zásadu účelnosti trestu, adekvátnost trestu a s ní spojený princip soudní individualizace, neboť vytváří prostor pro uložení dalších omezení nad rámec zákonného výčtu.*“²¹⁾

V § 59 (zkušební doba u podmíněného odsouzení) byl za pojem přiměřená omezení nově vložen pojem přiměřené povinnosti. Trestní zákon tyto pojmy přímo nedefinuje, ale lze je podle V. Kalvodové vymežit jako zásahy do svobody jednání a chování pachatele po stanovenou zkušební dobu, které jej mají směřovat k vedení řádného života.

Mezníkem ve vývoji českého trestního práva se stala **novela trestního zákona č. 265/2001 Sb.** obecně nazývaná jako velká novela trestního řádu. Nabyla účinnosti 1. ledna 2002 a přinesla zásadní změny českého trestního řízení. Část druhá novely – změna trestního zákona – přinesla i změny v oblasti sankcí. U podmíněného odsouzení představuje významnou změnu modifikované znění § 60 odst. 1, v němž je stanoveno, že soud může výjimečně vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k výkonu trestu. Dosud se toto ustanovení týkalo pouze mladistvých pachatelů. V § 60 odst. 1 jsou dále uvedeny podmínky, za kterých může být podmíněné odsouzení ponecháno v platnosti, a to např. při stanovení dohledu nad odsouzeným, při prodloužení zkušební doby, při stanovení dosud neuložených přiměřených omezení nebo přiměřených povinností. Na rozdíl od předchozí právní úpravy účinné do 31. 12. 2001 upouští novela od záruky za pachatele jako jedné z podmínek odložení výkonu trestu odnětí svobody. V § 58 odst. 1 novely TZ už záruka za pachatele uvedena není. Byla totiž nahrazena zárukou zájmového sdružení občanů za převýchovu odsouzeného, která je upravena v §

²¹⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 122

6 trestního řádu. Soud ji může přijmout až po právní moci rozhodnutí o podmíněném odsouzení.

Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže komplexně upravil problematiku trestního práva mladistvých a dětí mladších patnácti let. Podmíněné odsouzení mladistvých pachatelů upravuje § 33 tohoto zákona.

Zásadní změny v oblasti trestního práva přinesl nový **trestní zákoník č. 40/2009 Sb.**, který nabyl platnosti 9. 2. 2009 s účinností od 1. 1. 2010.

2.2. Vznik institutu podmíněného odsouzení a jeho místo v právních systémech evropských zemí a USA

Podmíněné odsouzení bylo poprvé uzákoněno koncem 19. století v Belgii a ve Francii. Jednalo se o podmíněné odložení výkonu trestu vězení, ve Francii také výkonu trestu peněžitého. Trest byl vykonán, jestliže pachatel byl ve zkušební době odsouzen za trestný čin nebo přečin. Jinak se na odsouzeného hledělo, jako by nebyl odsouzen. Vznik podmíněného odsouzení byl inspirován angloamerickou probací.²²⁾ Při probaci je podmíněný odklad trestu spojen s ochranným dozorem, který provádí zvláště k tomu ustanovený orgán, zatímco u výše uvedeného typu podmíněného odsouzení tento dozor chybí. Francouzsko-belgický typ podmíněného odsouzení převzaly postupně přibližně do konce 1. světové války téměř všechny evropské země.

Vytvořily se tři typy podmíněného odsouzení:

1. Angloamerická probace spojená s ochranným dozorem vykonávaným zvláštními orgány. Podmíněně se odkládá rozsudek nebo jen výkon uloženého trestu. Odsouzený má svých chování dokázat, že není nutné uložit nebo vykonat trest. Tento institut byl vytvořen praxí v americkém státě Massachusetts a v Anglii byl dodatečně legalizován roku 1907 (Probation of Offenders Act). Výhodou tohoto typu je, že soud může odložit nejen výkon trestu, ale i samotný výrok o trestu a omezí se pouze na vyslovení výstrahy. Výrok o trestu soud vysloví pouze tehdy, když se odsouzený ve zkušební době neosvědčí.

²²⁾ Novotný, O., Dolenský, A., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 388

2. Typ severský, kde se odkládá výkon uloženého trestu. Pokud se odsouzený osvědčí, výkon trestu se promíjí. Na odsouzeného se však nehledělo, jako by nebyl odsouzen – chyběl rehabilitační účinek.

3. Francouzský typ – upraven r. 1891 Berengerovým zákonem. Jestliže se odsouzený osvědčil, posuzoval se tak, jako by nebyl souzen (rehabilitační účinek), pokud byl podmíněně odložen výkon všech trestů.²³⁾

V dalším vývoji podmíněného odsouzení se projevovala snaha o zvýšení jeho účinnosti připojováním dalších probačních prvků. Podle dosaženého stupně vývoje se rozlišují tři skupiny právních úprav podmíněného odsouzení:

- a) Úpravy, u nichž zůstala zachována původní podoba podmíněného odsouzení (např. v Itálii, ve Španělsku). Na odsouzeného se působí jenom hrozbou odloženého trestu.
- b) Úpravy, u kterých je možné chování odsouzeného usměrňovat formou přiměřených povinností a omezení (např. současná česká úprava podmíněného odsouzení prostého).
- c) Úpravy, ve kterých vývoj podmíněného odsouzení vedl k vytvoření probace různých forem. Dozor může být jen fakultativním doplňkem nebo může být prvkem samostatné probace.²⁴⁾

Podmíněné odsouzení v trestněprávních systémech jiných států

Rakousko

Podmíněné odsouzení, přesněji podmíněné prominutí trestu, se týká pachatele, kterému byl uložen trest odnětí svobody nepřevyšující 2 roky nebo peněžitý trest. Soud posoudí, zda odklad výkonu trestu sám o sobě nebo s dalšími opatřeními jsou dostačující k odvrácení pachatele od další trestné činnosti. Přihlíží se k osobě pachatele, druhu trestného činu, míře jeho viny, k jeho předchozímu životu i k jeho chování po činu. Zkušební doba je stanovena od 1 roku do 3 let. Rakouský trestní zákon umožňuje i podmíněný odklad (prominutí) části trestu. Tato část musí činit nejméně 1 měsíc a nejvýše třetinu trestu.

²³⁾ Solnař, V.: Tresty a ochranná opatření. Praha: Academia, 1979, s. 84

²⁴⁾ Novotný, O., Dolenský, A., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 389

Spolková republika Německo

Zákon připouští podmíněný odklad výkonu trestu nepřevyšujícího 1 rok za předpokladu, že samotné odsouzení bude pro odsouzeného výstrahou, takže v budoucnu už žádné trestné činy nespáchá. Při uložení podmíněného odkladu výkonu trestu se přihlíží k osobnosti odsouzeného, okolnostem jeho činu, chování po činu, životním podmínkám i účinkům, které je možno od odkladu očekávat. Soud může odložit i výkon trestu vyššího než 1 rok, ale nepřevyšujícího dva roky, pokud existují zvláštní okolnosti trestného činu či osobnosti odsouzeného. Zkušební doba se pohybuje v rozmezí 2 – 5 let, ale může být dodatečně zkrácena nebo před uplynutím zkušební doby prodloužena. Soud může odsouzenému uložit i povinnosti, a to náhradu škody, zaplacení peněžité částky ve prospěch obecně prospěšného zařízení nebo vykonání obecně prospěšné práce. Jako formu pomoci odsouzenému – jeho ochranu před pácháním trestných činů, může soud udělit odsouzenému pokyny, např. zákaz styku s určitými osobami, povinnost hlásit se ve stanovených lhůtách soudu či jinému orgánu, nebo stanovit dohled probačního úředníka. Rozhodnutí o uložení povinností, pokynů či dohledu může soud činit, měnit či rušit i dodatečně.²⁵⁾

Francie

Zákoník Code Napoleon z r. 1810 byl až do poloviny 20. století vzorem pro trestní právo mnoha evropských i mimoevropských zemí, tedy i práva československého. S účinností od 1. 3. 1994 byl nahrazen novým trestním zákonem Code pénal. Nový zákoník rozlišuje, pokud jde o tresty určené fyzickým osobám, trojí druh trestů: tresty za zločiny, tresty za přečiny a tresty za přestupky. Podmíněné odsouzení (odklad výkonu trestu) existuje i ve francouzském trestním právu. Má přitom trojí podobu:

1) Jednoduchý odklad, který může soud uložit pouze tehdy, pokud obviněný v předchozích 5 letech nebyl odsouzen za zločin nebo přečin k trestu káznice nebo vězení. Vztahuje se na trest odnětí svobody v maximální délce 5 let, ale také na peněžitý trest, denní pokutu a se zákonem stanovenými výjimkami i na tresty zbavující práv či je omezující a na doplňující tresty.

²⁵⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 41 - 42

2) Odklad s uložením zkoušky, spojený s určitými podmínkami a omezeními během zkušební doby od 18 měsíců do 3 let.

3) Odklad spojený se závazkem vykonat práce v obecném zájmu. V tomto případě soud může se souhlasem obviněného uložit obecně prospěšné práce v rozsahu 40 – 240 hodin a může navíc uložit i další povinnosti a omezení.

Španělsko

Španělské trestní právo rovněž obsahuje institut podmíněného odsouzení. Lze jej uložit prvopachatelům odsouzeným k trestu odnětí svobody nepřevyšujícímu 2 roky. Může být uložen i vyléčeným toxikomanům nebo toxikomanům, kteří se právě podrobují léčení. Uložení podmíněného odkladu záleží na úvaze soudce, který musí povolení nebo zamítnutí zdůvodnit. Zkušební doba je stanovena v rozmezí od 2 do 5 let. Soud může odsouzenému stanovit další omezení nebo podmínky. Pro dospělé pachatele neexistuje probační služba, nad chováním dospělého se neprovádí žádný specifický dohled.²⁶⁾

Anglie

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody je alternativou nepodmíněného trestu odnětí svobody nepřevyšujícího 2 roky, a to u dospělých pachatelů (ve věku od 21 let), pokud existují výjimečné okolnosti, které odklad výkonu trestu umožňují. Kromě toho existuje řada trestních sankcí, které jsou označovány jako vykonávané ve společenství. Výkon těchto trestů neprobíhá izolovaně, za zdmi speciální instituce. Jedná se např. o obecně prospěšné práce v rozsahu 40 – 240 hodin. Mohou být uloženy soudním příkazem pachateli ve věku od 16 let za čin, za který by byl dospělému pachateli uložen nepodmíněný trest. Nutný je ale souhlas pachatele s obecně prospěšnými pracemi. Pachateli od 16 let věku může být soudem uložen i jiný druh sankcí, a to probační příkaz na dobu od 6 měsíců do 3 let. V tomto případě má mladistvý pachatel povinnost podrobit se dohledu probačního úředníka. Soud může současně určit další podmínky a omezení, např. psychiatrické či protialkoholní léčení, příkázání místa pobytu apod. V říjnu 1992 byl zaveden do systému trestních sankcí

²⁶⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 50 - 51

kombinovaný příkaz, který spojuje prvky probačního dohledu a obecně prospěšné práce. Týká se pachatelů ve věku od 16 let.²⁷⁾

Spojené státy americké

Trestní kodexy jednotlivých států USA nejsou shodné, ale přesto mají společné určité obecné zásady týkající se trestních sankcí. Systém trestů zahrnuje pokutu, probaci či jiný výchovný program, nepodmíněný trest odnětí svobody a ve většině států také trest smrti. Probaci definuje asociace amerických právníků jako podmíněný trest, který ukládá podmínky pobytu na svobodě a zachovává soudu právo měnit podmínky trestu nebo stanovit nový trest, jestliže pachatel poruší uložené podmínky. Probace představuje zákonnou alternativu uvěznění ve většině států u většiny zločinů, ale v některých státech je možnost uložení probace omezena zákonem. Současně s probací se musí odsouzený podrobit řadě podmínek a omezení, vztahujících se k chování, výchově a dohledu. Existuje i tzv. šoková terapie. Spočívá v krátkém uvěznění pro výstrahu, po němž následuje podmíněný odklad výkonu trestu a probace.²⁸⁾

Z údajů o využívání institutu podmíněného odsouzení v uvedených státech vyplývá, že trestní sankce jsou si podobné, i když se v jednotlivostech liší (např. délka zkušební doby, podmínky pro uložení atd.). Probační dohled je většinou součástí výkonu trestu podmíněného odsouzení.

Probace

je hlavním prostředkem nápravy a resocializace pachatelů, jejichž chování je třeba usměrňovat a kontrolovat, aby se nedopustili další trestné činnosti. Těžištěm činnosti probačních úředníků je především dohled, ale kromě toho i vlastní výchovná práce. Podmínky pro uložení probace jsou v zemích západní Evropy, kde je institut probace pevně zakotven, vcelku shodné. Probace se ukládá v méně nebo středně závažných případech, vymezených zákonem stanovenou maximální výší odkládaného trestu, nebo typovou závažností trestného činu, případně i tehdy, pokud soud považuje dohled za

²⁷⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 54 - 55

²⁸⁾ Kalvodová, V.: tamtéž, s. 60

nutný, aby byl splněn účel trestu. Rozhodující pro uložení probace je osobnost pachatele, jeho charakteristika a prognóza chování. Vyskytují se tyto formy probace:

- probace jako samostatný trest
- probace jako důvod pro podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody
- probace jako důvod pro odklad výroku o trestu

O uložení probace rozhoduje soud. Na jejím výkonu se podílejí specializovaní probační úředníci i další orgány a osoby, např. probační či dohlédací výbory ve Francii, Anglii a Švédsku, penitenciární soudce ve Francii a Itálii, sociální pracovníci a další osoby či instituce. Probace vychází z diferencovaného a individuálního přístupu k odsouzenému a z možností a potřeb jeho sociální adaptace.²⁹⁾

Anglie

Probace je upravena zákonem o trestním soudnictví z r. 1991 (Criminal Justice Akt). O probaci rozhoduje soud probačním příkazem, který je možné vydat jen tehdy, pokud pachatel souhlasí s plněním požadavků uvedených v příkazu. Probace může být uložena pachateli, který dovršil 16. rok věku, na dobu od 6 měsíců do 3 let. Probační příkaz je vydáván formou rozsudku. Soud může kromě dohledu stanovit další omezení, např. nařídit psychiatrické léčení, uložit povinnost žít po určitou dobu ve schváleném probačním domě, kde je odsouzený podroben nejen dohledu probačního úředníka, ale i personálu domova. Z dalších povinností je možno uvést povinnost docházet do denního probačního střediska po dobu až 60 dnů. Probační střediska mají zavazný režim, jehož cílem je pomoci odsouzenému, aby dokázal čelit problémům, které mu brání vést řádný život. Probační služba je organizována podle územních probačních obvodů. Za svou činnost odpovídá probačním výborům složeným z policejních soudců (soudci pro drobnější delikty) a nejméně jednoho soudce porotního soudu. Členy probačního výboru mohou být i experti různých profesí. Politiku a směr vývoje probační služby určuje ministerstvo vnitra, které dává souhlas se jmenováním probačních úředníků.³⁰⁾

²⁹⁾ Suchý, O.: Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. Právní rozhledy č. 7/1995, s. 271 - 272

³⁰⁾ Suchý, O.: tamtéž, s. 272

Francie

Výkon probace kontroluje penitenciární soudce. V kontrole odsouzených mu pomáhají probační úředníci jmenovaní ministrem spravedlnosti. Ministerstvo spravedlnosti jmenuje i sociální pracovníky z řad sociálních pracovníků působících mimo vězeňské ústavy, jmenuje i zmocněnce (dobrovolné pracovníky). Dohled nad odsouzeným vykonává probační úředník, jehož pro konkrétní případy určuje penitenciární soudce. Úředník má povinnost čtvrtletně podávat soudci zprávu o chování odsouzeného. Činnost probačních úředníků a zmocněnců kontroluje vedoucí probační služby.³¹⁾

Spolková republika Německo

Probaci ukládá soud podle podmínek stanovených zákonem – zpravidla tehdy, jestliže je odsouzenému uložen trest odnětí svobody delší než 9 měsíců a odsouzený nedovršil 27. rok věku. Dohled a vedení probačního úředníka trvá po dobu trvání probační doby, tj. od 2 do 5 let. Probačního úředníka ustanovuje soud, který současně řídí jeho činnost. Úředník podává ve stanovených lhůtách soudu zprávy o chování odsouzeného a plnění podmínek požadovaných soudem. Probační úředníci jsou civilní zaměstnanci v rámci soudní správy.

Rakousko

Probační úředník má poskytovat kromě kontroly i pomoc odsouzenému. V případě potřeby mu pomáhá nalézt vhodné ubytování i práci. Činnost úředníka je vykonávána jako povolání nebo čestná funkce. Zprávy o své činnosti a poznatky o odsouzeném podává následně úředník soudu. V Rakousku fungují Služebny probační pomoci zřizované a udržované Spolkovým ministerstvem spravedlnosti. Jsou zřizovány v sídlech trestních soudů 1. stupně.³²⁾

³¹⁾ Suchý, O.: Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. Právní rozhledy č. 7/1995, s. 274

³²⁾ Suchý, O.: tamtéž, s. 274 - 275

3. Podmíněné odsouzení v novém trestním kodexu

Úsilí odborníků o vytvoření nového moderního kodexu trestního práva hmotného bylo završeno přijetím trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. a v souvislosti s ním i tzv. změnového zákona č. 41/2009 Sb. novelizujícího další základní trestněprávní normy, především trestní řád, zákon o soudnictví ve věcech mládeže a na ně navazující předpisy.³³⁾ Nový trestní kodex nabyl platnosti 9. 2. 2009 s účinností od 1. 1. 2010.

Změny v novém trestním zákoníku ve srovnání s právní úpravou platnou do 31. 12. 2009 vztahující se k podmíněnému odsouzení se týkají následujících paragrafů:

§ 52 Druhy trestů

Trestní zákon účinný do 31. 12. 2009 taxativně vyjmenovával v § 27 (Druhy trestů) 10 druhů trestů. Naproti tomu v § 52 odst. 1 nového trestního zákoníku účinného od 1. 1. 2010 nalézáme taxativní výčet 12 druhů trestů. Seznam trestů se tedy rozrostl o 2 nové druhy, a sice: pod písmenem b) domácí vězení a pod písmenem i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Navíc je v novém TZ v § 52 Druhy trestů uveden odst. 2 vymezující termín trest odnětí svobody následovně: „*Trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li trestní zákon jinak:*

- a) *nepodmíněný trest odnětí svobody,*
- b) *podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody,*
- c) *podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.*“

V § 52 odst. 3 se uvádí, že: *zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest (§ 54).*

§ 81 Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody – zásadní změna je v odst. 1 TZ, který stanoví, že soud může podmíněné odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující tři léta, zatímco v TZ účinném do 31. 12. 2009 je uvedeno nepřevyšující dvě léta. Pozitivní přínos této změny objasňuje Komentář k trestnímu zákoníku: „Tím, že ve srovnání s dřívější úpravou došlo ke zvýšení uvedené hranice ze 2 na 3 roky, lze předejít poněkud účelovému ukládání dohledu v případech, kde bylo nezbytné ukládat trest odnětí svobody převyšující 2 roky, jehož výkon bylo možné

³³⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 131 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. V

podmíněně odložit jen za současného vyslovení dohledu.³⁴⁾

§ 82 Zkušební doba, přiměřená omezení a přiměřené povinnosti - stanoví navíc ve srovnání s obsahově stejným § 59 předchozího TZ opatření týkající se pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých – v *odst. 3*:

Jde-li o pachatele ve věku blízkém věku mladistvých, může soud v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů uložit, a to samostatně nebo vedle přiměřených omezení a přiměřených povinností uvedených v § 48 odst. 4, též některá z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže za obdobného užití podmínek stanovených pro mladistvé. Ustanovení § 82 odst. 3 je zcela shodně formulované jako ustanovení § 48 Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem odst. 5. Na rozdíl od podmíněného upuštění od potrestání s dohledem, kde se dohled probačního úředníka ukládá obligatorně, se v případě podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody může uplatnit širší okruh výchovných opatření, zejména též dohled probačního úředníka a probační program. Výchovná opatření se podle § 82 odst. 3 TZ ukládají pachateli ve věku blízkém věku mladistvých i vedle přiměřených povinností a přiměřených omezení. Jestliže pachatel ve věku blízkém věku mladistvých nesplní výchovná opatření a nevede řádný život, soud rozhodne o výkonu trestu.

V § 82 odst. 4 nalezneme ustanovení: Doba, po kterou podmíněně odsouzený vedl ve zkušební době řádný život ... se započítává do zkušební doby stanovené při uložení úhrnného nebo souhrnného trestu nebo společného trestu za pokračování v trestném činu. Oproti předchozímu TZ § 59 odst. 3 je v současném platném TZ navíc uvedeno: nebo společného trestu za pokračování v trestném činu.

V § 82 odst. 3 je odkaz na § 48 Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem – *odst. 4*. Ten obsahuje taxativní výčet přiměřených omezení a povinností jako předchozí TZ v § 26, ale tento výčet je v novém TZ rozšířen o 5 písmen, a to:

- f) zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob*
- h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek*
- i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku*
- j) veřejně se osobně omluvit poškozenému nebo*
- k) poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.*

³⁴⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 893

§ 84 Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem - uvádí navíc ve srovnání s obsahově odpovídajícím § 60 předchozího TZ: *Je-li třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat chování pachatele a poskytnout mu potřebnou péči a pomoc ve zkušební době, může soud ...* . Odůvodňuje tím, proč doplnit odklad výkonu trestu odnětí svobody ještě dohledem. Podle § 84 se na výkon dohledu obdobně využije ustanovení § 49 až § 51, tj. paragrafů vztahujících se k podmíněnému upuštění od potrestání s dohledem.

§ 50 Povinnosti pachatele – pod. písm. c) platného TZ uvádí navíc ve srovnání s předchozím TZ jako povinnost pachatele informovat probačního úředníka o zdrojích obživy.

§ 51 Povinnosti a oprávnění probačního úředníka - vymezuje podrobně povinnosti probačního úředníka. V § 26b předchozího TZ, týkajícího se povinnosti pachatele, jsou povinnosti probačního úředníka formulovány jen v odst. 2 a 3 uvedeného paragrafu. Obsahují jenom povinnost probačního úředníka informovat bezodkladně předsedu senátu soudu o porušení podmínek dohledu pachatelem a stanoví povinnost probačního úředníka zpracovat jednou za 6 měsíců zprávu pro předsedu senátu soudu, který dohled uložil, o průběhu výkonu dohledu nad pachatelem.

§ 85 Zkušební doba, přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, který se týká podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, obsahuje navíc ve srovnání s § 60a odst. 1-3 předchozího TZ, ustanovení o pachatelích ve věku blízkém věku mladistvých, stejně jako je tomu u § 82 týkajícího se podmíněného odsouzení (tzv. prostého) v odst. 3.

§ 86 Rozhodnutí o podmíněném odsouzení s dohledem - uvádí navíc oproti předchozímu TZ v odst. 1, že *soud může výjimečně vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněné odsouzení s dohledem v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu ke nařízení výkonu trestu*. V § 86 pod písmeny a) – c) jsou stanoveny podmínky:

- a) *stanovit nad odsouzeným další povinnosti v rámci uloženého dohledu,*
- b) *přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby stanovené v § 85 odst. 1, nebo*
- c) *stanovit dosud neuložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uvedené v § 45 odst. 4 směřující k tomu, aby vedl řádný život.*

Výčet je stejný jako v § 83 Rozhodnutí o podmíněném odsouzení - odst. 1 s výjimkou písmene a); u odsouzení s dohledem jsou stanoveny další povinnosti v rámci uloženého dohledu, zatímco v § 83 odst. 1 písm. a) je jako jedna z podmínek stanoven dohled nad odsouzeným. Zákon výslovně označuje v § 86 ponechání platnosti podmíněného odsouzení s dohledem za výjimečné. Podle starší právní úpravy platné do 31. 12. 2009 nebylo možné ponechat v platnosti podmíněné odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody s dohledem, když odsouzený ve zkušební době nevedl řádný život a nevyhověl uloženým podmínkám. To bylo možné jen ve výjimečných případech u tzv. prostého podmíněného odsouzení.

Na základě výše uvedeného srovnání trestního kodexu účinného od 1. 1. 2010 a předchozí právní úpravy lze konstatovat, že nejdůležitější změny vztahující se k podmíněnému odsouzení se v platném TZ týkají:

1. Rozšíření výčtu trestů v § 52 odst. 1 písm. b) o domácí vězení a v odst. 1 písm. i) o zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné akce.
2. V § 52 odst. 2 písm. b), c) uvedení podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem jako druhů trestu.
3. V § 81 odst. 1 možnost podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího 3 roky (proti předchozím 2 létům).
4. Rozšíření přiměřených povinností a přiměřených omezení pro pachatele trestných činů v § 48 odst. 4.
5. Přesnější a podrobnější vymezení povinností probačního úředníka v § 51.
6. V § 86 odst. 1 možnost výjimečně vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněné odsouzení s dohledem v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu. V právní úpravě platné do 31. 12. 2009 se vztahovalo pouze na tzv. prosté podmíněné odsouzení.

Zákon o trestním řízení soudním (trestní řád)

nepřinesl od 1. 1. 2010 žádné změny týkající se podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem s výjimkou § 330 (Rozhodnutí o osvědčení) odst. 1, který odkazuje na § 83 odst. 1 TZ, zatímco trestní řád platný do 31. 12. 2009 odkazoval na § 60 odst. 1 TZ. Obsahově jsou oba paragrafy identické, týkají se

rozhodnutí o podmíněném odsouzení. Jedná se tedy pouze o změnu v číslování paragrafů.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Současná právní úprava ZSVM vztahující se k podmíněnému odsouzení se liší od právní úpravy platné do 31. 12. 2009 v § 24 Druhy trestních opatření odst. 1. Současný ZSVM je rozšířen o dva druhy trestních opatření, a to domácí vězení a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Podmíněné odsouzení je zahrnuto do taxativního výčtu trestních opatření: § 24 odst. 1 písm. i) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu a písm. j) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem. Méně významné změny v současném ZSVM se týkají některých formulací:

V § 18 odst. 1 písm. f) je uvedena přesnější formulace ve srovnání s předchozí právní úpravou: ... podrobil se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením nebo zabezpečovací detencí podle trestního zákoníku. Text věty je doplněn o výraz zabezpečovací detencí.

Výstižnější a přesnější formulace je uvedena i v § 18 odst. 4: soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce, ... přihlédně ...; do textu je vloženo ... a v přípravném řízení státní zástupce. Do výčtu druhů ochranných opatření v § 21 odst. 1 je v platném ZSVM zahrnuta i zabezpečovací detence. V § 21 odst. 2 je použita pregnantnější formulace s výčtem ochranných opatření: ... *ochranné léčení, zabezpečovací detence a zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty se ukládají podle trestního zákoníku.* V předchozí právní úpravě užitá formulace: ... ostatní ochranná opatření se ukládají.

4. Podmínky pro podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody

4.1. *Výměra trestu, osoba pachatele, ostatní okolnosti*

Výměra trestu

Podmínky pro podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody vymezuje ustanovení § 81 trestního zákona č. 40/2009 Sb. Podle tohoto zákona soud může podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšujícího tři léta. Podmínka tří let se vztahuje i na odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. O možnosti podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody rozhoduje délka trestu uložená v konkrétním případě, nikoli rozmezí trestní sazby u konkrétní skutkové podstaty. Proto může být podmíněné odsouzení uloženo i v případě, kdy byl pachateli snížen trest pod dolní hranici trestní sazby, ale za podmínky, že výměra trestu nepřekročí tři roky. Jiné druhy trestu kromě trestu odnětí svobody je možno uložit vždy jen nepodmíněně, i když se ukládají vedle podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody. Není rozhodující, je-li trest odnětí svobody s podmíněným odkladem uložen za trestný čin úmyslný nebo spáchaný z nedbalosti, resp. za zločin nebo přečin. Není důležité ani to, zda se jedná o trest souhrnný nebo o trest společný uložený za pokračování v trestném činu. U souhrnného trestu je ale nutné dodržet podmínku, že musí být přísnější než trest předchozí. Podobné omezení platí i při ukládání společného trestu za pokračování v trestném činu. Pokud je ukládán trest odnětí svobody s podmíněným odkladem jeho výkonu trestním příkazem, je jeho výměra omezena trváním do 1 roku.³⁵⁾ Zákonná podmínka, že podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody je možné uložit pouze u trestu nepřevyšujícího tři léta, vymezuje nepřímou trestné činy, u nichž je podmíněné odsouzení vyloučeno. Jedná se o trestné činy, u kterých zákon stanoví jako dolní hranici trestní sazby 12 let, protože v takovém případě nelze snížit trest pod pět let. Za trestné činy s dolní hranicí trestní sazby 12 let lze uložit podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody jen v případě pachatele se zmenšenou příčetností nebo v případech stanovených § 58 odst. 4 – 6. U mladistvých pachatelů je podmíněné odsouzení možné u širšího okruhu provinění,

³⁵⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 893 - 894

protože se jim snižují trestní sazby trestního opatření odnětí svobody podle § 31 odst. 1, 3 ZSVM a podle § 32 ZSVM.

Osoba pachatele

U obou forem podmíněného odsouzení platí ustanovení § 81 odst. 1, že podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody se uskuteční v případě, že *soud vzhledem k osobě a poměrům pachatele, zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje a k okolnostem případu má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu.* Při úvaze, zda bude výkon trestu odnětí svobody v konkrétním případě podmíněně odložen, je nutné správně posoudit osobu pachatele. Znamená to přihlížet k celému profilu pachatelovy osobnosti, zejména k jeho povahovému založení, charakterovým vlastnostem, vztahu k práci, rodině, ke společnosti i k jeho společenskému postavení. Vlastnosti pachatele jsou relevantní v tom, jak se odrážejí v jeho chování a jak se konkrétně projevily při spáchání trestného činu. Osoba pachatele spoluurčuje stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost.³⁶⁾ Důležitý je psychický stav pachatele v době činu, je třeba brát v úvahu i zmenšenou přičetnost. Kromě toho je nutné zvážit, zda se jedná o prvopachatele nebo recidivistu, případně o pachatele, který se trestného činu dopustil opětovně. Neplatí zásada, že recidiva automaticky vylučuje podmíněné odsouzení. Záleží na úvaze soudu, zda v konkrétním případě recidiva vylučuje podmíněné odsouzení podle § 59 (Spáchání zvláště závažného zločinu, ačkoliv byl pachatel za takový nebo jiný závažný zločin potrestán), nebo zda se jedná o méně závažný trestný čin. Je ale zřejmé, že u pachatelů recidivistů bude trest podmíněného odsouzení uložen spíše výjimečně. V úvahu je nutné také vzít okolnost, jak dlouhá doba uplynula od předchozího odsouzení, jaká je prognóza dalšího chování pachatele, zda může být pozitivně ovlivněn probačním dohledem a uložením přiměřených omezení a povinností.

Judikatura k problematice recidivy v dané souvislosti uvádí, že soud při hodnocení recidivy pachatele z hlediska možnosti jeho nápravy musí přihlížet k povaze předchozí trestné činnosti, k časovému odstupu od posledního odsouzení, k celkovému způsobu jeho života i k pohnutce jeho dalšího trestného činu, aby mohl učinit správný

³⁶⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 279 - 280

závěr o trestu (R 39/1965).

K rozhodování soudu o podmíněném či nepodmíněném trestu konstatuje judikatura (R 70/1957), že soud musí získat řádný skutkový podklad stejně jako k výroku o vině a trestu a vždy náležitě uvážit, zda bude v konkrétním případě též dosaženo působení trestu odnětí svobody na ostatní členy společnosti i bez výkonu trestu. Tzn. že zohledňuje hledisko generální prevence.

Chování pachatele je významně ovlivňováno prostředím, ve kterém žije a pracuje, sociálními vztahy, ve kterých se nachází, a proto je důležité vzít i tyto skutečnosti v úvahu při prognóze jeho možností vést v budoucnu řádný život. Soud posuzuje také chování pachatele nejen před spácháním trestného činu, ale i po něm.³⁷⁾ Při zjišťování skutečností z dosavadního pachatelova života souvisejících se spácháním trestného činu má nezastupitelnou úlohu probační a mediační služba. Život pachatele včetně okolností spáchání trestného činu se hodnotí jako celek, není možné přihlížet jen k některým skutečnostem, svědčícím buď ve prospěch, nebo neprospěch pachatele. Např. jen soudní bezúhonnost pachatele nestačí k rozhodnutí o podmíněném odsouzení, jedná-li se o osobu, která neplní řádně své povinnosti ani vůči své rodině, ani vůči zaměstnavateli a její chování je asociální. Významnou skutečností je, zda se jedná o pachatele mladistvého nebo pachatele ve věku blízkém věku mladistvých. U mladistvých pachatelů může soud pro mládež uložit nepodmíněné odnětí svobody jen tehdy, jestliže by s ohledem na okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použité opatření uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (§ 31 odst. 2).³⁸⁾

Závěr soudu, že účelu trestu lze dosáhnout i bez výkonu trestu odnětí svobody se musí opírat o zákonné důvody a musí zajišťovat ochranu společnosti a zákonem chráněných zájmů. Hlediska generální prevence a speciální prevence se hodnotí ve vzájemných souvislostech.

Ostatní okolnosti

Z ostatních okolností odůvodňujících podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody uvádí § 81 odst. 1 TZ prostředí, ve kterém pachatel žije a pracuje. Prostředí

³⁷⁾ Sotolář, A. a kol.: tamtéž, s. 282

³⁸⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 894

ovlivňuje to, zda pachatel trestného činu bude schopen vést v budoucnosti řádný život. Pokud prostředí působí na pachatele pozitivně, existuje reálný předpoklad, že při podmíněném odsouzení, kdy nebude pachatel vytržen z tohoto pozitivního rodinného i pracovního prostředí, bude jím naopak kladně motivován pro řádný život. Prostředí však může působit i opačně. Jestliže sociální vazby pachatele s jeho okolím správně nefungují, mohou mít vliv na spáchání trestného činu.

Okolnosti případu představují skutečnosti, které charakterizují spáchaný trestný čin, jeho společenskou závažnost a jeho vliv na ostatní členy společnosti. Pojem okolnosti případu zahrnuje způsob provedení trestného činu, jeho následky, míru zavinění, pachatelovy pohnutky, reakci veřejnosti na spáchaný čin, četnost výskytu stejných nebo obdobných trestných činů apod. Z hlediska účelu trestu je proto nutné zkoumat okolnosti, které mají vliv na intenzitu ochrany společnosti před pachateli trestných činů a na výchovné působení trestu na ostatní členy společnosti.³⁹⁾ Vzhledem k okolnostem trestného činu nepřichází v úvahu podmíněné odsouzení např. v případech dopravních nehod spáchaných řidiči pod vlivem alkoholu, zejména pokud způsobili těžké újmy na zdraví a životech občanů.

Obdobně podle rozhodnutí Nejvyššího soudu (NS 6/2001 – T 172) může být podmíněné odsouzení vyloučeno okolnostmi případu, které představuje způsob jízdy obviněného. Je-li jízda evidentně projevem hazardérství, agrese, bezohlednosti a nedostatku sebekontroly, nejedná se o běžnou nepozornost a nesoustředěnost.

Zájmová sdružení občanů

Podle právní úpravy platné do 31. 12. 2001 bylo jedním z předpokladů podmíněného odsouzení, aby soud přijal záruku za nápravu pachatele od zájmových sdružení občanů. Jednalo se o odborové organizace, společenské organizace (např. občanská sdružení), pracovní kolektivy, církve, nikoli politické strany a hnutí. Zákon byl novelizován zákonem č. 265/2001 Sb. s účinností od 1. 1. 2002, čímž se změnila účast zájmových sdružení občanů v trestním řízení v tom smyslu, že se s jejich součinností při rozhodování o použití většiny hmotněprávních institutů už nepočítá.

³⁹⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 282

Tuto úpravu převzal i nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb., takže nyní už není možné odůvodnit rozhodnutí o podmíněném odsouzení přijetím záruky občanského sdružení za nápravu pachatele. Účast zájmových sdružení a přijetí nabídky jejich záruky za pachatele přichází v úvahu až ve vykonávacím řízení po právní moci rozhodnutí, kterým byl uplatněn určitý institut, např. podmíněné odsouzení s dohledem.⁴⁰⁾ Důvodem změny byly dosavadní zkušenosti soudů se zárukou, protože záruky byly často jen formální, motivované pouze snahou dosáhnout mírnějšího potrestání pachatele.

4.2. Zkušební doba, přiměřená omezení a přiměřené povinnosti

Zkušební dobu při podmíněném odsouzení upravuje § 82 odst. 1 TZ. U obou forem podmíněného odsouzení je délka zkušební doby stanovena shodně na 1 – 5 let. Stejně trvání zkušební doby platí i tehdy, je-li trest odnětí svobody s podmíněným odkladem jeho výkonu ukládán trestním příkazem. U mladistvého může být délka zkušební doby od jednoho roku do tří let. Zkušební doba slouží k pozitivnímu působení na pachatele, současně má ale pachatel během ní prokázat, že není potřebné nařídit výkon trestu odnětí svobody. Podle ustanovení § 329 odst. 3 TŘ může předseda senátu požádat zájmové sdružení občanů činné na pracovišti odsouzeného nebo v jeho bydlišti, pokud nabídlo záruku za převýchovu odsouzeného, o výchovné spolupůsobení na odsouzeného. Soud může také pověřit probačního úředníka kontrolou chování odsouzeného ve zkušební době a kontrolou dodržování přiměřených omezení a povinností.

V rámci zkušební doby může soud podle § 82 odst. 2 uložit podmíněně odsouzenému **přiměřená omezení a přiměřené povinnosti** směřující k tomu, aby vedl řádný život; zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Výčet přiměřených omezení a povinností je uveden v § 48 odst. 4 TZ. Mohou mít formu zákazu nebo příkazu k určitému pozitivnímu jednání. Týká se např. povinností:

- podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace
- podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy

⁴⁰⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až § 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 898

- podrobit se léčení závislosti na návykových látkách
- zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek
- zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek či
- poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění atd.

Výčet přiměřených omezení a povinností je jen demonstrativní, soud může pachateli uložit i jiná omezení či povinnosti, ale musí splňovat podmínku jejich přiměřenosti. To znamená, že mají být přiměřené povaze podmíněného odsouzení, mají být v souladu s působením na pachatele v podmínkách jeho života na svobodě a mají být přiměřené k trestnému činu, který spáchal. Omezení nemající žádný vztah ke spáchanému trestnému činu nelze uložit.⁴¹⁾

Judikát R IV/1968 uvádí, že v rozboru pléna Nejvyššího soudu Pls 7/66 je zdůrazněna zásada legality trestu, tzn. že trest lze ukládat jen za trestný čin, kterým byl pachatel uznán vinným. Protože přiměřená omezení a povinnosti jsou součástí podmíněného trestu a tvoří jeho obsah, je nutné při jejich ukládání mít na zřeteli, zda spáchání trestného činu ovlivnily okolnosti, které mají být eliminovány uloženými omezeními. Pokud omezení nemají žádný vztah ke spáchanému trestnému činu, nejsou v souladu se zákonem. Jestliže např. pachatel nadměrně požívá alkohol, ale trestný čin nespáchal pod jeho vlivem, není možné aby soud vyslovil jako omezení zákaz požívání alkoholických nápojů.

Přiměřená omezení a povinnosti mohou být stanoveny na celou zkušební dobu nebo jen její část. Pokud uložená omezení a povinnosti nebyly v rozsudku časově určeny, vztahují se zásadně na celou zkušební dobu, jestliže z jejich povahy nevyplývá opak, nebo pokud se jedná o jednorázové opatření. Mohou trvat nejdéle po dobu trvání zkušební doby. Musí být formulovány tak, aby byly určité. Kromě toho soud má volit jen taková omezení a povinnosti, které jsou kontrolovatelné prostředky, jež má k dispozici. U mladistvých pachatelů se na zkušební dobu ukládají výchovná opatření.

K uvedené problematice lze připomenout judikát R 32/1964 – I. Konstatuje, že omezení a povinnosti podle § 82 odst. 2 TZ mohou směřovat pouze k tomu, aby se podmíněně odsouzený zbavil návyků, které byly příčinou trestného činu, případně aby takové jednání omezil. Omezení ale nesmí mít takovou povahu, že by se jimi v podstatě nahrazoval trest zákazu činnosti. Soud musí mít současně na zřeteli, aby uložená

⁴¹⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 904

omezení a povinnosti bylo možné kontrolovat nejen soudem, ale i zájmovými sdruženími občanů, obecními úřady, orgány policie, občany apod.

Ustanovení § 82 odst. 2 stanoví, že podmíněně odsouzenému může soud uložit přiměřená omezení a povinnosti a zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Nevyslovit náhradu škody by mělo být výjimečné a odůvodněné v rozsudku soudu. Povinnost odsouzeného nahradit škodu podle svých sil znamená, že je povinen nahradit škodu v době a ve výši, v jaké to jeho majetkové a výtěžkové poměry dovolí. Není-li stanovena kratší lhůta k náhradě škody, může tak podmíněně odsouzený učinit v průběhu celé zkušební doby. Tuto náhradu škody je nutné odlišovat od náhrad škody poškozenému, který uplatnil své nároky v adhezním řízení. Náhrada škody podle § 82 odst. 2 může být uložena i tehdy, když poškozený své nároky neuplatnil, protože toto ustanovení o náhradě škody má především výchovný účel. Uložení náhrady škody na základě zmíněného paragrafu není exekucním titulem.⁴²⁾ Povinnost nahradit podle svých sil škodu je jedním z prostředků nápravy a resocializace odsouzeného.

Ustanovení týkající se podmíněně odsouzených pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých obsahuje § 82 odst. 3 TZ. Trestní zákon tuto kategorii pachatele přesně nevymezuje. Podle soudní praxe se jedná o pachatele převyšujícího věk osmnácti let, ale nepřevyšujícího hranici věku 21 let. Na základě § 82 odst. 3 TZ může soud uložit pachateli ve věku blízkém věku mladistvých při podmíněném odsouzení v zájmu využití výchovného působení rodiny, školy a dalších subjektů, a to samostatně nebo vedle přiměřených omezení a povinností, též některá z výchovných opatření uvedených v ZSVM za obdobného užití podmínek stanovených pro mladistvé. Lze tudíž uplatnit širší okruh výchovných opatření, především dohled probačního úředníka a probační program, a tím zajistit účinnější působení na pachatele, aby vedl řádný život. Při uložení dohledu se bude v podstatě jednat o stejný druh trestu, jakým je podmíněné odsouzení s dohledem.⁴³⁾

⁴²⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné – I. obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 385

⁴³⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 – 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 907

4.3. Ukončení podmíněného odsouzení

Způsob ukončení podmíněného odsouzení upravuje § 83 Rozhodnutí o podmíněném odsouzení – odst. 1 až 5 TZ. *Odst. 1* uvádí: *Jestliže podmíněně odsouzený vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se odsvědčil; jinak rozhodne, a to popřípadě již během zkušební doby, že se trest vykoná. Výjimečně může soud vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k výkonu trestu, a to za podmínek daných zákonem.* Ustanovení § 83 upravuje způsob ukončení podmíněného odsouzení (respektive upravuje rozhodnutí o podmíněném odsouzení vzhledem k titulu § 83). O způsobu ukončení podmíněného odsouzení rozhoduje chování odsouzeného během zkušební doby a to, zda splnil uložené podmínky.

Podmíněné odsouzení může být ukončeno následujícími způsoby:

- a) Rozhodnutím soudu, že se podmíněně odsouzený osvědčil, protože ve zkušební době vedl řádný život a vyhověl stanoveným podmínkám vyplývajícím z uložených přiměřených omezení a povinností, včetně povinnosti nahradit podle svých sil škodu, jestliže mu tato opatření byla uložena.
- b) Rozhodnutím soudu, případně během zkušební doby, že se trest odnětí svobody vykoná, protože podmíněně odsouzený nevedl ve zkušební době řádný život a nevyhověl stanoveným podmínkám. Soud zároveň rozhodne i o způsobu výkonu trestu.

Z judikatury je možno doplnit, že před rozhodnutím o nařízení výkonu podmíněně uloženého trestu podle § 83 odst. 1 TZ je nutné vyřešit dle § 9 odst. 1 TR, zda podmíněně odložený trest nebyl prominut amnestií prezidenta republiky s účinky zahlazení (R 48/1971).

K této problematice se vztahuje i judikát R 48/1976. Podle něj rozhodnutí prezidenta republiky o amnestii, jímž se podmíněně odložené tresty promíjejí s účinkem, že se dnem tohoto rozhodnutí hledí na odsouzeného jako by nebyl odsouzen, brání soudu, aby po uplynutí zkušební doby, ke kterému by došlo až po vyhlášení amnestie, rozhodoval o tom, zda se podmíněně odsouzený osvědčil. Pouze v případě, že by odsouzenému uplynula zkušební doba před vyhlášením amnestie, provedl by soud šetření o osvědčení. V takovém případě by použití amnestie přicházelo v úvahu jen v případě, pokud by soud došel k závěru, že se podmíněně odsouzený neosvědčil.

c) Pokud odsouzený zavinil příčinu k výkonu trestu odnětí svobody, soud může vzhledem k okolnostem případu a osobě odsouzeného ponechat podmíněné odsouzení v platnosti za zákonem stanovených podmínek. Teprve poté rozhodne podle chování odsouzeného v prodloužené zkušební době a plnění uložených podmínek o osvědčení nebo o výkonu trestu.⁴⁴⁾

d) Neučinil-li soud do 1 roku od uplynutí zkušební doby rozhodnutí podle odst. 1, aniž na tom měl odsouzený vinu, má se za to, že se osvědčil.

Podle nálezu Ústavního soudu (ÚS 72/2007 – n.) má odsouzený právo v případě změny podmíněného odsouzení na trest nepodmíněný, aby věc byla projednána v jeho přítomnosti, aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům ve smyslu čl. 38 odst. 2 LPS. Z § 330 TŘ lze dovodit, že povinnost soudu postupovat tak, aby byl zjištěn skutkový stav věci, se vztahuje na celé trestní řízení, tedy i na rozhodování soudu o tom, zda se podmíněně odsouzený osvědčil.

Dodatečná modifikace podmíněného odsouzení je upravena § 83 odst. 1 TZ. Týká se ponechání podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu. Jedná se však o výjimečné opatření, které se může realizovat vzhledem k osobě odsouzeného a okolnostem případu za podmínek stanovených v § 83 odst. 1, písm. a) – c) a v odst. 2. Podmínky jsou následující:

a) stanovit nad odsouzeným dohled

b) přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne však o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby stanovené v § 82 odst. 1, nebo

c) stanovit dosud neuložená přiměřená opatření a přiměřené povinnosti obsažené v § 48 odst. 4 směřující k tomu, aby vedl řádný život.

Opatření pod písm. a) – c) jsou uvedena alternativně, proto postačí, když se ponechání podmíněného odsouzení v platnosti bude opírat o kterékoli z těchto opatření, případně je soud může v odůvodněných případech vhodně kombinovat a uložit vedle sebe. Každopádně ale soud musí uložit alespoň jedno z těchto opatření.⁴⁵⁾ Obdobně je upraveno ponechání podmíněného odsouzení v platnosti v ustanovení § 86 odst. 1 i pro podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

⁴⁴⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 915 - 916

⁴⁵⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 921

4.4. Zahlazení odsouzení

Výkonem uloženého trestu nezanikají pro odsouzeného všechny právní důsledky odsouzení. Na pachatele se stále nahlíží jako na odsouzeného, odsouzení se uvádí i v každém výpisu z evidence Rejstříku trestů. Tato skutečnost může negativně ovlivňovat proces resocializace odsouzeného, jeho zařazení do společnosti, osobní život, a především zařazení do pracovního procesu. Proto zákon umožňuje odstranění právních důsledků odsouzení pomocí zahlazení odsouzení. Pokud došlo k zahlazení odsouzení, hledí se na pachatele ve vztahu k zahlazenému odsouzení, jako by nebyl souzen – vzniká právní fikce neodsouzení (§ 106 TZ).⁴⁶⁾

K zániku právních důsledků odsouzení (k zahlazení odsouzení) může dojít přímo ze zákona, nebo rozhodnutím soudu, případně rozhodnutím prezidenta republiky v rámci individuální, či hromadné milosti (rehabilitační rozhodnutí).

Vznik právní fikce neodsouzení ale neznamená, že odsuzující rozsudek byl právně anulován. Právní moc odsuzujícího rozsudku zůstává nedotčena, proti rozsudku je možno uplatnit mimořádné opravné prostředky a tímto způsobem jej zrušit či změnit. Je možné vykonat jeho výroky o ochranných opatřeních a o náhradě škody, soud je jím vázán při rozhodování o nákladech trestního řízení a při rozhodování o náhradě škody způsobené trestným činem.⁴⁷⁾ Právní fikce neodsouzení vyjadřuje, že zahlazením odsouzení zanikají právní důsledky, které vyplývají z právní skutečnosti odsouzení pachatele.

Důsledkem zahlazení odsouzení je, že toto není vykazováno ve výpisu z evidence Rejstříku trestů. Občan tudíž není povinen uvádět zahlazené odsouzení v údajích o své osobě, např. při přijímání do zaměstnání, při ohlášení živnosti nebo v žádosti o koncesní listinu.⁴⁸⁾ Zahlazené odsouzení se však vyazuje v opisu z evidence Rejstříku trestů, který se za účelem trestního řízení vydává orgánům činným v trestním řízení a Ministerstvu spravedlnosti ČR na jejich žádost. Opis z evidence Rejstříku trestů může být vyžádán i Kanceláří prezidenta republiky v souvislosti s osobou, u které se provádí řízení o žádosti o milost, nebo řízení o jmenování nebo podání návrhu na jmenování do funkce prezidenta republiky. Jiným orgánům lze vydat opis jen tehdy, pokud tak stanoví

⁴⁶⁾ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vyd. Praha: Leges, 2009, s. 440

⁴⁷⁾ Novotný, O., Vanduchová M. a kol.: Trestní právo hmotné – I. obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 471

⁴⁸⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné – I. obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 475

zvláštní předpis (např. zákon o zbraních v souvislosti se žádostí o vydání zbrojního průkazu). Opis z Rejstříku trestů může být vydán i na žádost cizozemských justičních orgánů, pokud tak stanoví mezinárodní smlouva, kterou je ČR vázána.⁴⁹⁾

U podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem může dojít k zahlázení odsouzení přímo ze zákona. V § 83 odst. 1 TZ je stanoveno jako podmínka pro vznik fikce neodsouzení u podmíněného odkladu výkonu trestu: *Jestliže podmíněně odsouzený vedl ve zkušební době řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, vysloví soud, že se osvědčil; v § 83 odst. 4 TZ je dále uvedeno: Bylo-li vysloveno, že se podmíněně odsouzený osvědčil, anebo má-li se za to, že se osvědčil, hledí se na pachatele, jako by nebyl odsouzen.* Výrok má-li se za to, že se osvědčil, objasňuje § 83 odst. 3: *Neučinil-li soud do jednoho roku od uplynutí zkušební doby rozhodnutí podle odst. 1, aniž na tom měl podmíněně odsouzený vinu, má se za to, že se osvědčil.*

Rozhodnutí o osvědčení musí soud učinit do 1 roku od uplynutí zkušební doby. Fikce, že se podmíněně odsouzený osvědčil, nastává ze zákona uplynutím doby 1 roku po skončení zkušební doby i u mladistvých pachatelů dle § 83 odst. 3.

K rozhodnutí soudu o osvědčení se podmíněně odsouzeného musí být splněny následující podmínky:

- 1) Uplynula celá soudem stanovená zkušební doba (i prodloužená) a další rok po ní.
- 2) Během zkušební doby (případně i prodloužené), ani během dalšího roku po jejím uplynutí nedošlo k rozhodnutí soudu o tom, že se vykoná trest odnětí svobody.
- 3) Na tom, že k takovému rozhodnutí nedošlo, nemá podmíněně odsouzený vinu.⁵⁰⁾

Pokud soud vyslovil, že se podmíněně odsouzený osvědčil, není možné rozhodnout o vykonání původního podmíněného trestu, i když dodatečně vyjde najevo, že se podmíněně odsouzený dopustil ve zkušební době trestného činu nebo jinak vážně porušil soudem stanovené podmínky podmíněného odsouzení. Zákoným důsledkem výroku, že se podmíněně odsouzení osvědčil, je skutečnost, že podmíněně odložený trest se nevykoná a vzniká fikce neodsouzení.

Zákoná fikce neodsouzení pachatele vzniká dnem právní moci usnesení, jímž bylo vysloveno, že se podmíněně odsouzený osvědčil dle § 83 odst. 1 TZ, nebo vzniká současně se vznikem fikce, že se podmíněně odsouzený osvědčil dle § 83 odst. 3 – tj.

⁴⁹⁾ tamtéž, s. 475

⁵⁰⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 924

v případě, že soud do jednoho roku od uplynutí zkušební doby neučinil rozhodnutí o osvědčení se podmíněně odsouzeného.

Pokud byl pachateli vedle podmíněného odsouzení uložen i trest zákazu činnosti nebo trest peněžitý za přečin spáchaný z nedbalosti, účinky fikce neodsouzení nastávají teprve po výkonu těchto trestů. Byl-li vedle podmíněného odsouzení uložen jiný přípustný druh trestu než výše uvedené tresty, účinky fikce neodsouzení nenastávají ze zákona, ale jen na základě rozhodnutí soudu o zahlázení odsouzení po splnění podmínek uvedených v § 105 odst. 1 TZ nebo odst. 3, protože lze zahladit jen celé odsouzení ve vztahu ke všem uloženým trestům.⁵¹⁾

Zánik právních důsledků odsouzení u mladistvých je uveden v kapitole 6.3.

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Jeho právní úprava zahlázení odsouzení je v podstatě shodná s právní úpravou zahlázení odsouzení u podmíněného odsouzení (prostého). Je obsažena v § 86 odst. 1 až 3. Určitá odchylka při rozhodování soudu o předpokladech o osvědčení se pachatele je podle § 86 odst. 1 dána skutečností, že soud přihlíží nejen k tomu, zda odsouzený vedl řádný život, dodržoval přiměřená omezení a povinnosti (případně výchovné povinnosti u mladistvých), ale přihlíží také k plnění povinností a opatření souvisejících s výkonem dohledu.

Vznik fikce osvědčení se pachatele ve zkušební době upravuje ustanovení § 86 odst. 2. Podmínky pro vznik fikce, že se pachatel osvědčil, jsou zcela totožné s podmínkami u podmíněného odsouzení (prostého) a byly uvedeny v předchozí části práce.

Fikce, že se podmíněně odsouzený, na kterým byl stanoven dohled, osvědčil, má tyto účinky:

- trest odnětí svobody se již nemůže vykonat,
- na pachatele se hledí, jako by nebyl odsouzen (vzniká fikce neodsouzení).⁵²⁾

⁵¹⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 925

⁵²⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 945 – 946

5. Podmíněné odsouzení k výkonu trestu odnětí svobody s dohledem

5.1. Specifika podmíněného odsouzení s dohledem, předpoklady k jeho uložení

Podmíněné odsouzení s dohledem se liší od podmíněného odsouzení, jak už bylo vyloženo v bodu 1.1 jen v tom, že zároveň s podmíněným odkladem výkonu trestu odnětí svobody soud obligatorně vysloví nad pachatelem dohled. Ukládá se pachatelům trestných činů, u nichž by nemohlo být dosaženo účelu trestu bez efektivního dohledu, tedy především těm pachatelům, kteří už před spácháním trestného činu nevedli řádný život, ale týká se i prvopachatelů. Podle § 84 TZ dohled nad pachatelem může soud uložit jen tehdy, pokud je třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat pachatele a poskytnout mu potřebnou péči a pomoc ve zkušební době. Zařazením podmíněného odsouzení s dohledem do českého práva došlo k zavedení prvků probace, která představuje institucionalizovaný dohled nad pachatelem trestného činu.⁵³⁾

Probací v právním (užším) smyslu se rozumí určitý typ opatření vůči pachateli trestného činu spočívající v tom, že pachatel zůstává na svobodě, ale musí se podrobit určitým podmínkám a dohledu probačního úředníka, jak mu bylo soudem stanoveno. V širším smyslu se jako probace označuje nejen určitá forma soudního opatření, ale i systém funkcí a služeb zajišťovaných a organizovaných probační službou.⁵⁴⁾ Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem lze rovněž uložit mladistvým pachatelům podle § 33 ZSVM. Institut podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem upravují § 84 - § 87 TZ. Zákonné podmínky k tomu, aby soud rozhodl o podmíněném odsouzení s dohledem, obsahuje ustanovení § 84. Jsou stejné jako u podmíněného odsouzení v § 81 odst. 1, to znamená, že podmínkou pro podmíněné odsouzení s dohledem je výměra trestu odnětí svobody nepřevyšující 3 roky, dále ohled na osobu pachatele zejména s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém žije a pracuje, a okolnosti případu. U mladistvých pachatelů je podmíněné odsouzení s dohledem přípustné u širšího okruhu provinění, protože se jim sazby trestního opatření

⁵³⁾ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vyd. Praha: Leges. 2009, s. 371

⁵⁴⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 392 - 393

odnětí svobody snižují podle § 31 odst. 1, 3 ZSVM a kromě toho lze mladistvým podle § 32 ZSVM mimořádně snížit výměru odnětí svobody pod dolní hranici jeho sazby, a to bez omezení uvedených v § 58 odst. 3 TZ.⁵⁵⁾ Vyslovení dohledu je obligatorní součástí rozhodnutí o podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody s dohledem. Dalším nutným předpokladem je, aby měl soud důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba výkonu trestu odnětí svobody.

Zkušební dobu, přiměřená omezení a přiměřené povinnosti upravuje § 85 TZ. Stejně jako u podmíněného odsouzení (tzv. prostého) je u podmíněného odsouzení s dohledem stanovena zkušební doba na 1 – 5 let. Uložení přiměřených povinností a omezení je rovněž stejné. U podmíněného odsouzení s dohledem se navíc předpokládá součinnost s probačními úředníky při kontrole plnění přiměřených omezení a povinností a ve formě pomoci pachateli trestného činu.

5.2. Výkon dohledu

Upravují jej ustanovení § 49 – 51 TZ. V § 49 odst. 1 je definován dohled jako pravidelný osobní kontakt pachatele s úředníkem Probační a mediační služby, spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu a kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona. Účelem dohledu je sledování a kontrola chování pachatele, aby byla zajišťována ochrana společnosti a snížena možnost opakování trestné činnosti, dále odborné vedení a pomoc pachateli, aby v budoucnu vedl řádný život. Dohled nad pachatelem provádí probační úředník. Sledování a kontrola chování pachatele jsou podrobněji rozvedeny v § 51, § 52 a souvisejících trestněprávních ustanoveních, zatímco odborné vedení a pomoc jsou založeny spíše na neformálních postupech a faktických činnostech probačního úředníka. Ustanovení § 49 - § 51 TZ pro ně představují určitý právní rámec.⁵⁶⁾ Sledování a kontrola pachatele jsou zaměřeny na generální prevenci, tzn. na ochranu společnosti před pachateli trestných činů, a v rámci individuální prevence se zaměřují na zamezení opakování trestné činnosti u konkrétního pachatele. Proto zákon vymezuje v § 50 povinnosti pachatele vůči probačnímu úředníkovi a v § 51 oprávnění a povinnosti

⁵⁵⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 934

⁵⁶⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 591

probačního úředníka vůči pachateli a vůči soudu. Cílem odborného vedení a pomoci pachateli je dosáhnout toho, aby pachatel vedl řádný život nejen ve zkušební době, ale i po jejím skončení. Předpokladem k dosažení tohoto cíle je vysoká odborná kvalifikace probačního úředníka i jeho osobní vlastnosti a schopnost komunikovat s pachatelem, poradit mu s řešením jeho problémů a zprostředkovat mu součinnost s jinými orgány, institucemi a osobami. Termín probační plán dohledu (v předchozí právní úpravě užito termínu probační program) označuje soubor léčebných a výchovných postupů, které mají pozitivně změnit životní postoje odsouzeného a odstraňovat rizikové faktory v jeho chování.⁵⁷⁾ Termín probační program se používá v ZSVM.

Povinnosti pachatele, jemuž byl uložen dohled, vymezuje § 50 písm. a) – d) TZ. Podle zákona je pachatel povinnen spolupracovat s probačním úředníkem, plnit probační plán dohledu, pravidelně kontaktovat probačního úředníka ve stanovených lhůtách, informovat jej o svém pobytu, zaměstnání, zdrojích obživy a dalších okolnostech důležitých pro výkon dohledu. Má rovněž povinnost umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí, v němž se zdržuje.

Trestní zákoník konkretizuje povinnosti pachatele, které jsou spojeny s dohledem tak, aby byly vykonatelné a kontrolovatelné, a také z toho důvodu, aby měl pachatel stanovené meze pro své chování i pro zásahy do svobody jednání a rozhodování podle zákona. Ustanovení § 50 představuje zákonný limit pro ukládání povinností v rámci dohledu. Odsouzenému nelze ukládat jiné povinnosti než ty, které vyplývají ze zákona (§ 330a odst. 1 TR).⁵⁸⁾ Přesto ustanovení § 49 - § 51 představují základní a obecné směrnice a další podrobnosti výkonu dohledu bude nutno upřesnit vzhledem ke zvláštnostem každé projednávané věci v rozhodnutí soudu a v probačním plánu dohledu. Základem spolupráce by měl být probační plán dohledu a probační úředník by ho měl vypracovat v součinnosti s pachatelem, aby byl pro pachatele motivací. Plán by měl konkrétně vymezovat lhůty i způsob plnění povinností pachatelem. Lhůty zásadně stanovuje probační úředník v součinnosti s příslušným soudem a po projednání s pachatelem. Měly by být stanoveny tak, aby zajišťovaly pravidelný osobní kontakt pachatele s probačním úředníkem. Povinnost pachatele informovat úředníka o místě pobytu, zaměstnání atd. nemá zákonem stanovenou konkrétní formu. Může se jednat o

⁵⁷⁾ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vyd. Praha: Leges. 2009, s. 372

⁵⁸⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 603

sdělení písemné, telefonické i ústní, nutné je pouze to, aby informace byly pravdivé a zahrnovaly změny v životě pachatele, které jsou důležité pro výkon dohledu. Povinnost umožnit probačnímu úředníkovi vstup do obydlí představuje zásah do ústavními předpisy chráněné domovní svobody podle čl. 12 LPS, ale jedná se o výjimku, kterou připouští čl. 12 odst. 3 LPS. Obydlím se rozumí obydlí, v němž se pachatel zdržuje, a není důležité, zda v něm má trvalý pobyt nebo zda se v něm zdržuje bez právního důvodu.⁵⁹⁾ Vstup do obydlí umožňuje probačnímu úředníkovi získat informace o životních podmínkách pachatele, jeho rodinných a majetkových poměrech, sociálních vazbách apod.

Povinnosti a oprávnění probačního úředníka jsou specifikovány v § 51 odst. 1 – 3 TZ. Jedná se o povinnosti a oprávnění vůči pachateli, kterému byl uložen dohled, i vůči soudu. Povinnost probačního úředníka vykonávat dohled nad pachatelem v souladu s vytvořeným probačním plánem dohledu, pravidelně jej aktualizovat s přihlédnutím k výsledkům dohledu, k osobním, rodinným a jiným poměrům pachatele je zakotvena v § 51 odst. 1 TZ. Dále je stanovena povinnost plnit pokyny předsedy senátu směřující k výkonu dohledu a k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Jednou z povinností je i pomoc pachateli při řešení situací, které on sám nezvládne a potřebuje odbornou pomoc, např. psychiatra, psychologa, zaměstnance úřadu práce, kterou mu probační úředník zprostředkuje.

Ustanovení § 51 odst. 2 TZ se týkají povinností probačního úředníka v situacích, kdy pachatel, jemuž byl uložen dohled, závažným způsobem nebo opakovaně poruší podmínky dohledu, probační plán nebo přiměřená omezení a povinnosti. Probační úředník má povinnost o tom informovat bez zbytečného odkladu předsedu senátu, který dohled uložil. Při méně závažném porušení stanovených podmínek upozorní úředník pachatele na zjištěné nedostatky a na to, že v případě opakování bude o tom informovat předsedu senátu.

Zákon v § 51 odst. 1 výslovně ani nepřímou nestanoví, jakou formou má probační úředník informovat soud o porušení podmínek dohledu, probačního plánu nebo přiměřených omezení a povinností. Analogicky se zde proto uplatní obecné ustanovení o podání v trestním řízení podle § 59 odst. 1 TŘ. Lze je učinit písemně, ústně do protokolu, v elektronické podobě, telegraficky, telefaxem nebo dálkopisem. Sdělení

⁵⁹⁾ tamtéž, s. 607

probačního úředníka by mělo obsahovat, jaké povinnosti pachatel konkrétně porušil, jakým způsobem, v jakém rozsahu, jaké okolnosti se na porušení podmínek dohledu podílely kromě zaviněného jednání pachatele, jakým způsobem probační úředník zjistil porušení podmínek dohledu.⁶⁰⁾

V souvislosti s porušováním podmínek dohledu má probační úředník osobně kontaktovat pachatele, aby zjistil příčiny porušování dohledu. Měl by rovněž kontaktovat příslušné orgány Policie ČR, aby od nich získal informace související s porušováním podmínek dohledu. Může požádat i o policejní asistenci v případě osobní návštěvy nebezpečného pachatele. Měl by kontaktovat i instituci, která zajišťuje plnění konkrétní uložené povinnosti, např. program sociálního výcviku apod. Může se obrátit i na Vězeňskou službu ČR se žádostí o zjištění informací z registru centrální evidence vězňů nebo odsouzených osob. Cílem probačního úředníka je objektivně zjistit, zda porušení stanovených podmínek dohledu bylo skutečně zaviněné pachatelem a zda je lze hodnotit jako závažné, opakované nebo ojedinělé vybočení. Na porušení podmínek dohledu pachatelem by měl probační úředník reagovat aktualizací plánu probačního dohledu.

Povinnosti probačního úředníka vůči soudu doplňuje § 51 odst. 3 TZ. Nestanoví-li předseda senátu jinak, zpracuje probační úředník nejméně jednou za 6 měsíců zprávu, ve které informuje předsedu senátu soudu, který dohled uložil, o průběhu výkonu dohledu, o dodržování stanovených podmínek, probačního plánu a přiměřených omezení a povinností pachatelem a o jeho poměrech.

Zpráva by měla obsahovat i údaje o tom, zda pachatel porušil zaviněně plnění některých povinností vyplývajících z dohledu, jaká opatření vůči pachateli probační úředník přijal, jaká byla součinnost pachatele s probačním úředníkem. Dodržování přiměřených omezení a plnění přiměřených povinností, včetně povinnosti nahradit podle svých sil škodu, se týká jen těch pachatelů, kterým taková opatření byla soudem uložena. Zpráva by měla obsahovat i informaci o poměrech pachatele. Týká se osobních, rodinných, majetkových i jiných poměrů pachatele, pokud mohly ovlivňovat jeho chování ve zkušební době a dodržování podmínek dohledu.

V judikatuře k této věci nalezneme, že na základě dohody odsouzeného a

⁶⁰⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 612 - 613

probačního úředníka mohou osobní setkání probíhat i v kratších intervalech. Povinností probačního úředníka je ověřovat si informace od odsouzeného i z jiných zdrojů, aby si vytvořil ucelený obraz o jeho chování ve zkušební době. V případě potřeby má odsouzenému poskytnout pomoc při jeho resocializaci. Všechny zjištěné poznatky je nutno uvést ve zprávě pro soud (SR, 2002, č. 11 2.). Informace o poměrech pachatele je důležitá pro soud hlavně v případech, kdy se pachatel neosvědčil a soud rozhoduje o vykonání trestu. Poměry pachatele jsou neopomenutelným hlediskem při ukládání trestu.⁶¹⁾

Forma zprávy není zákonem přesně vymezena, ale z formulace textu zákona „probační úředník zpracuje“ se dá vyvodit, že se jedná o zprávu písemnou nebo podobně hmotně zachycenou.

Písemná zpráva by se měla stát součástí spisového materiálu a důležitým podkladem pro další rozhodování soudu o pachateli. Zákon stanoví, že probační úředník musí zprávu pro soud zpracovat a zaslat z vlastní iniciativy, aniž by k tomu byl soudem vyzván, nejméně jednou za 6 měsíců, nestanoví-li předseda senátu jinak.⁶²⁾

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem u pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých upravuje § 85 odst. 3 TZ. Je shodný s § 82 odst. 3 TZ, který se týká rovněž pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých, ale odsouzených k podmíněnému trestu odnětí svobody (tzv. prostému). Rozdíl mezi oběma typy podmíněného odsouzení spočívá v tom, že u pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých odsouzených k podmíněnému trestu odnětí svobody s dohledem ukládá soud dohled obligatorně.

Rozhodnutí o podmíněném odsouzení s dohledem – 86 TZ

Upravuje ukončení podmíněného odsouzení, rozhodnutí o osvědčení i dodatečnou modifikaci podmíněného odsouzení s dohledem. U podmíněného odsouzení s dohledem je obdobně jako u podmíněného odsouzení prostého upravena možnost ponechat podmíněné odsouzení s dohledem v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu odnětí svobody. Obdobná je i úprava rozhodnutí o podmíněném odsouzení, respektive o tom, zda se odsouzený během zkušební doby osvědčil, nebo zda bude trest vykonán. Určitý rozdíl je pouze v tom, že u podmíněného

⁶¹⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 615

⁶²⁾ tamtéž, s. 615

odsouzení s dohledem soud přihlíží nejen k tomu, zda odsouzený vedl ve zkušební době řádný život, dodržoval přiměřená omezení a plnil přiměřené povinnosti, ale také k tomu, jak plnil opatření související s výkonem dohledu.

6. Podmíněné odsouzení u mladistvých pachatelů

6.1. *Vztah ZSVM k trestnímu zákoníku a dalším obecným předpisům*

Základním právním předpisem v oblasti trestního práva mládeže je v České republice zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. ZSVM je ohledně mladistvých speciálním právním předpisem vůči obecným trestněprávním předpisům. Tento vztah upravuje § 109 TZ: *Trestní odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Pokud ZSVM nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona. Vztah ZSVM a trestního zákoníku a trestního řádu upravuje i § 1 odst. 3 ZSVM, který uvádí, že pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů.*

Pokud ZSVM některou problematiku týkající se právních následků protiprávního činu mladistvého neupravuje vůbec, bude nutné použít příslušné ustanovení trestního zákoníku nebo jiného obecného trestněprávního předpisu (např. ukládání ochranného léčení, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty). Jejich užití ale musí respektovat účel sankcí vyjádřený v § 9 odst. 1 ZSVM.⁶³⁾ Pokud naopak ZSVM upravuje celou problematiku vztahující se k určitému pojmu nebo institutu, kterou obecné předpisy vůbec neznají, pak se trestní zákon buď nepoužije vůbec, nebo se použije jen z hlediska obecné úpravy vztahující se k takovému institutu, např. v obecných zásadách pro ukládání trestů.⁶⁴⁾ Třetí případ vzájemného vztahu ZSVM k trestnímu zákonu a dalším trestněprávním předpisům se týká případů, kdy ZSVM upravuje jen některou dílčí

⁶³⁾ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vyd. Praha: Leges. 2009, s. 446

⁶⁴⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 496 - 497

otázku, proto se subsidiárně použije trestního zákona nebo jiného obecného trestněprávního předpisu.⁶⁵⁾

Obecná ustanovení zákona č. 218/2003 Sb.

Účel trestního zákona v oblasti soudnictví ve věcech mládeže je formulován v § 1 odst. 1 a 2 ZSVM. Z účelu zákona vyplývá, že zvláštní úprava trestní odpovědnosti mládeže i zvláštní úprava řešení deliktů, kterých se dopustili, klade důraz na prevenci, nikoliv na represii. Důvodem je nižší rozumová a mravní vyspělost mladistvých ve srovnání s dospělými pachateli a také prostředí, v němž žijí. Zvláštní úprava trestního práva mládeže odůvodňuje i předpoklad, že u mladistvých je větší možnost ovlivňovat jejich chování tak, aby se v budoucnu vyvarovali trestné činnosti. Výchovný či individuálně preventivní účel opatření ukládaných mladistvým zdůrazňuje § 9 ZSVM odst. 1 s tím, že účelem opatření vůči mladistvému je vytvořit podmínky pro jeho sociální a duševní rozvoj. **Vymezení některých pojmů** obsahuje § 2 odst. 1 a 2 ZSVM. Pojem mládež označuje děti a mladistvé. *Dítětem mladším patnácti let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok a mladistvým je ten, kdo v době spáchání provinění dovrší patnáctý rok a nepřekročí osmnáctý rok svého věku.* Protiprávním činem se rozumí provinění, trestný čin nebo čin jinak trestný. Opatřeními jsou u mladistvých výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření. U dětí mladších 15 let jsou ukládána pouze opatření. Orgány činnými podle tohoto zákona jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež.

Soud pro mládež je zvláštní senát nebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu.

Základní zásady ukládání trestních sankcí upravuje § 3 ZSVM. V odst. 1 je mimo jiné definován i jejich účel: „sankce a způsob jejich ukládání mají směřovat k obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte mladšího 15 let nebo mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a mají vést k předcházení trestným činům. **Výkon soudnictví ve věcech mládeže** upravuje § 4 ZSVM, který stanoví, že *soudnictví ve věcech mladistvých a ve věcech posuzování činů jinak trestných spáchaných dětmi mladšími patnácti let vykonávají soudy pro mládež.*

⁶⁵⁾ tamtéž, s. 497

Trestní opatření

Trestní opatření ve vztahu k mladistvému představují nejdůraznější a nejvíce jej postihující prostředky k dosažení účelu ZSVM. Proto tento zákon v návaznosti na zásadu pomocné role trestní represe stanoví, že trestní opatření lze použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené sociální vztahy a přispívající k předcházení protiprávním činům, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona. I v jejich rámci je třeba dát přednost opatřením, která nejsou spojena s bezprostředním odnětím svobody, aby se více mohly uplatnit prvky individuální prevence zaměřené na resocializaci a rehabilitaci mladistvých pachatelů.⁶⁶⁾ Z těchto důvodů by se trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody mělo používat jen jako ultima ratio ve výjimečných případech, pokud by vzhledem k závažnosti trestní věci byla jiná opatření z hlediska ochrany společnosti neúčinná, nebo v případě, kdy v minulosti byla např. proti konkrétnímu mladistvému pachateli použita mírnější opatření, která se ukázala jako neúčinná.

Trestní opatření, která soud pro mládež může mladistvému uložit, vymezuje § 24 odst. 1 ZSVM (Druhy trestních opatření). Jsou taxativně vypočtena pod písm. a) – h). Proti předchozí právní úpravě jsou rozšířena o domácí vězení a zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce. Polehčující okolnosti, k nimž soud přihlédne při výměře trestního opatření, vymezuje § 25 odst. 1 písm. a) – c) ZSVM. Jako polehčující okolnost je uvedeno v § 25 odst. 1 ZSVM pod písm. a), že mladistvý úspěšně vykonal probační program nebo jiný vhodný program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého. Další polehčující okolností je, že mladistvý poskytl zadostiučinění poškozenému, nahradil úplně nebo částečně způsobenou škodu nebo alespoň zmírnil újmu, kterou způsobil. Konečně polehčující okolností je také chování mladistvého po spáchání provinění, jestliže umožňuje předpokládat, že se v budoucnosti už trestného činu nedopustí.

⁶⁶⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 522 - 523

6.2. *Podmíněné odsouzení*

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže rozlišuje v § 33 odst. 1 stejně jako trestní zákoník podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem. Soud pro mládež stanoví u obou typů zkušební dobu na 1 – 3 roky. Co se týče podmínek pro ukládání podmíněného odsouzení mladistvému, odkazuje ZSVM na obecnou úpravu v TZ podle § 81 - § 83. Na rozdíl od ní lze mladistvému uložit ve zkušební době pouze výchovná opatření, nikoliv přiměřená omezení a přiměřené povinnosti jako dospělému pachateli. ZSVM dále obsahuje samostatnou právní úpravu možnosti ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když mladistvý zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu odnětí svobody.

Podle § 81 odst.1 TZ je základním předpokladem podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody trest odnětí svobody nepřevyšující 3 léta a dále odůvodněný závěr soudu, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba odnětí svobody. Soud při posuzování možnosti podmíněného odkladu vychází jednak z hledisek týkajících se osoby pachatele, jednak okolností, vztahujících se ke spáchanému trestnému činu. Zkoumání osoby pachatele je důležité vzhledem k dosažení cílů individuální prevence, okolnosti vztahující se ke spáchanému trestnému činu jsou důležité z hlediska prevence generální.

ZSVM v § 33 odst. 1 stanoví při podmíněném odsouzení mladistvého nebo při podmíněném odsouzení s dohledem zkušební dobu na 1 – 3 léta. U obou typů podmíněného odsouzení může soud pro mládež uložit i výchovná opatření, která jsou upravena v § 15 - § 20 ZSVM. V § 15 odst. 2 jsou výchovná opatření uvedena pod písm. a) – e). Jedná se o dohled probačního úředníka, probační program, výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou. Výchovná opatření jsou druhem trestních sankcí. Může je uložit soud pro mládež nebo v přípravném řízení státní zástupce. Mohou být uložena pouze se souhlasem osoby, proti níž se řízení vede, už v průběhu trestního řízení, nejdéle však do jeho pravomocného skončení. Mladistvý může kdykoli během řízení až do jeho pravomocného skončení odvolat svůj souhlas s výchovnými opatřeními. Odvolání je nutno adresovat soudu pro mládež a v přípravném řízení státnímu zástupci. Prohlášením o odvolání souhlasu výkon

výchovného opatření končí. Soud pro mládež může nařídit ústavní výchovu podle zákona o rodině, pokud pro ni zjistí důvody.

Dohled probačního úředníka je zpracován v § 16 ZSVM. Účelem dohledu je sledovat a kontrolovat chování mladistvého, aby byla zajištěna ochrana společnosti a snížena možnost opakování trestné činnosti. Současně je účelem poskytnout odbornou pomoc a vedení mladistvému, aby v budoucnu vedl řádný život. V § 16 odst. 3 ZSVM jsou vymezeny povinnosti mladistvého, nad nímž byl dohled probačního úředníka stanoven. Výkon probačního dohledu nad mladistvým je dále konkretizován v § 80 ZSVM. K povinnostem mladistvého náleží povinnost spolupracovat s probačním úředníkem podle vytvořeného probačního plánu dohledu, dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve stanovených lhůtách, informovat jej o svém pobytu, zaměstnání a dodržování výchovných omezení nebo povinností, nebránit úředníkovi ve vstupu do obydlí. Jedná se o podobné povinnosti, jaké TZ ukládá dospělým pachatelům.

Probační program vymezuje § 17 ZSVM. Schvaluje ho ministr spravedlnosti a zapisuje se do seznamu probačních programů vedeného Ministerstvem spravedlnosti ČR. O uložení probačního programu mladistvému rozhoduje soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce, kteří mají současně dohled nad výkonem probačního programu. Termínem probační program se rozumí zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, obecně prospěšná činnost a jiné programy vhodné k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého spojené s různým režimem omezení běžného způsobu života, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem. Podmínkou pro uložení probačního programu je, aby program byl vhodný vzhledem k potřebám mladistvého a zájmům společnosti, dále to, aby mladistvý byl s programem seznámen a souhlasil se svou účastí na něm. Porušení probačního programu mladistvým řeší § 80 odst. 4 ZSVM. V případě méně závažného porušení stanovených podmínek může být mladistvému udělena probačním úředníkem výstraha, nejvýše 2x během roku. Při závažném nebo opakovaném porušení podmínek programu informuje o tom probační úředník bez odkladu předsedu senátu soudu pro mládež a v přípravném řízení státního zástupce.

Výchovné povinnosti upravuje § 18 odst. 1 písm. a) – g), odst. 2 – 4 ZSVM. Výchovné povinnosti a výchovná omezení jsou obdobou přiměřených povinností ukládaných dospělým pachatelům v souvislosti s podmíněným odsouzením. Jejich

cílem je ovlivnit a usměrnit jednání mladistvých tak, aby bylo dosaženo potřebné změny jejich životních postojů a řešení problémů souvisejících s jejich trestnou činností. Působí k odstranění základních kriminogenních faktorů, a tím přispívají k prevenci recidivy mladistvých. Jsou s nimi spojeny určité zásahy do svobody rozhodování a jednání mladistvých. Výčet výchovných povinností a omezení obsažených v zákoně je demonstrativní, a proto je možné uložit i jiné výchovné povinnosti a omezení, v ZSVM neuvedené. Je nutné, aby byly v rozhodnutí soudu pro mládež konkretizovány vzhledem ke konkrétnímu mladistvému.⁶⁷⁾

Podle § 18 ZSVM odst. 1 písm. a) – g) může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce uložit mladistvému povinnost:

- a) bydlet s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu
- b) zaplatit určitou peněžitou částku na pomoc obětem trestné činnosti
- c) vykonat bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost
- d) usilovat o vyrovnání s poškozeným
- e) nahradit podle svých sil škodu způsobenou proviněním nebo jinak přispět k odstranění následků provinění
- f) podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením ani zabezpečovací detencí podle TZ
- g) podrobit se ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutickému, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu, který není probačním programem – s cílem rozvíjet osobnost a sociální dovednosti mladistvého.

V § 18 odst. 2 je stanoveno, že povinnost zaplatit určitou peněžitou částku bude uložena za předpokladu, když bude uhrazena z peněžních prostředků, s nimiž mladistvý může samostatně nakládat. Povinnost vykonání společensky prospěšné činnosti upřesňuje § 18 odst. 3 tak, že nemá narušovat přípravu mladistvého na budoucí povolání, především na plnění povinností souvisejících se vzdělávacím programem školy, nebo výkonu povolání či zaměstnání. Časový limit je stanoven na dobu nejvýše 4 hodin denně, 18 hodin týdně a 60 hodin celkem. Při tom je nutné přihlídnout ke zdravotní způsobilosti mladistvého.

⁶⁷⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 513 - 514

Výchovná omezení jsou upravena v § 19 ZSVM. Ukládá je opět soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce. Mají formu zákazu konat určitou činnost jako:

- nenavštěvovat určité akce, zařízení nebo jiné pro mladistvé nevhodné prostředí
- nestýkat se s určitými osobami
- nezdržovat se na určitém místě
- neužívat návykové látky
- neměnit místo svého pobytu bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi atd. dle jmenovaného zákona.

Napomenutí s výstrahou podle § 20 odst. 1, 2 ZSVM uděluje mladistvému za přítomnosti jeho zákonného zástupce soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce tím, že mu důrazně vytkne protiprávnost jeho činu a upozorní ho na konkrétní důsledky, které mu podle tohoto zákona hrozí v případě, že by páchal další trestnou činnost. Pokud je to účelné a vhodné, může soud pro mládež nebo státní zástupce při vyslovení napomenutí s výstrahou přenechat postižení mladistvého jeho zákonnému zástupci případně škole, jíž je mladistvý žákem, nebo výchovnému zařízení, ve kterém žije. V tomto případě si soud vyžádá předem stanovisko školy nebo výchovného zařízení. Zákonný zástupce, škola nebo výchovné zařízení mají povinnost vyrozumět o výsledku soud pro mládež nebo státního zástupce. Po udělení napomenutí s výstrahou se na mladistvého hledí, jako by nebyl souzen (§ 20 odst. 3 ZSVM).

Výše probíraná výchovná opatření mohou skončit:

- splněním nebo provedením výchovného opatření, pokud je splněno nebo provedeno jednorázovým úkonem
 - uplynutím doby, na kterou bylo uloženo
 - odvoláním souhlasu mladistvého s výchovným opatřením, které bylo uloženo v průběhu řízení, před pravomocným meritorním skončením věci
 - pravomocným ukončením trestního stíhání, bylo-li uloženo v průběhu trestního řízení a pokud nebylo znovu uloženo rozhodnutím ve věci
- zrušením výchovného opatření⁶⁸⁾

⁶⁸⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 515

6.3. Rozhodnutí o podmíněném odsouzení u mladistvých

Při rozhodování o způsobu ukončení podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody se užíje u mladistvých ustanovení § 83 TZ s těmito odchylkami:

a) Pokud mladistvý odsouzený zavinil příčinu k nařízení výkonu trestního opatření odnětí svobody, může soud pro mládež ponechat podmíněné odsouzení v platnosti podle speciálního ustanovení § 33 odst. 2 ZSVM.

b) U mladistvého nelze uložit přiměřená omezení a přiměřené povinnosti ve zkušební době podmíněného odsouzení, ale ukládají se výchovná opatření podle § 15 – 20 ZSVM.

c) Zkušební dobu, která jinak může být mladistvému stanovena nejvýše na 3 roky, lze prodloužit až do 5 let.

d) Rozhodne-li soud pro mládež, že se vykoná trestní opatření odnětí svobody, nerozhoduje o způsobu jeho výkonu ve smyslu § 83 odst. 5 TZ.

Tam, kde se v dalším textu mluví o trestu odnětí svobody, je třeba u mladistvého rozumět trestní opatření odnětí svobody, a tam, kde se mluví o trestném činu, je třeba u mladistvého rozumět provinění.⁶⁹⁾

U podmíněného odsouzení s dohledem se při rozhodování o způsobu jeho ukončení použije ustanovení § 86 TZ, a to se stejnými odchylkami, které jsou uvedeny výše u podmíněného odsouzení pod písm. a) až c), s výjimkou písm. d). Rozhodne-li soud pro mládež, že se vykoná trestní opatření odnětí svobody, nerozhoduje o způsobu jeho výkonu ve smyslu § 86 odst. 4.⁷⁰⁾ Dle § 33 odst. 2 ZSVM soud pro mládež může vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvého ponechat podmíněné odsouzení v platnosti i přesto, že mladistvý odsouzený zavinil příčinu k výkonu trestu odnětí svobody, a to za podmínek stanovených v § 33 odst. 2 písm. a) – c):

a) stanovit nad mladistvým odsouzeným dohled, pokud již nebyl uložen

b) přiměřeně prodloužit zkušební dobu, ne o více než dvě léta, přičemž nesmí překročit horní hranici zkušební doby v trvání pěti let, nebo

c) uložit další výchovné opatření uvedené v § 15 - § 20 směřující k tomu, aby vedl řádný život.

⁶⁹⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 916

⁷⁰⁾ Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 941

Na výkon dohledu ukládá § 33 odst. 3 ZSVM užit obdobně ustanovení § 16 ZSVM.

Zahlazení odsouzení

týkající se mladistvých pachatelů upravuje § 35 ZSVM. Není v něm ale uvedeno zahlazení odsouzení ve vztahu k podmíněnému odsouzení ani podmíněnému odsouzení s dohledem. Proto se zde aplikuje trestní zákoník.

V případě podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem může dojít k zahlazení odsouzení přímo ze zákona (ex lege)⁷¹⁾, podle § 83 odst. 4 a § 86 odst. 3 TZ, které jsou obsahově totožné: *Bylo-li vysloveno, že se podmíněně odsouzený osvědčil, anebo má-li se za to, že se osvědčil, hledí se na pachatele, jako by nebyl odsouzen.* U mladistvého vzniká fikce neodsouzení za stejných podmínek podle obecného ustanovení § 83 odst. 1, odst. 3 a 4 TZ, dále § 86 odst. 1 až 3 TZ. ZSVM vychází ze zásady, že s výjimkou nepodmíněného odnětí svobody delšího než 1 rok se veškerá odsouzení mladistvého, poté co je vykonal, resp. po té co bylo od jejich výkonu či jeho zbytku pravomocně upuštěno, zahlazují. U podmíněně odsouzeného dochází k zahlazení odsouzení, pokud se pachatel ve zkušební době osvědčil. Cílem této úpravy je zbavit mladistvé pachatele negativních důsledků trestního postihu, kterým je kriminální stigmatizace.⁷²⁾

Dítě mladší 15 let není trestně odpovědné. Dopustí-li se činu jinak trestného, soud pro mládež učiní opatření potřebná k jeho nápravě. Obvykle na základě výsledků pedagogicko-psychologického vyšetření uloží opatření: výchovnou povinnost, výchovné omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního úředníka, ochrannou výchovu. Uložení podmíněného odsouzení dítěti mladšímu 15 let zákon vylučuje.

⁷¹⁾ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vyd. Praha: Leges. 2009, s. 440

⁷²⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 531 - 532

7. Rozhodnutí o podmíněném odsouzení a vykonávací řízení

7.1. *Forma rozhodnutí o podmíněném odsouzení*

O podmíněném odsouzení, stejně jako o ostatních trestech, rozhoduje soud zpravidla po provedeném hlavním líčení. Podmíněné odsouzení je možné uložit i trestním příkazem podle § 314e odst. 2 TŘ. Ustanovení § 314e odst. 1 uvádí tyto podmínky pro vydání trestního příkazu: *Samosoudce může bez projednání věci v hlavním líčení vydat trestní příkaz, jestliže skutkový stav je spolehlivě prokázán opatřenými důkazy, a to i ve zjednodušeném řízení konaném po zkráceném přípravném řízení.* Příkazem lze uložit trest odnětí svobody do 1 roku s podmíněným odkladem jeho výkonu dle § 314e TŘ. Rozhoduje-li o podmíněném odsouzení soud rozsudkem po hlavním líčení, odsuzujícímu rozsudku musí předcházet dokazování vztahující se k výroku o vině a kromě toho musí zahrnovat i provedení potřebných důkazů k výroku o trestu.⁷³⁾

Pokud soud dospěje na základě zvážení podmínek ustanovení § 81 odst. 1 TZ případně i § 84 k závěru, že existují podmínky pro podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody, řeší otázku, zda postačí uložit podmíněné odsouzení a případně i přiměřená omezení a povinnosti, nebo zda je potřebné nad pachatelem vyslovit dohled. Zpravidla u obou typů podmíněného odsouzení uloží odsouzenému, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. O ukládání přiměřených omezení a povinností, stejně jako o podmínkách uložení dohledu a náhrady škody bylo pojednáno v předchozím textu.

Rozsudek je základní formou rozhodnutí soudů činných v trestním řízení. Může jím rozhodovat výlučně soud, nikoli jiný orgán činný v trestním řízení. Každý rozsudek po úvodních slovech „Jménem republiky“ musí na základě ustanovení trestního řádu obsahovat v úvodní části označení soudu, o jehož rozsudek jde, jména a příjmení soudců, kteří se na rozhodování zúčastnili, označení obžalovaného – jménem a příjmením, datem a místem narození, údajem o zaměstnání, bydlišti, případně i dalšími

⁷³⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 284

údaji, aby nemohl být zaměněn s jinou osobou, např. rodným číslem. Úvodní část rozsudku ještě obsahuje státní znak a označení, že jde o rozsudek.

Druhá část rozsudku – výroková část (enunciát) obsahuje vlastní rozhodnutí soudu. Výrok, jímž se obžalovaný uznává vinným, musí přesně označovat trestný čin zákonným pojmenováním i s uvedením příslušného ustanovení zákona, musí uvádět místo, čas a způsob spáchání trestného činu, případně i další skutečnosti. Je nutné uvést všechny zákonné znaky trestného činu, které odůvodňují určitou trestní sazbu.⁷⁴⁾

Třetí část – odsuzující rozsudek, jímž byl obžalovaný uznán vinným, musí obsahovat výrok o trestu i s uvedením zákonných ustanovení, na jejichž základě byl trest vyměřen. U podmíněného odsouzení musí být uvedeno, že podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody byl povolen a současně je nutné uvést, na jaké podmínky je odklad vázán. V odsuzujícím rozsudku musí být uvedena i stanovená délka zkušební doby, přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, které soud ukládá, případně má být vysloven dohled nad obžalovaným a obvykle i povinnost nahradit podle svých sil škodu, kterou trestným činem způsobil.

Odůvodnění rozsudku je obligatorní součástí každého rozsudku. Odůvodňuje, proč soud rozhodl určitým způsobem. V odůvodnění rozsudku soud stručně vyloží, které skutečnosti vzal za prokázané, o které důkazy opřel svá skutková zjištění, jakými úvahami se řídil při hodnocení provedených důkazů. Odůvodněn musí být každý výrok pojatý do rozsudku.⁷⁵⁾ U podmíněného odsouzení bude muset soud uvést, jak posuzoval osobu pachatele, poměry pachatele, ostatní okolnosti apod. Řádné odůvodnění rozsudku je důležité z hlediska možnosti přezkoumání důvodnosti rozsudku i z hlediska zákonnosti závěrů soudu. Každý rozsudek musí obsahovat poučení o opravném prostředku, který je proti rozsudku možné podat, včetně poučení o lhůtě k podání opravného prostředku.

⁷⁴⁾ Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 376 - 377

⁷⁵⁾ Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 380

7.2. *Vykonávací řízení*

Ustanovení trestního zákona o podmíněném odsouzení nacházejí svou realizaci z hlediska procesního zejména v zákoně o trestním řízení soudním (trestní řád), konkrétně pak v jeho hlavě 21. – Vykonávací řízení.

Vykonávací řízení logicky navazuje na předchozí stadia či fáze celého trestního řízení. Není však jeho nutnou součástí, neboť orgány činné v trestním řízení samozřejmě vydávají i mnoho takových rozhodnutí, jejichž obsah nemusí být žádným zvláštním postupem vykonáván. Naproti tomu rozhodnutí obsahující výrok o trestu či ochranném opatření včetně podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody patří k těm druhům rozhodnutí, jejichž realizace bez aplikování příslušných ustanovení trestního řádu a dalších předpisů o vykonávacím řízení je naprosto nemyslitelná. V těchto případech je vzhledem k povaze uložené povinnosti její dobrovolné splnění bez předcházejícího nařízení výkonu rozhodnutí vyloučeno.

Účelem vykonávacího řízení je tedy zajistit nucené uskutečnění obsahu rozhodnutí určitého orgánu činného v trestním řízení, jestliže to povaha takového rozhodnutí vyžaduje (zejména zakládá-li rozhodnutí práva a povinnosti nebo ukládá-li nějaká omezení), a to zpravidla za předpokladu, že rozhodnutí nebylo splněné dobrovolně. Výkonem vydaného rozhodnutí se má dovršit dosažení účelu trestního řízení a zajistit účinnost a neodvratnost ukládaných trestních sankcí.⁷⁶⁾

Příslušnost ve vykonávacím řízení je blíže specifikována v § 315 *trestního řádu* tak, že dle *odst. 1: Rozhodnutí vykonává, popřípadě jeho výkon zařizuje ten orgán, který rozhodnutí učinil; v řízení před soudem rozhodnutí senátu vykonává nebo jeho výkon zařizuje předseda senátu.,*

dle *odst. 2: TR Rozhodnutí souvisící s výkonem trestů a ochranných opatření činí, není-li dále stanoveno něco jiného, soud, který ve věci rozhodl v prvním stupni.*

Pochopitelně rozhodnutí v souvislosti s tresty a ochrannými opatřeními nemůže učinit žádný jiný orgán činný v trestním řízení než soud, jak deklaruje i čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

⁷⁶⁾ tamtéž, s. 721

Judikatura Nejvyššího soudu pak doplňuje, že: *Rozhodnutí souvisící s výkonem trestu ve vykonávacím řízení činí soud bez návrhu, pokud nestanoví zákon jinak,*⁷⁷⁾ dle odst. 3: *Opatření nutná k výkonu trestů a ochranných opatření a k vymáhání nákladů trestního řízení, zejména vyrozumívání jiných orgánů a osob, jimž přísluší spolupůsobení při výkonu uvedených rozhodnutí, činí, není-li dále stanoveno něco jiného, předseda senátu soudu, který ve věci rozhodl v prvním stupni.*

Výjimkou z uvedeného obecného pravidla jsou případy, v nichž při výkonu trestů, trestních a ochranných opatření je činný z důvodů účelnosti jiný soud. Je jím zpravidla okresní soud, v jehož obvodu se vykonává trest, trestní nebo ochranné opatření. Ten totiž může učinit ve vykonávacím řízení mnohdy lépe a rychleji určité rozhodnutí a opatření než soud, který rozhodl v prvním stupni. Výjimky jsou stanoveny i z pravidla, podle něhož všechna závazná rozhodnutí týkající se výkonu trestů, trestních či ochranných opatření činí soud. Tak např. o přerušení výkonu trestu odnětí svobody může rozhodnout ředitel věznice ve formě odměny v případě úspěšného plnění programu zacházení a dosahování účelu výkonu trestu atd.⁷⁸⁾

Z důvodů rychlosti a operativnosti pak trestní řád umožňuje, aby ve vykonávacím řízení činil předseda senátu taková rozhodnutí a opatření soudu, u nichž to jejich povaha dovoluje. Tak předseda senátu rozhoduje např. o tom, že se podmíněně odsouzený nebo podmíněně propuštěný osvědčil (§ 330 odst. 4, § 332 odst. 1), jestliže s tím státní zástupce souhlasí, o zahlazení odsouzení (§ 364 odst. 1, § 364a odst. 1) apod.

Senátu a samosoudci jsou vyhrazena jen nejzávažnější rozhodnutí soudu, např. rozhodnutí o upuštění od výkonu některých trestů nebo jejich zbytku.⁷⁹⁾ To se týká zejména výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody. Patří sem však samozřejmě např. i rozhodování o tom, že se podmíněně odsouzený nebo podmíněně propuštěný osvědčil (§ 330 odst. 1, § 332 odst. 1).

Na tomto místě je třeba připomenout, že při výkonu jednotlivých druhů trestů nefigurují pouze orgány činné v trestním řízení. Významné uplatnění tu nalézají i takové instituce a osoby jako jsou např. ředitel věznice při výkonu nepodmíněného

⁷⁷⁾ Č. 18/1974 Sb. rozh. tr.

⁷⁸⁾ Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 722

⁷⁹⁾ Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 723

trestu odnětí svobody, či v případě podmíněného odsouzení úředníci Probační a mediační služby a zájmová sdružení občanů.

Z právní úpravy rozhodování orgánů činných v trestním řízení a vykonávacího řízení lze vyvodit dva základní předpoklady k výkonu rozhodnutí, a to v první řadě, že rozhodnutí existuje právně, tj. bylo vydáno příslušným orgánem činným v trestním řízení a v odpovídající formě, přičemž nedošlo k jeho zrušení na podkladě řádných nebo mimořádných opravných prostředků, a zároveň jde o rozhodnutí vykonatelné, tj. zákon umožňuje výkon jeho obsahu.

Navíc pravidelným předpokladem vykonatelnosti je právní moc rozhodnutí. Přičemž: „Při všech opatřeních a rozhodnutích ve vykonávacím řízení je nutno zkoumat, zda právní moc rozsudku byla ve spise správně vyznačena.“⁸⁰⁾ To platí bezvýjimečně v případě vykonatelnosti rozsudku. Usnesení je však vykonatelné, i když dosud nenabylo právní moci, jestliže zákon proti němu sice připouští stížnost, avšak nepřiznává jí odkladný účinek.

Vykonatelnost určuje, jaké podmínky musí být splněny, aby bylo možno přistoupit k výkonu rozhodnutí. Rozumí se jí běžně skutečnost, že obsah rozhodnutí může orgán činný v trestním řízení vynutit proti tomu, komu vykonávané rozhodnutí ukládá nějakou povinnost. Vykonatelnost rozhodnutí je nutno odlišit od jeho vlastního výkonu, tedy od uskutečňování obsahu rozhodnutí. Vykonatelnost je stejně jako právní moc vlastnost rozhodnutí, která je určitým spojovacím článkem mezi vydáním rozhodnutí a jeho výkonem.⁸¹⁾

Samozřejmě i vykonávací řízení stejně jako jemu předcházející stadia trestního řízení nutně ovlivňují určité procesní zásady. A to jak zásady obecné, příznačné pro celé trestní řízení a blíže vymezené v § 2 a násl. trestního řádu, tak zásady specifické, typické právě jen pro postupy při výkonu rozhodnutí. Obecné zásady jsou však v této závěrečné fázi výrazně modifikovány z důvodu naplnění účelu vykonávacího řízení. Tak se zde logicky vůbec nemůže uplatnit zásada presumpce nevinny, neboť odsouzený byl uznán vinným a soud uložil trest. Naopak i tady má své místo zásada oficiality a obzvlášť spolupráce orgánů činných v trestním řízení se zájmovými sdruženími občanů.

⁸⁰⁾ Bulletin NS 2/76 - 14

⁸¹⁾ Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 726

Vedle těchto se uplatní i další zásady trestního řízení, včetně zásady rychlosti řízení. Tuto zásadu ve stadiu vykonávacího řízení rozvádí vnitřní a kancelářský řád pro okresní a krajské soudy, který v § 53 odst. 1 zdůrazňuje povinnost předsedy senátu (samosoudce) soudu, který rozhodoval v trestní věci v prvním stupni, dbát o to, aby rozhodnutí soudu, jakmile se stalo vykonatelným, bylo vykonáno rychle a podle zákona tak, aby výkon trestu následoval co nejrychleji po spáchání činu a tím bylo dosaženo účelu trestu. Jestliže rozhodnutí nabylo právní moci a stalo se vykonatelným jen zčásti, učiní předseda senátu (samosoudce) všechna opatření, aby bylo neprodleně v této části vykonáno.⁸²⁾

Do zásad specifických, byť v trestním řádu explicitně neuvedených a vyvoditelných jen z praxe a odborné literatury, možno řadit zásadu bezodkladnosti výkonu, která spočívá v neprodlené realizaci obsahu vykonávaného rozhodnutí. Bezodkladný výkon je důležitou podmínkou účinnosti uložených trestů. Dále zásada nepřerušitelnosti výkonu znamenající, že pokud se již započalo s výkonem rozhodnutí, resp. trestu, má být proveden kontinuálně bez přerušení. Kromě toho výkon musí přesně odpovídat obsahu vykonávaného rozhodnutí, což je důležité zejména v případě výkonu trestů, jimiž se zpravidla zasahuje do chráněných lidských práv a svobod. Rovněž se uplatní zásada výchovného vlivu vykonávaného rozhodnutí zejména na toho, vůči němuž výkon směřuje. K posílení výchovného vlivu by měla přispět mimo jiné účast probačních úředníků a zájmových sdružení občanů. Výchovný význam má rovněž skutečnost, že důležitá rozhodnutí soudu ve vykonávacím řízení vydává senát eventuálně samosoudce po projednání věci ve veřejném zasedání, např. o tom, že se podmíněně odsouzený nebo podmíněně propuštěný osvědčil. Konečně lze poukázat i na zásadu kontroly výkonu některých rozhodnutí, zejména pokud se jimi výrazněji nebo dlouhodoběji zasahuje do základních lidských práv a svobod. To se však týká především výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody.⁸³⁾

Právní úprava postupů při výkonu jednotlivých trestů je obsažena hned v několika právních předpisech. Rozhodně stěžejní právní normou v tomto směru je trestní řád, konkrétně ustanovení jeho hlavy XXI. o vykonávacím řízení (§ 315 až § 362). Jde však

⁸²⁾ Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář. II. díl, 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002, s. 1903

⁸³⁾ Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde, 2006, s. 727

jen o úpravu rámcovou. Proto je třeba zvlášť u každého druhu trestu aplikovat i předpisy další, obsahující konkrétnější pravidla. Tak se zde vedle trestního řádu uplatňují ještě zákony zvláštní, např. zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a mnohé další. Mimo zákonů tu mají významnou úlohu i předpisy nižší právní síly, zejména prováděcí vyhlášky, které konkretizují zákonný obsah. Např. vyhláška č. 37/1992, kterou se vydává jednací řád pro okresní a krajské soudy. V neposlední řadě pak rovněž interní předpisy, které nejsou právními normami a slouží jako metodická pomůcka usměrňující postup při výkonu rozhodnutí, např. vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy vydaný jako instrukce Ministerstva spravedlnosti pod č. j. 505/2001.

Navíc se kromě výše uvedených předpisů trestně-procesního charakteru mohou využívat i předpisy mimotrestní rovněž upravující vykonávací řízení. Např. zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád či zákon č. 120/2001 Sb., exekuční řád.

Výkon podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem z hlediska hmotněprávního upravuje zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a to v § 81 až § 86.

Procesní aspekty jsou popsány v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (§ 315, § 329 až 330a).

U mladistvých zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže upravující obě hlediska.

Nelze opomenout ani zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě.

K samotnému výkonu trestu podmíněného odsouzení pojednává § 329 odst. 1 TŘ o kooperaci předsedy senátu s příslušným probačním úředníkem, avšak jen v případech, kdy je to s ohledem na povahu uložených omezení a způsob kontroly chování podmíněně odsouzeného nutné. Tato spolupráce spočívá zejména v tom, že probační úředník podává v pravidelných termínech soudci zprávu o způsobu života odsouzeného a eventuelně okamžitě informuje o důvodech k nařízení výkonu trestu.

Lhůty, v nichž jsou vyžadovány zprávy o chování odsouzeného, musí být určovány u jednotlivých odsouzených diferencovaně, zejména podle délky zkušební doby a s přihlédnutím k osobě odsouzeného.⁸⁴⁾

⁸⁴⁾ Bulletin NS, č. 3/77, s. 137

Podle § 329 odst. 2 předseda senátu sám vykonává v pravidelných termínech kontrolu chování odsouzeného, pokud jí nepověřil probačního úředníka.

Možnost požádat zájmové sdružení občanů o výchovné spolupůsobení, pokud nabídlo záruku za převýchovu odsouzeného, obsahuje následující odst. 3.

Jednací řád pro okresní a krajské soudy toto ustanovení více rozvádí v § 38: Byli-li povolen podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody a soud rozhodl o přijetí záruky zájmového sdružení občanů na nápravu obviněného, nebo soud o výchovné spolupůsobení takové zájmové sdružení požádal, v žádosti o výchovné spolupůsobení podle § 329 odst. 3 TRŽ zájmovému sdružení sdělí, zda a jaká omezení podle trestního zákoníku byla obviněnému uložena. Zároveň je požádá, aby podle obsahu těchto omezení zaměřilo své výchovné působení, sledovalo, zda obviněný omezení dodržuje a podalo soudu ihned zprávu o jejich případném porušování. Rovněž požádá o sdělení změny zaměstnání nebo bydliště obviněného.⁸⁵⁾

Podobně a ještě hlouběji rozvádí ustanovení § 329 trestního řádu vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy ve svém § 64 s tím, že uvádí mimo jiné i oprávnění a povinnosti pověřeného pracovníka soudu vůči Rejstříku trestů. Např. vyžadování opisu Rejstříku trestů a dalších podkladů nutných k posouzení způsobu života odsouzeného, vyrozumívání Rejstříku trestů o osvědčení se odsouzeného nebo naopak o nařízení výkonu trestu atd.⁸⁶⁾

Dlužno podotknout, že novela trestního řádu z roku 2001 přinesla poměrně výrazné změny postupu při výkonu trestu odnětí svobody, při podmíněném odsouzení a při výkonu trestu obecně prospěšných prací. Tyto změny souvisejí s novým vymezením účasti zájmových sdružení občanů na trestním řízení v § 3 a § 6 trestního řádu a zejména s předpokládaným co nejširším zapojením probačních úředníků do úkonů vykonávacího řízení.⁸⁷⁾

Další § 330 odst. 1, 2, 3 se zabývá rozhodováním soudu o osvědčení se podmíněně odsouzeného. Přitom však pozitivní rozhodnutí o tom, že se podmíněně odsouzený ve zkušební době osvědčil, může soud podle trestního zákoníku vydat teprve

⁸⁵⁾ Vyhláška Min. spravedlnosti, č. 37/1992 o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, § 38

⁸⁶⁾ Instrukce Min. spravedlnosti č. j. 505/2001 – Org., kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy

⁸⁷⁾ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 2005, s. 756

po uplynutí celé zkušební doby, zatímco negativní rozhodnutí za současného nařízení výkonu trestu odnětí svobody lze pochopitelně vydat i v průběhu zkušební doby.

Judikatura k této problematice uvádí následující:

Povinnost soudu postupovat tak, aby byl zjištěn skutečný stav věci, se vztahuje na celé trestní řízení, tedy též na rozhodování o tom, zda se podmíněně odsouzený ve zkušební době osvědčil.⁸⁸⁾ O tom, že se podmíněně odsouzený osvědčil, nelze rozhodnout, není-li přezkoumáno jeho chování po celou zkušební dobu. Rozhodnutí o tom činí samosoudce ve věcech, kde vydal rozsudek.⁸⁹⁾

Vyslovil-li soud prvního stupně podle § 60 odst. 1 tr. zák., že podmíněně odsouzený se osvědčil, nemůže soud druhého stupně rozhodující o stížnosti proti tomuto usnesení po uplynutí lhůty uvedené v § 60 odst. 3 tr. zák. změnit toto rozhodnutí v tom směru, že se trest vykoná, pokud odsouzený nezavinil, že rozhodnutí o nařízení výkonu trestu nebylo učiněno ve lhůtě uvedené v § 60 odst. 3 tr. zák.⁹⁰⁾

Konečně § 330a trestního řádu upravuje postup při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Zásadní rozdíl od tzv. podmíněného odsouzení prostého zde spočívá v tom, že dle odst. 1 soud obligatorně pověří probačního úředníka kontrolou odsouzeného. Nemůže ji tedy vykonávat sám. Rovněž může požádat o spolupůsobení orgány veřejné správy, zájmová sdružení občanů a další instituce a osoby.

Podle odst. 2 se na rozhodnutí o osvědčení se podmíněně odsouzeného i na eventuální výkon podmíněně odloženého trestu obdobně užije ustanovení § 330 tr. řádu o podmíněném odsouzení prostém.

Ustanovení § 330a trestního řádu bylo zakotveno novelou z roku 1998. Institut podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem byl do trestního zákona zaveden již v roce 1997 novelou trestního zákona. Zákonomárci bohužel nepamatoval na procesní souvislost zavedení nového institutu. V trestním řádu chybělo procesní ustanovení pro výkon tohoto institutu. Tuto mezeru odstranila teprve novela trestního řádu z roku 2001.⁹¹⁾

⁸⁸⁾ Sb. rozh. tr. č. 11/66

⁸⁹⁾ Sb. rozh. tr. č. 41/73

⁹⁰⁾ Sb. rozh. tr. č. 5/78

⁹¹⁾ Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 2005, s. 758

8. Činnost a funkce Probační a mediační služby

8.1. Probace a mediace

Činnost Probační a mediační služby je úzce spjatá i s institutem podmíněného odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem, kromě jiných institutů, např. podmíněného upuštění od potrestání s dohledem nebo s odklony v trestním řízení, jako je podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.

V právním (užším) smyslu se probací rozumí určitý typ opatření, resp. rozhodnutí soudu vůči pachateli, který byl shledán vinným ze spáchání trestného činu, ale zůstává na svobodě pod podmínkou, že se podrobí uloženým podmínkám a dohledu probačního úředníka. **V širším smyslu** se probací rozumí nejen forma soudního opatření, ale i systém služeb a funkcí, které zajišťuje a organizuje probační služba.⁹²⁾

Vymezení pojmu probace obsahuje § 2 odst. 1 zákona o Probační a mediační službě, který uvádí, že probací se rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným, kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době, individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život a vyhověl uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.

Termín probace je odvozen z lat. probare = zkoušet, ověřovat. Ve vztahu k podmíněnému odsouzení a podmíněného odsouzení s dohledem se probace uplatňuje v činnosti probačního úředníka především formou probačního dohledu. **Probační dohled** je označení pro práci probačního úředníka s odsouzenými např. během zkušební doby, a to formou kontroly dodržování přiměřených omezení a povinností, u mladistvých též výchovných opatření, které byly odsouzenému soudem stanoveny. Kromě kontrolní funkce plní probační úředník i funkci sociální pomoci odsouzenému. Jeho činnost se ovšem neomezuje pouze na kontrolu a sociální pomoc, neméně důležitá je i tzv. soudní pomoc, kterou probační úředník zajišťuje shromažďováním podkladů o obviněném a o jeho sociální situaci před rozhodnutím ve věci. Informace jsou důležité

⁹²⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 392 - 393

pro orgány činné v trestním řízení z hlediska individualizace řešení trestních případů.⁹³⁾ Shromažďování údajů o obviněném probíhá tak, že probační úředník na základě objednávky soudce (případně státního zástupce) kontaktuje obviněného a projedná s ním otázky týkající se jeho osobních i rodinných poměrů. Může kontaktovat i zaměstnavatele, školu, přátele a další osoby, které obviněný doporučí. Na základě získaných informací a se souhlasem obviněného zpracuje probační úředník komplexní zprávu včetně odborného vyjádření k možnostem dalšího výchovného působení na obviněného. Zpráva, kterou předkládá soudu, slouží jako jeden z podkladů pro rozhodnutí soudu. Je žádoucí, aby probační úředník v rámci soudní pomoci vstupoval do případu v co nejranějším stadiu trestního řízení a pomohl tím k zefektivnění trestního řízení.⁹⁴⁾

Mediace zprostředkovává alternativní způsob řešení konfliktu mezi obviněným – pachatelem trestného činu, a poškozeným – obětí, prostřednictvím sociálního pracovníka – mediátora. Mediace je metodou řešení mezilidských konfliktů. Mediátor nerozhoduje o způsobu vyřešení konfliktu, ale pomocí řízené komunikace s klienty má pachatele a oběť dovést ke vzájemně přijatelnému konsensu, tedy k řešení, s nímž budou obě strany vzájemně spokojeny. V angličtině se tato strategie označuje jako „strategy Win–Win“ – vítězství pro všechny. V trestní justici je mediace alternativním způsobem řešení konfliktu mezi pachatelem a obětí. Je možno ji využít především v souvislosti s odklony v trestním řízení, resp. alternativními způsoby řízení.

Pojem mediace vymezuje § 2 odst. 2 zákona o Probační a mediační službě v tomto smyslu: *mediací se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.*

Cílem mediace je nalézt jiné řešení konfliktu, než je klasická soudní cesta. Důležité jsou pro ni kvalifikace, zkušenosti i schopnosti mediátora vést rozhovor tak, aby se podařilo konflikt urovnat. Mediace by měla napomáhat řešení méně závažné trestné činnosti mimosoudní cestou a současně by měla umožnit obviněnému uvědomit

⁹³⁾ Hrušková, O., Ouředníčková, L., Štern, P.: K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby. Trestní právo 7 – 8, 1997, s. 18

⁹⁴⁾ Hrušková, O., Ouředníčková, L., Štern, P.: K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby. Trestní právo 7 – 8, 1997, s. 16

si zodpovědnost za spáchaný trestný čin a podílet se na jeho řešení. Oběti by měla přímou účastí na řešení konfliktu poskytnout určitou satisfakci. Mediace vychází z principů restorativní justice, která je alternativou tradiční trestní justice. Principy restorativní justice mohou být aplikovány jen se svobodným a dobrovolně vyjádřeným souhlasem všech subjektů. Z hlediska trestního práva hmotného je tedy mediace zvláštní neprocesní formou alternativního řešení trestních věcí. Její výsledky se mohou promítnout do rozhodnutí ve věci. V mediaci neprobíhá dokazování v trestněprávním smyslu. Informace, které mediátor získá řízeným rozhovorem s pachatelem i obětí, případně dalšími osobami, nelze použít jako důkaz ve standardním trestním řízení. Prostřednickým mediace je možné urovnat konflikt spojený s trestným činem především v rovině etické a sociální.⁹⁵⁾ Na rozdíl od mediátorů, kteří jsou chápáni spíše jako sociální pracovníci, je autorita probačních úředníků odvozena od autority soudu.

V systému restorativní justice je ale možné řešit jen méně závažné trestné činy. Značná část pachatelů, hlavně závažnějších trestných činů, bude alternativní postupy chápat spíše jako projev slabosti nebo bezradnosti společnosti. Některé restorativní metody a postupy jsou už v našem trestním právu legislativně zakotveny. Jsou to mediační postupy, které se uplatňují u institutu narovnání, dále u podmíněného zastavení trestního stíhání. Legislativně byla upravena i činnost mediátorů, stejně jako probačních úředníků zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě.⁹⁶⁾ Tímto zákonem bylo rovněž Probační a mediační službě uloženo vykonávání dohledu nad chováním odsouzených osob ve zkušební době při podmíněném odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

8.2. Organizační struktura PMS

Zavádění alternativních způsobů řízení a alternativních trestů do trestních kodexů u nás v 90. letech minulého století vyvolalo potřebu vytvořit specializovanou instituci, která by se podílela na jejich realizaci. Proto byla zřízena v resortu Ministerstva spravedlnosti ČR od 1. 1. 1996 na základě usnesení vlády č. 341 Probační služba. V mnoha evropských zemích, kde se alternativní tresty začaly uplatňovat už od 70. let

⁹⁵⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s.

16

⁹⁶⁾ Karabec, Z.: Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSB, 2003, s. 17 - 18

minulého století, existovala i Probační a mediační služba jako systém specializované sociální práce v rámci trestní justice.⁹⁷⁾ Zřízení Probační služby u nás bylo přínosem pro trestní justici, i když vývoj v následujících letech ukázal na nutnost upravit zákonem její postavení a úkoly. Neméně důležité bylo zajistit pro její efektivní fungování vzdělané odborníky. Probační a mediační služba byla v České republice ustavena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě s účinností od 1. 1. 2001. Zřizovací ustanovení Probační a mediační služby a vymezení její činnosti obsahuje § 1 odst. 1 ZPMS, který uvádí: *Zřizuje se Probační a mediační služba, která provádí v rozsahu stanoveném tímto nebo zvláštním zákonem úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení. Probační a mediační služba je organizační složkou státu a účetní jednotkou (§ 1 odst. 2).*

Organizační struktura PMS

Ústředním orgánem státní správy pro probaci a mediaci je Ministerstvo spravedlnosti ČR, které dle ustanovení § 11 ZPMS *vykonává dohled nad činností PMS a vytváří Probační a mediační službě podmínky k řádnému výkonu probace a mediace, zejména po stránce personální, organizační, hospodářské a finanční.* Jako poradní orgán ministerstva spravedlnosti byla zřízena Rada pro probaci a mediaci, jejíž úkoly vymezuje § 12 odst. 3 písm. a) – d).

Organizace PMS je stanovena zákonem - § 3 odst. 1 – 6 ZPMS. Vše PMS stojí ředitel jmenovaný a odvolávaný ministrem spravedlnosti. Plnění úkolů PMS ve vztahu k soudům, státním zastupitelstvím a orgánům Policie ČR zajišťují střediska PMS. Práci střediska PMS organizuje a řídí jeho vedoucí, kterého z úředníků příslušného střediska jmenuje a odvolává na návrh ředitele PMS ministr spravedlnosti po projednání s Radou pro probaci a mediaci. V § 10 odst. 2 je zakotveno, že vedoucí střediska nesmí dávat pokyny úředníkům a asistentům PMS, které by byly v rozporu s pokyny předsedy senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce.

Organizační samostatnost a struktura PMS vyplývá z rozsahu úkonů probace a mediace a odpovídá potřebě provádět je kontinuálně v průběhu celého trestního řízení. Nebylo by vhodné, aby tyto činnosti byly začleněny přímo do působnosti a organizační struktury některého z orgánů činných v trestním řízení. Důležitá je pro PMS nezávislost

⁹⁷⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 156

na těchto orgánech. Z těchto důvodů bylo u nás rozhodnuto, stejně jako v jiných státech, svěřit probaci a zejména mediaci relativně samostatné soustavě orgánů stojících mimo orgány činné v trestním řízení. Zřízení PMS samozřejmě nebrání tomu, aby mimo okruh působnosti, stanovený zákonem této službě, poskytovaly obdobné služby zejména v oblasti mediace rovněž nevládní organizace.⁹⁸⁾

Úředníci a asistenti PMS

Úkoly PMS v praxi realizují a naplňují v rámci příslušných středisek PMS zaměstnanci státu ve funkcích úředníků nebo asistentů, přičemž jejich pracovní poměr se řídí zákoníkem práce, pokud zákon o PMS nestanoví jinak. Výkon působnosti PMS předpokládá, že ji budou provádět a zajišťovat zaměstnanci se zákonem stanovenými kvalifikačními předpoklady a že resort zabezpečí jejich další celoživotní vzdělávání v oblasti probace a mediace i odpovídajících aplikovaných vědních oborů.⁹⁹⁾ Je zcela pochopitelné, že na tak společensky významnou a náročnou funkci zákon klade určité požadavky. Proto úředník PMS musí být bezúhonný a způsobilý k právním úkonům, vysokoškolsky vzdělaný v oblasti společenskovední s ukončeným studiem v magisterském studijním programu. Musí mít odbornou zkoušku, kterou mu středisko PMS umožní vykonat po absolvování základního kvalifikačního vzdělání pro úředníky PMS. Asistentem PMS se může stát bezúhonná fyzická osoba starší 21 let, která je způsobilá k právním úkonům a získala středoškolské vzdělání v oblasti společenskovední. Dále § 6 odst. 4 ZPMS přímo ukládá úředníkům a asistentům povinnost stále se vzdělávat a prohlubovat své odborné znalosti.

Práva a povinnosti úředníků a asistentů PMS

Ustanovení § 7 - § 9 ZPMS upravují práva a povinnosti probačních úředníků a asistentů. Z toho § 7 blíže specifikuje výkon služby v tom smyslu, že úředník je povinen řídit se zákony při výkonu své funkce, jinými právními předpisy a pokyny předsedy senátu nebo samosoudce a v přípravném řízení státního zástupce. Musí postupovat odpovědně, respektovat a chránit lidská práva a svobody atd. Při nedodržení těchto povinností může být věc úředníkovi odejmuta. V odst. 2 a násl. nalezneme výčet oprávnění a povinností

⁹⁸⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 304

⁹⁹⁾ tamtéž, s. 305

probačního úředníka, např. zjišťování stanoviska obviněného k uložení trestu nespojeného s odnětím svobody, informování soudu resp. státního zástupce o porušování podmínek, omezení či povinností ze strany obviněného, v mezích své působnosti právo nahlížet do trestních spisů apod. Nesmí však v těžce věci provádět zároveň úkony probace i mediace. Obdobně platí výše zmíněná práva a povinnosti pro asistenty. Úředníci nebo asistenti PMS mohou být vyloučeni z provádění úkonů probace či mediace z obdobných důvodů, které zákon stanoví pro vyloučení orgánů činných v trestním řízení. Je důvodné, aby úředník i asistent PMS zachovávali mlčenlivost o věcech v souvislosti s výkonem své funkce, a to i po skončení pracovního poměru, jak ukládá § 9 odst. 1 ZPMS. Povinnosti mlčenlivosti při výkonu probace se však nemohou dovolávat ve vztahu k policejnímu orgánu, soudu nebo státnímu zástupci.

8.3. Činnost PMS

Konkretizaci činnosti PMS obsahuje § 4 odst. 1 – 9 ZPMS. Taxativní výčet probační a mediační činnosti obsahuje § 4 odst. 2 ZPMS. **Činnost PMS** podle uvedeného zákona **spočívá:**

- a) *v obstarávání podkladů k osobě obviněného a jeho rodinnému a sociálnímu zázemí*
- b) *ve vytváření podmínek pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody*
- c) *ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem*
- d) *ve vykonávání dohledu nad chováním obviněného v případech, kdy byl dohled uložen, ve sledování a kontrole obviněného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody včetně trestu obecně prospěšných prací, ve sledování výkonu ochranných opatření*
- e) *ve sledování a kontrole chování odsouzeného v průběhu zkušební doby v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody*

PMS současně pomáhá dle § 4 odst. 3 poškozeným odstraňovat následky trestného činu, § 4 odst. 4 zdůrazňuje činnost PMS ve vztahu k mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých, dále uzákoňuje, že PMS přispívá k ochraně práv osob poškozených trestnou činností. Z hlediska výkonu mediační činnosti je důležité ustanovení § 4 odst. 7, které umožňuje PMS provádět ve vhodných případech úkony mediace nejen na pokyn orgánů činných v trestním řízení, ale i z podnětu obviněného nebo poškozeného. V těchto případech ale musí PMS neprodleně informovat o svém postupu příslušný orgán činný v trestním řízení, který může rozhodnout, že mediace se dále provádět nebude.¹⁰⁰⁾ Oprávněnost PMS opatřovat informace o osobě obviněného nebo o stanoviscích poškozeného, které jsou důležité pro rozhodnutí soudce nebo státního zástupce, uvádí § 4 odst. 8 ZPMS. Uskutečňování probačních a mediačních úkonů vyžaduje součinnost PMS se státními orgány a organizacemi i dalšími institucemi. Tuto skutečnost upravuje § 5 ZPMS, který uvádí součinnost PMS s orgány sociálního zabezpečení, školami a školskými zařízeními, zdravotnickými zařízeními, s registrovanými církvemi a náboženskými společnostmi, zájmovými sdruženími občanů, nadacemi a dalšími institucemi uvedenými v odst. 2 – 5 současně s podmínkami, za kterých se součinnost realizuje. PMS v případě potřeby součinnost koordinuje z hlediska využití probace a mediace v trestním řízení.

Činnost PMS v přípravném řízení

Hlavní oblastí pro účinné působení PMS je přípravné řízení trestní, v němž je důležitá součinnost PMS a státních zástupců pro uplatňování alternativních postupů (např. odklonů) a ukládání alternativních trestů v průběhu trestního řízení. Spolupráci státních zástupců a středisek PMS upravují ustanovení Pokynu obecné povahy č. 5/2001 s platností od 1. 1. 2002. Koncepti vzájemné součinnosti připravila PMS společně s Nejvyšším státním zastupitelstvím s cílem posílit možnosti pro širší ukládání hlavně odklonů v trestním řízení a účinnější ukládání dalších alternativ.¹⁰¹⁾ PMS v přípravném řízení vytváří svou činností podmínky pro uplatnění odklonů v trestním řízení, především pro aplikaci podmíněného zastavení trestního stíhání dle § 307 a 308 TR,

¹⁰⁰⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 162

¹⁰¹⁾ Rozum, J.: Činnosti Probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In: Karabec, Z.: Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP, 2003, s. 42

institutu narovnání podle § 309 – 314 TŘ a pro podmíněné odložení návrhu na potrestání dle § 179g TŘ. Další činnost PMS v průběhu přípravného řízení spočívá v tom, že na základě kontaktů s obviněným i poškozeným připravuje písemné podklady pro soud, tzv. zprávy soudní pomoci, které obsahují informace o obviněném, o jeho rodinném a sociálním zázemí, o okolnostech jeho trestné činnosti, o jeho postoji k řešení škody, také postoji poškozeného a jeho potřebách v rámci kompenzace škody apod. Zprávy soudní pomoci se stávají součástí trestního spisu. Pokud nebude možné uplatnit některou z forem odklonu nebo nebude možné věc mediovat, mohou být zprávy soudní pomoci podkladem pro soud při rozhodování o uložení alternativního trestu a jeho konkrétní náplni, obdobně je může využít i státní zástupce pro návrh ochranného opatření nebo trestu.¹⁰²⁾

Činnost PMS ve vykonávacím řízení

Ve vykonávacím řízení se PMS zaměřuje především na činnosti spojené s probací, která spojuje represivní složku trestněprávních opatření se složkou preventivní a podpůrnou. Týká se kontroly a realizace trestů a opatření, která jsou spojena s probačním dohledem, např. podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody podle § 81 TZ, podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem podle § 84 TZ a podmíněného upuštění od potrestání s dohledem podle § 48 TZ, nebo pokud jsou pachateli uloženy přiměřené povinnosti a omezení podle § 48 odst. 4.

Ve vykonávacím řízení působí PMS také při zajištění a kontrole výkonu trestu obecně prospěšných prací. V případech, kdy není dořešena náhrada škody a poškozený i odsouzený mají zájem tento stav řešit, může PMS nabídnout oběma stranám mediaci i ve vykonávacím řízení. Primárním cílem mediace je zmírnění konfliktu mezi stranami trestního sporu a řešení náhrady škody v kontextu daného rozhodnutí. Stejně jako v přípravném řízení lze mediaci provádět jen se souhlasem obou stran. Současně je nutné dodržet ustanovení § 7 odst. 5 ZPMS, podle něž úředník PMS nesmí v téže věci provádět úkony probace i mediace.¹⁰³⁾

¹⁰²⁾ Rozum, J., Kotulan, P., Háková, L.: Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 55 - 56

¹⁰³⁾ Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P., Urban, L. a kol.: Příručka pro probaci a mediaci. 2002, s. 1/ D 9

Úkolem PMS je přispívat k naplňování trestní spravedlnosti především vytvářením podmínek pro uplatnění alternativních postupů v trestním řízení, zajištění účinného výkonu alternativních trestů a nalezení účinné reakce na spáchaný trestný čin.

Cílem působení PMS je:

- a) Integrace obviněného, tzn. začlenění obviněného do života společnosti bez dalšího porušování zákonů.
- b) Participace poškozeného, která je spojena se snahou PMS o zapojení poškozeného do procesu vlastního odškodnění, o obnovení jeho pocitu bezpečí, integrity a důvěry v právní systém.
- c) Ochrana společnosti – PMS přispívá, k ochraně společnosti řešením konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a efektivním zajištěním realizace uložených alternativních trestů a opatření.¹⁰⁴⁾

Na závěr kapitoly o Probační a mediační službě je vhodné uvést, že byla do této práce zařazena z toho důvodu, že činnost PMS úzce souvisí s realizací institutů podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody a podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem, které jsou tématem této práce.

9. Podmíněné odsouzení v systému alternativních trestů

9.1. Počátky alternativních trestních sankcí a směry jejich vývoje

Pojem alternativní tresty označuje všechny tresty, které nejsou spojeny s odnětím svobody. Uplatňují se tehdy, když má být uložen trest odnětí svobody, ale vzhledem k osobě pachatele a okolnostem případu bude účelu trestu dosaženo i jinak. V širším pojetí se pod pojem alternativní tresty zahrnují všechny sankce, které neeliminují zcela

¹⁰⁴⁾ Doubravová, D., Ouředníčková, L., Štern, P., Urban, L. a kol.: Příručka pro probaci a mediaci. 2002, s. 1/ D 1

ztrátu osobní svobody, nicméně snižují její míru na nezbytné minimum, a rovněž i alternativy trestního řízení, tedy různé formy odklonu.¹⁰⁵⁾

V polovině 70. let minulého století byly v řadě vyspělých evropských států i USA zahájeny reformy trestní justice. Ukázalo se totiž, že obrovské finanční prostředky investované hlavně v 60. letech a počátkem 70. let do reformy vězeňství, založené na liberalizaci, humanizaci a modernizaci vězeňského systému, nepřinesly očekávané výsledky. Reformy byly vyvolané narůstající kriminalitou, jejímž důsledkem byla přeplněnost věznic, přetíženost justičního systému, a hlavně ekonomickými důvody, protože výdaje ze státního rozpočtu na vězeňství se stále zvyšovaly a neúměrně zatěžovaly i nejbohatší státy. Reformované vězeňství zůstávalo „nejdražší školou zločinu“. Především ekonomické důvody připravily v polovině 70. let v západní Evropě radikální obrat v trestní politice.¹⁰⁶⁾ Začal proces přehodnocování pozice trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí a hledání alternativ k němu. Cílem změn v trestní politice bylo vytvořit podmínky pro široké uplatnění alternativních způsobů řízení a využití alternativ k potrestání v trestních věcech.

Vývoj alternativních sankcí probíhal 3 základními směry. První směr se vyznačoval snahou o zmírnění intramurálního detenčního charakteru trestu odnětí svobody. Jedná se o opatření, při nichž odsouzený tráví jen část trestu ve věznici a část trestu tráví mimo vězení různými aktivitami jako je léčení, výkon zaměstnání, účastí na výchovných programech apod. Do této kategorie se řadí i víkendové tresty, a dokonce domácí vězení, při němž se s pobytem ve věznici vůbec nepočítá, ale omezuje svobodu odsouzeného.

Druhý směr představují typické alternativní tresty, které vylučují jakoukoli intramurální detenci. Jedná se o peněžité tresty, u nichž je brán zřetel na práva obětí trestného činu. Za tím účelem byl vypracován systém denních pokut. Řadí se sem i probace, veřejně prospěšné práce, sankce omezující či zbavující určitých práv, např. zákaz výkonu povolání, zákaz řídit motorové vozidlo, ale i různá opatření výchovného donucení.

¹⁰⁵⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 114

¹⁰⁶⁾ Osmančík, O.: Úvod do problematiky alternativních trestů. In: Marešová, A., Válková, J.: K problematice alternativních trestů. Praha: IKSP, 1994, s. 3

Třetí směr alternativních opatření má vyloženě depenalizační charakter. Jde o opatření, jejichž cílem je vyhnout se uložení trestu odnětí svobody či odkladu jeho výkonu. Jedná se tedy zejména o podmíněné odsouzení a upuštění od potrestání. K třetímu směru se řadí i tzv. odklony. Jde v podstatě o postoupení trestních věcí mimosoudnímu orgánu stojícímu mimo systém trestní justice. Týká se podmíněného zastavení trestního stíhání a institutu narovnání.¹⁰⁷⁾

Dokumenty Rady Evropy a OSN

Většina nových alternativních trestů byla v mnohých státech nejprve ověřována experimentálně. Prosazovaly se zpočátku obtížně, protože je mnozí odborníci považovali za málo efektivní a kriticky se k nim stavěla i laická veřejnost. Jejich prosazování do trestní justice napomohly i mezinárodní organizace, konkrétně Rada Evropy a OSN. Z dokumentů Rady Evropy je nejdůležitější doporučení Rady Evropy k Evropským pravidlům o trestech a opatřeních realizovaných ve společenství č. R (92) 16, které přijal Výbor ministrů Rady Evropy 19. 10. 1992. Doporučení stanoví vedle evropských standardů pro využívání trestů a opatření ve společenství a limitů pro ochranu lidských práv i pravidla chování odborného personálu, který výkon těchto sankcí zajišťuje.¹⁰⁸⁾ V Pravidlech je použit termín společenské sankce a opatření, nikoli termín alternativní sankce. Společenské sankce a opatření označují tresty a opatření, během jejichž výkonu pachatel zůstává ve společenství, tj. na svobodě a podřizuje se určitým omezením svobody vyplývajícím z povahy podmínek a omezení uložených soudem. Osmý kongres OSN v Havaně r. 1990 přijal k této problematice několik rezolucí a pravidel, z nichž nejdůležitější jsou Standardní minimální pravidla nespojená s odnětím svobody, tzv. Tokijská pravidla. Dokument definuje a vymezuje různé druhy opatření bez odnětí svobody pro nápravné cíle a ochranu lidských práv. Vyzývá členské země k jejich uskutečňování v rámci konkrétních podmínek každé země.¹⁰⁹⁾

¹⁰⁷⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 110

¹⁰⁸⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 366

¹⁰⁹⁾ Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002, s. 111

Přínos alternativních sankcí, koncepce restorativní justice

Proces reformy trestní justice směrem k alternativním trestním sankcím, zahájený v polovině 70. let, trvá i nadále. K hlavním důvodům, které vedly k celosvětovému rozšíření alternativního řešení trestních věcí patří:

- snaha pozitivně motivovat pachatele trestných činů k řádnému životu
- úsilí o individualizaci trestního postihu
- snaha aktivně zapojit do řešení trestních věcí osoby poškozené trestnou činností
- snaha vypořádat se s nedostatkem kapacit věznic
- směřování k efektivnímu řešení přetíženosti soudů a vůbec orgánů činných v trestním řízení
- ekonomické důvody spojené s opatřeními směřujícími k zlevnění trestního i civilního řízení a vězeňského systému
- hledání účinných forem prevence kriminality,

to vše při zachování vysokých nároků na věcnou správnost a spravedlnost soudního rozhodování.¹¹⁰⁾

Alternativní řešení trestních věcí přispívá i k zefektivnění fungování justičního systému. Pro většinu států je v současné době typické přetížení soudů a vůbec orgánů činných v trestním řízení stejně jako nepostačující kapacity věznic. Možnost, jak tuto situaci řešit, když eliminujeme zvyšování počtu soudců i pracovníků orgánů činných v trestním řízení, stejně jako zvyšování kapacity věznic, představuje snížení počtu trestních věcí projednávaných před soudem, a to cestou dekriminalizace a depenalizace. Další možností je využívání odklonů od standardního řízení a ukládání alternativních trestů. Dekriminalizace znamená bezvýjimečné vynětí určitých deliktů ze sféry trestní spravedlnosti. Depenalizace znamená využívání alternativ k potrestání, zmírňování trestní represe tím, že určité kategorie deliktů nebudou postiženy standardními tresty, zejména nepodmíněným trestem odnětí svobody, ale jiným druhem trestních sankcí a opatření.¹¹¹⁾

¹¹⁰⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 3

¹¹¹⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 5

Uplatňování alternativních procesních postupů a alternativních trestů se opírá o novou koncepci trestní spravedlnosti, tzv. restorativní justice, neboli obnovující trestní spravedlnost. Představuje určitý protiklad k tradičnímu represivnímu pojetí trestní spravedlnosti. V tradičním modelu odplatné neboli trestající justice je primární obětí trestného činu stát a všechny prostředky jsou soustředěny na jeho ochranu (přesněji na ochranu společnosti, kterou reprezentuje) před pachateli trestných činů. Restorativní justice chápe trestný čin jako poškození jedné osoby druhou, nikoli jako útok na stát. Trestný čin chce řešit za účasti všech dotčených, tj. oběti, pachatele a příslušného sociálního společenství. Jako účinná jsou hodnocena pouze ta opatření, která splňují kritéria spravedlivého narovnání mezi pachatelem, obětí a společností. Zásady restorativní justice uvádí do praxe např. program mediace.¹¹²⁾

9.2. Alternativní řešení trestních věcí

Alternativní řešení trestních věcí probíhá v dvou rovinách, a to v rámci systému platného trestního práva, nebo mimo tento systém v prostředí, které není právem regulováno, ale lze v něm podle platné právní úpravy dosáhnout řešení, které má určitý dopad v trestněprávní oblasti. Z tohoto hlediska se alternativy k potrestání trestem odnětí svobody realizují:

- a) jako alternativy podle trestního práva hmotného a procesního
- b) jako alternativní postupy směřující k řešení trestních věcí, ale jsou realizovány mimo systém trestního práva

a) **Alternativy uvnitř systému trestního práva** lze rozdělit na hmotněprávní a procesní. Hmotněprávní alternativy zahrnují alternativní tresty a alternativy k potrestání.

Alternativní tresty jsou všechny tresty nespojené s bezprostředním odnětím svobody, lze však mezi ně zařadit především tresty vykonávané ve společenství, jako je např. trest obecně prospěšných prací, dále podmíněné odsouzení doplněné o přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, tresty s probačními prvky jako je podmíněné odsouzení s dohledem a peněžitý trest.¹¹³⁾

¹¹²⁾ tamtéž, s. 8 - 12

¹¹³⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 15 - 16

Stejný účel jako tresty mohou splnit s ohledem na osobu pachatele a okolnosti případu i **hmotněprávní alternativy k potrestání**. V trestním zákonu je uvedeno: upuštění od potrestání, podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a upuštění od potrestání za současného uložení ochranného léčení nebo zabezpečovací detence týkající se pachatele, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou (nikoli pod vlivem návykové látky) a podle § 47 odst. 2 TZ týkajícího se pachatele, který spáchal zločin ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolaném duševní poruchou, rovněž nikoli pod vlivem návykové látky.

Procesní alternativy ke standardnímu trestnímu řízení představují tzv. odklony. Podle naší právní úpravy je to institut narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a odstoupení od trestního stíhání.¹¹⁴⁾

b) **Alternativní postupy** směřující k řešení trestních věcí, **realizované mimo systém trestního práva**, představuje především mediace a ujednání, která v rámci mediace byla dosažena. Mediace je neprocesní formou alternativního řešení trestních věcí, jejíž výsledky mohou ovlivnit rozhodnutí ve věci. Jsou důležité pro úvahu soudu o výměře a druhu trestu. Pokud mediací dojde k vypořádání vztahů mezi obviněným a poškozeným, vytvářejí se předpoklady pro uplatnění procesních alternativ k potrestání. Rovněž probace je alternativním postupem směřujícím k řešení trestních věcí. Na rozdíl od mediace je její využití z větší části součástí standardního výkonu soudních rozhodnutí a jako takové se opírá o autoritu státu.¹¹⁵⁾ Její fungování je upraveno Zákonem o probační a mediační službě.

9.3. Modifikace podmíněného odsouzení v souvislosti s rozšiřováním alternativních trestů

V období po r. 1989 v souvislosti se změnami politickými, ekonomickými i společenskými dochází u nás podle policejní statistiky i statistiky Ministerstva spravedlnosti ČR k výraznému vzestupu kriminality, především v letech 1989 – 1996 na více než trojnásobek. To vyvolalo potřebu změn sankční politiky i celého systému

¹¹⁴⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 373

¹¹⁵⁾ Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000, s. 17

trestní justice s cílem zvýšit její účinnost, snížit náklady na vězeňství i činnost soudů, omezit kriminalitu a zajistit bezpečnost občanů. Proto se začaly prosazovat názory o potřebě aplikovat ve větší míře v trestním soudnictví sankce nespojené s odnětím svobody, tzv. alternativní tresty. Svou roli sehrála i vyjednávání o budoucím začlenění ČR do Evropské unie. Jedním z požadavků pro členství v EU byl požadavek změn v oblasti trestní politiky a justice a v souvislosti s tím požadavek na změny trestní legislativy a praxe.¹¹⁶⁾

V 90. letech 20. století se trestní politika v České republice vyznačovala snahou o dekriminalizaci a depenalizaci. V souvislosti s výše uvedenými důvody, také vzhledem k vysokým finančním nákladům na vězeňský systém a vzhledem k přetíženosti orgánů činných v trestním řízení začíná se v rámci reformy trestního práva rozšiřovat škála alternativních trestů. K dosud existujícím alternativním trestům, a to podmíněnému odsouzení a trestu peněžitému, byl u nás do trestního práva zakotven v r. 1995 nový druh trestu – trest obecně prospěšných prací, a to jako samostatný druh trestu. Významnou změnu přinesla **novela TZ č. 253/1997 Sb.** s účinností od 1. 1. 1998 uzákoněním institutu podmíněného odsouzení s dohledem a podmíněného upuštění od potrestání s dohledem. Novelou byly zavedeny prvky probace do našeho trestního systému, nebyl ale vymezen pojem obsah a účel dohledu, což bylo jednou z příčin malého využívání institutu dohledu až do **přijetí zákona č. 265/2001 Sb.** s účinností od 1. 1. 2002. V ustanovení § 26a a § 26b TZ jsou podstata, účel a obsah dohledu vymezeny zákonem a stávají se zákonným rámcem pro činnost probačního úředníka. Novela trestního zákona č. 265/2001 Sb. posílila význam podmíněného odsouzení i dalších alternativ k trestu odnětí svobody tím, že zpřísnila omezující podmínky pro ukládání krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody. V ustanovení § 39 odst. 2 TZ rozšířila okruh trestných činů, za něž lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za předpokladu, že vzhledem k osobě pachatele uložení jiného trestu by zjevně nevedlo k dosažení účelu trestu. Do 31. 12. 2001 se jednalo o trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšovala 1 rok, od 1. 1. 2002 byla v platnosti horní hranice trestní sazby nepřevyšující 3 roky.¹¹⁷⁾

¹¹⁶⁾ Válková, H.: Od vězení k alternativním sankcím. In: Ve službách práva. Sborník příspěvků. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 305

¹¹⁷⁾ Rozum, J., Kotulan, P., Háková, L.: Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 18

Tendenci vývoje trestní justice směrem k alternativním trestům dokládá i další změna podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody, kterou přinesla **novela zákona č. 265/2001 Sb.** Jedná se o modifikované znění § 60 odst. 1 TZ upravující výjimečnou možnost ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k výkonu trestu. Až do přijetí novely č. 265/2001 Sb. se tato modifikovaná podoba týkala pouze mladistvých pachatelů.

Další rozšíření škály alternativních trestů a alternativních způsobů řízení přinesl nový **trestní kodex č. 40/2009 Sb.** s účinností od 1. 1. 2010. Změny vztahující se k podmíněnému odsouzení a k podmíněnému odsouzení s dohledem se týkají možnosti ponechat podmíněné odsouzení v platnosti, a to za zákonem stanovených podmínek, i když pachatel zavinil příčinu k nařízení výkonu trestu odnětí svobody. Tato možnost byla v novém trestním kodexu rozšířena i na podmíněné odsouzení s dohledem podle § 86 TZ, zatímco v právní úpravě účinné do 31. 12. 2009 se vztahovala pouze na podmíněné odsouzení prosté. Další změnu přináší § 81 TZ, který stanoví, že je možné podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující tři léta, zatímco v trestním zákonu účinném do 31. 12. 2009 byly uvedeny dva roky. Trest nepřevyšující tři roky se vztahoval jen na podmíněné odsouzení s dohledem. Tím se rozšířily možnosti uložení podmíněného odsouzení prostého. Významným přínosem nového trestního zákoníku je § 51 vymezující podrobně povinnosti a oprávnění probačního úředníka, a to jak vůči pachateli, kterému byl uložen probační dohled, tak vůči soudu. Ustanovení § 51 jsou zásadní z hlediska správného fungování Probační a mediační služby. Neuvádím další změny v novém trestním kodexu týkající se jiných alternativních trestů a alternativních způsobů řízení, protože přímo nesouvisí s podmíněným odsouzením. Přesto je možné na základě uvedených skutečností konstatovat, že reformy trestní justice v ČR zahájené v 90. letech minulého století směřující k alternativním trestům i k tzv. odklonům od standardního řízení neboli alternativním způsobům řízení byly završeny vydáním nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb.

10. Závěr

10.1. Vývoj sankční politiky v letech 2000 – 2009

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody je nejstarším a nejrozšířenějším alternativním trestem v našem trestním právu. Do právního řádu ČSR bylo zakotveno zákonem č. 562/1919 Sb., trestní zákon, zatímco podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem je institutem výrazně mladším, protože bylo uzákoněno novelou trestního zákona č. 253/1997 Sb. s účinností od 1. 1. 1998. Jedná se o hmotněprávní alternativy, které zaujímají významné místo v současném systému alternativních trestních sankcí.

Pro srovnání jejich využití v justiční praxi u nás v posledním desetiletí je možno využít přiloženou statistickou srovnávací tabulku a graf, které byly sestaveny na základě statistických údajů Ministerstva spravedlnosti ČR o trestních sankcích uložených českými soudy v letech 2000 – 2009. Tabulka i graf znázorňují ukládání nejfrekventovanějších alternativních trestů, tj. podmíněného odsouzení, podmíněného odsouzení s dohledem, obecně prospěšných prací a peněžitého trestu. Je v nich zachycena i četnost ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody. Jsou dokladem pokračujícího vývoje sankční politiky k posílení alternativních trestů.

Změny sankční politiky v letech 2000 – 2009 navazující na změny, které proběhly v 90. letech minulého století, se projevily především ve snížení počtu uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody. Z přehledné statistické tabulky vyplývá, že k nejvýraznějšímu poklesu uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody došlo v r. 2002, kdy bylo soudy uloženo 14,8 % těchto trestů z celkového počtu odsouzených, zatímco v r. 2000 to bylo 22,3 % a v r. 2001 20,8 %. Přibližně stejný procentní počet nepodmíněných trestů odnětí svobody se udržel až do r. 2009, s výjimkou r. 2007 (13,0 %) a r. 2008 (13,5 %). Výrazně vyšší počet nepodmíněných trestů odnětí svobody byl uložen v 90. letech, z toho nejvyšší r. 1998 (27,1 %) a r. 1999 (24,5 %).¹¹⁸⁾

Výrazný pokles soudy uložených nepodmíněných trestů odnětí svobody v r. 2002 souvisel s tzv. velkou novelou trestního řádu z r. 2001, která zpřísnila podmínky pro

¹¹⁸⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 367

uvalení vazby a zkrátila její mezní časové limity.¹¹⁹⁾ Přispěla ke snížení počtu krátkodobých trestů odnětí svobody tím, že zpřísnila podmínky pro jejich ukládání.

Podmíněné odsouzení jako nejfrekventovanější alternativní trestní sankce bylo v letech 2000 – 2009 uloženo v průměru více než polovině pachatelů z celkového počtu odsouzených. Od r. 2000 se procentní počet uložených trestů podmíněného odsouzení pohybuje od nejnižšího čísla, což bylo 52,8 % v r. 2004, do nejvyššího – 56,5 % v r. 2009. V 90. letech minulého století bylo podmíněné odsouzení ukládáno ještě častěji, např. v r. 1996 bylo uloženo 63,9 % odsouzených a v r. 1999 bylo uloženo 61 % odsouzených pachatelů. K výraznějšímu poklesu v ukládání této trestní sankce došlo v r. 2000, kdy bylo podmíněné odsouzení uloženo 56,3 % pachatelů.¹²⁰⁾ Snížení celkového počtu uložených trestních sankcí podmíněného odsouzení souvisí s ukládáním jiných alternativních sankcí, především obecně prospěšných prací a peněžitého trestu.

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s **dohledem** je stále poměrně málo využívanou alternativní trestní sankcí. Soudy je ukládáno od r. 1998 na základě novely č. 253/1997 Sb. TZ účinné od 1. 1. 1998. Ze statistických údajů vyplývá postupný nárůst uložených trestů podmíněného odsouzení s dohledem. Roku 1998 byla tato trestní sankce uložena jen 0,5 % z celkového počtu odsouzených osob, r. 1999 byla uložena 1 % pachatelů,¹²¹⁾ v r. 2000 1,1 % odsouzených. K většímu nárůstu uložených trestů podmíněného odsouzení s dohledem došlo r. 2002 – na 2,3 %, nejvyšší procento bylo dosaženo r. 2005 – 2,9 % a r. 2009 bylo podmíněným odsouzením s dohledem potrestáno 2,8 % pachatelů z celkového počtu odsouzených osob. Nejvýraznější nárůst této trestní sankce proběhl v r. 2002, což souviselo s ustavením Probační a mediační služby a s tzv. velkou novelou trestního zákona č. 265/2001, která vymezila účel a obsah dohledu a tím vytvořila zákonný rámec pro činnost probačních úředníků. Přes vzrůstající tendenci ukládání trestu podmíněného odsouzení s dohledem je možné konstatovat, že tato alternativní sankce je stále ještě v soudní praxi málo využívána, i když novelizace trestního zákona vytvořily podmínky pro širší uplatnění institutu

¹¹⁹⁾ Válková, H.: Od vězení k alternativním sankcím. In: Ve službách práva. Sborník příspěvků. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 308

¹²⁰⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 367

¹²¹⁾ Válková, H.: Od vězení k alternativním sankcím. In: Ve službách práva. Sborník příspěvků. Praha: C. H. Beck, 2003, s. 318

podmíněného odsouzení. V tomto směru několik změn uzákonila velká novela č. 265/2001. Zrušila záruku zájmových sdružení občanů jako jedné z podmínek pro uložení podmíněného odsouzení, omezila možnost ukládání krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody, aby mohly být více využívány alternativní tresty, uzákonila modifikované znění § 60 odst. 1 upravující možnost ponechat podmíněné odsouzení prosté v platnosti, i když odsouzený zavinil příčinu k výkonu trestu, novela ještě vymezila účel a obsah dohledu. Tyto změny završil nový trestní kodex č. 40/2009 Sb. Změny trestního zákona jsou podrobněji uvedeny v kapitole 9.3.

Trest obecně prospěšných prací je po podmíněném odsouzení druhým nejčastěji aplikovaným trestem. Do trestního zákona byl zakotven novelou č. 152/1995 Sb. TZ účinnou od 1. 1. 1996. Tento trest upravují § 62 – 65 TZ. V § 62 odst. 1 je stanoveno, že soud může uložit trest obecně prospěšných prací, odsuzuje-li pachatele za přečin a jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného přečinu, osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba. Podstata trestu je v § 62 odst. 3 vymezena jako povinnost odsouzeného provést ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům a dále vymezuje jejich formu. Výměra trestu je dle § 63 odst. 1 stanovena na 50 – 300 hodin. Na dobu trestu může soud uložit pachateli přiměřená omezení a přiměřené povinnosti dle § 48 odst. 4, směřující k tomu, aby vedl řádný život, a zpravidla mu též uloží, aby podle svých sil nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. U pachatelů ve věku blízkém věku mladistvých může soud uložit, a to samostatně nebo vedle přiměřených omezení a povinností, také některá z výchovných opatření uvedených v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Výkon trestu obecně prospěšných prací (dále též OPP) upravuje § 65 TZ, který uvádí, že odsouzený je povinen obecně prospěšné práce vykonat bezplatně ve svém volném čase nejpozději do 1 roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Při ukládání trestu obecně prospěšných prací soud přihlédne ke stanovisku pachatele a k jeho zdravotnímu stavu. Pokud pachatel v době od odsouzení do skončení trestu nevede řádný život, maří výkon trestu nebo zaviněně nevykonává obecně prospěšné práce, může soud přeměnit tento trest v trest odnětí svobody a rozhodnout o jeho výkonu. Naopak platí, že jakmile byl trest vykonán nebo bylo od výkonu trestu nebo jeho části upuštěno, na pachatele se hledí, jako by nebyl odsouzen.

Ukládání trestu obecně prospěšných prací vykazuje podle statistik Ministerstva spravedlnosti ČR výrazný nárůst od r. 1996, kdy byla tato sankce v praxi soudů zaváděna, až do r. 2003. V r. 1996 byly obecně prospěšné práce uloženy 1,3 % pachatelů z celkového počtu odsouzených osob, v r. 1998 se procentní počet zvýšil na 3,3 %, r. 1999 na 5,1 %, ¹²²⁾ roku 2000 na 11,2 % a nejvýraznější nárůst byl zaznamenán r. 2002 – 20,6 %. Od r. 2004 dochází k postupnému poklesu uložených trestů obecně prospěšných prací, který pokračuje až do r. 2009, kdy klesl na 15,2 % z celkového počtu odsouzených osob.

Jednou z příčin výrazného nárůstu uloženého trestu obecně prospěšných prací v letech 2002 – 2003 je novela trestního řádu č. 265/2001. Vyloučila možnost uložit trestním příkazem trest nepodmíněného odnětí svobody. Měla zásadní vliv na volbu ukládaného trestu, protože v případech, kdy byl dříve ukládán krátkodobý nepodmíněný trest odnětí svobody, byl po nabytí účinnosti novely ukládán většinou trest obecně prospěšných prací. Problémem ale je realizace výkonu této sankce. Pokud je trest OPP uložen nevhodným pachatelům, kteří odmítají trest vykonat, dochází k podání návrhu na přeměnu trestu OPP. Podle údajů PMS bylo v období let 2001 – 2004 k 31. 5. 2004 podáno PMS 5786 návrhů na přeměnu OPP a z toho bylo pravomocně přeměněno 3447 případů. ¹²³⁾ Dalším problémem výkonu trestu OPP je nedostatek pracovních míst pro jejich výkon. Pokud jsou pachateli navíc uložena přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, je pro realizaci trestu důležitá i činnost probačního úředníka. Z poznatků výzkumu IKSP k problematice alternativních trestů, k němuž se vyjadřovali soudci a státní zástupci, jsou zřejmé další problémy spojené s výkonem trestu OPP, např.:

- osobnost pachatele – více než 90 % pachatelů trestné činnosti nepracuje a jejich zapojení do pracovního procesu je nesnadné
- neexistují instituce s povinností výkon OPP přijmout; pracovníci PMS musí přemlouvát obecní či městské úřady, aby výkon OPP umožnili
- pro města a obce je organizace OPP obtížná, jejich výkon nemá patřičný efekt a účinnost

¹²²⁾ Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné. I. Obecná část. Praha: ASPI, 2007, s. 367

¹²³⁾ Rozum, J., Kotulan, P., Háková, L.: Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 107 - 108

- nedostatky legislativní úpravy OPP v tom, že maximální hranice 400 hodin (od 1. 1. 2010 jen 300 hodin) je nízká vzhledem k tomu, že tento trest lze uložit pro trestný čin s trestní sazbou odnětí svobody do pěti let
- PMS není dostatečně vybavena ani personálně, ani hmotně, aby byla schopna zajistit všechny úkoly, které by měla podle zákona provádět.¹²⁴⁾

Uvedené problémy s výkonem trestu OPP zapříčinily postupné snižování počtu ukládaných trestů OPP, který započal v r. 2004 a trvá do současnosti.

Peněžitý trest je významnou alternativou krátkodobých trestů odnětí svobody. Může být uložen jako samostatný trest nebo trest vedlejší. Jako samostatný trest se ukládá podle § 67 odst. 3 TZ v případě, že vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba. Na základě § 67 odst. 1 soud může uložit peněžitý trest, jestliže pachatel pro sebe nebo jiného úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. I když je u tohoto trestu zřejmá majetková povaha, neuplatňuje se pouze u majetkových trestných činů. Výměra peněžitého trestu je v trestní zákoníku stanovena ve formě denních sazeb. Peněžitý trest činí nejméně 20 a nejvíce 730 celých denních sazeb. Denní sazba je stanovena nejméně na 100 Kč a nejvýše na 50000 Kč. Počet denních sazeb určí soud s přihlédnutím k povaze a závažnosti trestného činu. Výši denní sazby peněžitého trestu stanoví soud se zřetelem k osobním a majetkovým poměrům pachatele. Maximální výměra peněžitého trestu je 36,5 milionů Kč, zatímco v právní úpravě účinné do 31. 12. 2009 činila maximální výměra 5 milionů Kč.¹²⁵⁾ Zaplacené částky peněžitého trestu připadají státu (§ 68 odst. 7 TZ). Pro případ, že by ve stanovené lhůtě nebyl peněžitý trest vykonán, stanoví soud při jeho ukládání náhradní trest odnětí svobody až na 4 léta (§ 69).

Ze statistické tabulky je patrné, že ukládání peněžitého trestu (uloženého samostatně) má od r. 2007 vzestupnou tendenci. V r. 2006 představoval samostatně uložený peněžitý trest 3,9 % z celkového počtu odsouzených, r. 2007 došlo ke zvýšení této sankce na 6,0 %, r. 2008 na 7,0 % a r. 2009 na 7,1 %. Zatím nebyla Ministerstvem spravedlnosti ČR publikována statistika uložených trestních sankcí za rok 2010, takže není možné posoudit, jak se odrazilo v četnosti ukládání peněžitého trestu zavedení

¹²⁴⁾ Rozum, J., Kotulan, P., Háková, L.: Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 65 -

69

¹²⁵⁾ Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vyd. Praha: Leges. 2009, s. 383

denních sazeb; mělo by přispět k širšímu využívání této trestní sankce. Na rozdíl od jiných alternativních trestů, např. podmíněného odsouzení s dohledem, nebo trestu obecně prospěšných prací je peněžitý trest poměrně snadno vykonatelný. Omezení v jeho širší aplikaci ale představuje skutečnost, že většina osob páchajících trestné činy jsou často nemajetní, bez pracovního poměru. Proto soud už při ukládání peněžitého trestu zohledňuje jeho případnou vymožitelnost.¹²⁶⁾

10.2. Podmíněné odsouzení de lege ferenda

Podmíněné odsouzení bylo a stále zůstává nejčastěji aplikovaným alternativním trestem, protože je ukládáno více než 50 % pachatelů z celkového počtu odsouzených. Domnívám se, že legislativní úprava podmíněného odsouzení i podmíněného odsouzení s dohledem je vyhovující především zásluhou legislativních změn trestního zákona, které byly zahájeny koncem 90. let minulého století. Právní zakotvení přiměřených omezení a přiměřených povinností novelou č. 253/1997 a jejich výčet v trestním zákonu byly přínosné především pro soudní praxi, stejně tak uzákonění podmíněného odsouzení s dohledem. Neméně významné bylo přijetí zákona č. 257/2000 Sb. TZ o Probační a mediační službě, zákona č. 218/2003 Sb. ZSVM a nového trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. Pro aplikaci trestu podmíněného odsouzení je důležité, že nový trestní kodex vymezil taxativně povinnosti a oprávnění probačního úředníka.

V dotazníkovém šetření k uplatňování alternativních trestů a činnosti PMS prováděném Institutem pro kriminologii a sociální prevenci (dále jen IKSP), jehož výsledky byly publikovány r. 2005, někteří respondenti vyjádřili názor, že problémy nejsou v legislativě, ale v realizaci výkonu některých alternativních trestů. K jejich ukládání uvedli, že vzhledem ke společenské situaci by měly být uplatňovány tresty, které pro pachatele trestných činů znamenají skutečnou újmu, a alternativní tresty by měly být uplatňovány pouze v opodstatněných případech. Měly by být alternativou v případě, kdy takový trest ještě povede k nápravě pachatele.¹²⁷⁾ Oto Novotný v publikaci O trestu a vězeňství konstatuje, že podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody poskytuje velké výchovné možnosti, ale může působit i negativně, pokud je

¹²⁶⁾ Rozum, J., Kotulan, P., Háková, L.: Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 72

¹²⁷⁾ Rozum, J., Kotulan, P., Háková, L.: Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 67 -

tento trest nadužíván, protože u odsouzených vyvolává pocity beztrestnosti, či dokonce zproštění. Doporučuje dohled nad výkonem trestu s tím, že dohled má být nejen kontrolou chování odsouzeného, ale má posilovat i jeho snahu o nápravu. Pokud pohrůžka výkonem trestu i ostatní formy působení na odsouzeného selžou, má být neprodleně nařízen výkon trestu odnětí svobody. Zajištění neodvratnosti výkonu trestu při porušení podmínek stanovených při podmíněném odsouzení má pro zvýšení účinnosti této trestní sankce zásadní význam. Podporuje současně autoritu soudních rozhodnutí o podmíněném odsouzení.¹²⁸⁾

Pro ukládání trestní sankce podmíněného odsouzení, a zejména podmíněného odsouzení s dohledem, stejně jako i jiných alternativních sankcí, je důležité, aby byly ukládány vhodným pachatelům. To předpokládá, aby soud měl před rozhodnutím k dispozici odborně zpracovanou osobnostní charakteristiku pachatele včetně ostatních okolností – prostředí, ve kterém pachatel žije a pracuje, okolností, které charakterizují trestný čin a jeho společenskou závažnost, způsob provedení trestného činu, míru zavinění atd. Jedná se samozřejmě o známé skutečnosti, které ukládá zákon, ale při přetížení soudů a orgánů činných v trestním řízení je problematické všechny tyto podklady shromáždit. Pro soud je mají zajišťovat orgány Policie ČR a PMS. Především nedostatek kvalifikovaných odborníků PMS a její nedostatečné materiální zajištění způsobují, že tzv. zprávy soudní pomoci, připravované probačními úředníky pro soud, nemohou být důkladně zpracovány pro všechny soudem projednávané kauzy. Ve změně této skutečnosti vidím možnosti pro efektivnější využívání trestu podmíněného odsouzení.

Pro zvýšení účinnosti podmíněného odsouzení má nezanedbatelnou funkci i individualizace trestu, jejímž podkladem jsou rovněž zprávy soudní pomoci. Při podmíněném odsouzení prostém by vzhledem k potřebám individualizace trestu měly soudy více využívat možnosti uložit pachateli trestného činu přiměřená omezení a přiměřené povinnosti, které by měly být přesně vymezené, a hlavně kontrolovatelné. Zásadní pro zvýšení účinnosti podmíněného odsouzení je, aby bylo ukládáno pouze pachatelům méně závažných trestných činů, u nichž nehrozí recidiva a přeměna podmíněného odsouzení na výkon trestu odnětí svobody, která znamená další zatížení soudů.

¹²⁸⁾ Novotný, O.: O trestu a vězeňství.: Praha: Academia, 1969, s. 224 - 228

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Ve zmiňovaném dotazníkovém šetření IKSP se respondenti vyjadřovali také k účinnosti podmíněného odsouzení s dohledem. Část respondentů (převážně státní zástupci) pokládala tuto trestní sankci za celkem optimální formu konkrétní kontroly a sledování odsouzeného, druhá část respondentů (převážně soudci) pokládala dohled spíše za formální institut, protože probační úředníci nemají dostatečné materiální ani mocenské vybavení, aby jej realizovali zejména v případech, kdy odsouzený nejeví žádnou snahu o dobrovolnou spolupráci. Většinou poukazovali na nízkou účinnost podmíněného odsouzení s dohledem způsobenou tím, že PMS nemá dostatek pracovníků ke skutečně účinnému dohledu.¹²⁹⁾ Vzhledem k tomu, že podmíněné odsouzení s dohledem je ukládáno pachatelům, jejichž chování je třeba zvýšeně sledovat a kontrolovat ve zkušební době a rovněž je jim třeba poskytovat pomoc, je nezbytné působení probačního úředníka. Ze statistických údajů o činnosti PMS vyplývá, že převažuje její činnost ve vykonávacím řízení, v němž převládá realizace výkonu trestu obecně prospěšných prací a na druhém místě zajištění výkonu dohledu podmíněného odsouzení.¹³⁰⁾ Pokud se má podmíněné odsouzení s dohledem stát účinným a frekventovanějším alternativním trestem, je nutné zajistit kvalitní výkon dohledu. Domnívám se, že z tohoto důvodu by bylo žádoucí:

- zvýšit počet středisek PMS, posílit PMS personálně o kvalifikované odborníky a zajistit PMS materiálně
- posílit součinnost soudů a PMS při zajišťování podmínek výkonu dohledu, aby byl dohled zajištěn co nejdříve
- podmíněné odsouzení s dohledem ukládat stejně jako podmíněné odsouzení prosté jen vhodným pachatelům na základě důkladného zhodnocení jejich osobnostních charakteristik, tedy pachatelům ochotným ke spolupráci s úředníky PMS.

Závěrem bych chtěl ještě dodat, že pro efektivnější uplatňování obou forem podmíněného odsouzení by bylo žádoucí:

¹²⁹⁾ Rozum, J., Kotulan, P., Háková, L.: Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 72 -

73

¹³⁰⁾ Rozum, J., Kotulan, P., Háková, L.: Vybrané problémy sankční politiky. Praha: IKSP, 2005, s. 108

- Posílit autoritu soudů a jejich rozhodnutí tím, že bude více využívána možnost změnit podmíněné odsouzení na výkon trestu odnětí svobody, když odsouzený nevede ve zkušební době řádný život, a to bez ohledu na další zatěžování justičního aparátu a zvyšování přeplněnosti věznic. Tento názor potvrzuje i judikatura. Uvádí, že jedním ze základních znaků řádného života je dodržování právního řádu. Pokud podmíněně odsouzený ve zkušební době poruší závažným způsobem právní normy tím, že spáchá úmyslný trestný čin, svědčí to o tom, že se neosvědčil. Tudíž podmíněné odsouzení nesplnilo svůj cíl a podmíněně odložený trest je třeba vykonat (R 19/1976).

- Zásadní je uplatňovat podmíněné odsouzení i jiné alternativní tresty pouze v opodstatněných případech, tedy u těch pachatelů, u nichž tyto tresty ještě povedou k jejich nápravě.

Seznam použitých zkratk

Právní předpisy

1. LPS Listina základních práv a svobod vyhlášená předsednictvem ČNR dne 16. prosince 1992 jako součást ústavního pořádku České republiky (č. 2/1993 Sb.), ve znění pozdějších předpisů
2. TŘ zákon č. 140/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
3. TZ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
TZ zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů
4. ZPMS zákon č. 257/2000 Sb., zákon o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů
5. ZSVM zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů

Judikatura:

- B Judikát o rozhodnutí a dalších materiálech uveřejněných v Bulletinu Nejvyššího soudu České republiky
- NS Rozhodnutí uveřejněné v souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu, který byl vydáván Nakladatelstvím C. H. Beck, Praha
- R Judikát uveřejněný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek
- SR Rozhodnutí publikované v Soudních rozhledech nakl. C. H. Beck Praha jako příloha časopisu Právní rozhledy
- ÚS Judikát uveřejněný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR, vydávané nakladatelstvím C. H. Beck, Praha

Další zkratky užití v textu

- OPP obecně prospěšné práce
- PMS Probační a mediační služba
- IKSP Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Seznam použité literatury a pramenů

1. Císařová, D., Fenyk, J. a kol.: Trestní právo procesní. 4. aktualizované a přepracované vydání. Praha: Linde a. s., 2006
2. Doubravová, D., Ouředníčková, L. a kol.: Příručka pro probaci a mediaci. SPH – Institut pro probaci a mediaci, 2002
3. Hrušková, O., Ouředníčková, L., Štern, P.: K některým teoretickým a praktickým otázkám probační služby. Trestní právo 7 – 8 1997
4. Jelínek, J. a kol.: Trestní právo hmotné. 1. vydání. Praha: Leges, 2009
5. Jelínek, J. a kol.: Trestní zákon a trestní řád s poznámkami a judikaturou, 2005
6. Kalvodová, V.: Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí. MU Brno, 2002
7. Kalvodová, V.: Podmíněné odsouzení před novelou trestního zákona č. 253/1997 Sb. a po jejím přijetí. Trestní právo 3/98
8. Karabec, Z.: Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP, 2003
9. Novotný, O., Vanduchová, M. a kol.: Trestní právo hmotné – I. Obecná část. Praha: ASPI, a. s., 2007
10. Novotný, O.: Kriminalita, trestní právo, kodifikace (vybrané problémy). Trestní právo 10/1998
11. Novotný, O.: Alternativy uvěznění. Právní praxe č. 2/1993
12. Novotný, O.: O trestu a vězeňství. Praha: Academia, 1969
13. Novotný, O., Zapletal, J. a kol.: Kriminologie. Praha: ASPI Publishing, 2004
14. Osmančík, O.: Úvod do problematiky alternativních trestů. In: Marešová, A., Válková, J.: K problematice alternativních trestů. Praha: IKSP, 1994
15. Rozum, J., Kotulan, P., Háková, L.: Vybrané problémy sankční politiky. Ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a jeho alternativy. Praha: IKSP, 2005
16. Rozum, J.: Právní úprava trestního soudnictví nad mládeží v Československu z roku 1931. Praha: IKSP, 1996
17. Rozum, J.: Činnosti Probační a mediační služby z pohledu restorativní justice. In: Karabec, Z.: Restorativní justice. Sborník příspěvků a dokumentů. Praha: IKSP, 2003

18. Sotolář, A., Púry, F., Šámal, P.: Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000
19. Statistické údaje Ministerstva spravedlnosti ČR o stíhaných, obžalovaných a odsouzených osobách
20. Suchý, O.: Probace, postavení a úloha probačních úředníků v mezinárodním srovnání. Právní rozhledy č. 7/1995
21. Šámal, P., Král, V., Baxa, J., Púry, F.: Trestní řád. Komentář. II. díl. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2002
22. Šámal, P. a kol.: Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
23. Trestní řád – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů. Praha: C. H. Beck, 2010
24. Trestní řád – zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů. Praha: C. H. Beck, 2008
25. Trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb., Praha: C. H. Beck, 2010
26. Trestní zákon – zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Praha: C. H. Beck, 2008
27. Válková, H.: Od vězení k alternativním sankcím. In: Sborník příspěvků k 10. výročí založení pobočky Nakladatelství C. H. Beck v Praze. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003
28. Vlček, E.: Dějiny trestního práva v českých zemích a na Slovensku. MU Brno, 2006
29. Zákon o Probační a mediační službě – zákon č. 257/2000 Sb. Praha: C. H. Beck, 2010
30. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže – zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Praha: C. H. Beck, 2010
31. Zborník, J., Kotulan, P., Rozum, J.: Trestní soudnictví nad mladistvými v ČR a zahraničí. Praha: IKSP, 1996

Seznam příloh

Příloha č. 1: Statistická tabulka vybraných trestních sankcí v letech 2000 – 2009 podle údajů Ministerstva spravedlnosti ČR

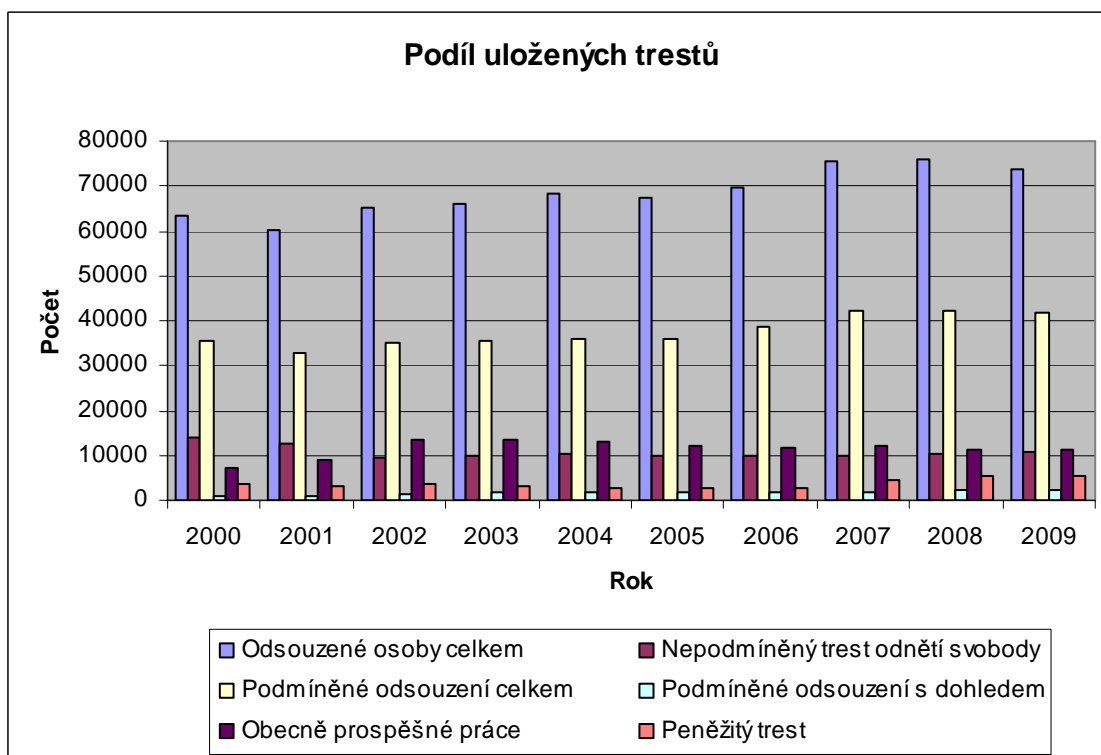
Příloha č. 2: Graf vývoje trestních sankcí ke statistické tabulce

Příloha č. 1: Statistická tabulka vybraných trestních sankcí v letech 2000 – 2009 podle údajů Ministerstva spravedlnosti ČR

TABULKA

Rok	Druh sankce	Odsouzené osoby celkem	Nepodmíněný trest odnětí svobody	Podmíněné odsouzení celkem	Podmíněné odsouzení s dohledem	Obecně prospěšné práce	Peněžitý trest
2000	Počet	63 211	14 114	35 617	699	7 084	3 571
	%	100	22,3	56,3	1,1	11,2	5,6
2001	Počet	60 182	12 533	32 817	926	8 838	3 324
	%	100	20,8	54,5	1,5	15,0	5,5
2002	Počet	65 098	9 659	34 942	1 505	13 424	3 500
	%	100	14,8	53,7	2,3	20,6	5,4
2003	Počet	66 131	9 797	35 676	1 785	13 592	2 941
	%	100	14,8	53,9	2,7	20,6	4,4
2004	Počet	68 442	10 192	36 161	1 757	13 031	2 913
	%	100	14,9	52,8	2,6	19,0	4,3
2005	Počet	67 561	10 078	36 006	1 930	11 990	2 663
	%	100	14,9	53,3	2,9	17,7	3,9
2006	Počet	69 445	9 997	38 657	1 979	11 787	2 678
	%	100	14,4	55,7	2,8	17,0	3,9
2007	Počet	75 728	9 871	42 242	2 012	11 921	4 552
	%	100	13,0	55,8	2,7	15,7	6,0
2008	Počet	75 761	10 255	42 157	2 067	11 193	5 307
	%	100	13,5	55,6	2,7	14,8	7,0
2009	Počet	73 787	10 687	41 686	2 088	11 242	5 270
	%	100	14,5	56,5	2,8	15,2	7,1

Příloha č. 2: Graf vývoje trestních sankcí ke statistické tabulce

Resumé

Podstata podmíněného odsouzení tkví v tom, že soud vynese nad pachatelem trestného činu odsuzující rozsudek, uloží trest odnětí svobody, ale jeho výkon odloží pod podmínkou, že odsouzený povede ve stanovené zkušební době řádný život a vyhoví uloženým podmínkám. Zkušební doba je stanovena na 1 rok až 5 let. Ukládá se pachatelům méně závažných trestných činů. Význam podmíněného odsouzení spočívá v tom, že výkon trestu probíhá na svobodě, proto je podmíněné odsouzení alternativou k trestu odnětí svobody a navíc je pro pachatele motivující. Na chování odsouzeného ve zkušební době záleží, zda nepodmíněný trest bude vykonán či nikoliv. Pokud odsouzený povede ve zkušební době řádný život a vyhoví podmínkám stanoveným soudem, soud vysloví, že se osvědčil, a na odsouzeného se hledí jako by nebyl odsouzen. V opačném případě soud uloží výkon trestu odnětí svobody.

Náš současný právní systém rozlišuje podmíněné odsouzení (označované jako prosté) a podmíněné odsouzení s dohledem. Právní úprava obou forem je obdobná, u podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem je navíc nad odsouzeným obligatorně vysloven dohled.

Do našeho právního řádu byl institut podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody zaveden zákonem č. 562/1919 Sb. TZ podle vzoru francouzského práva. Trest podmíněného odsouzení existuje v současné právní úpravě většiny evropských zemí i USA.

Podmíněné odsouzení v našem právním řádu prošlo určitým vývojem, který byl dán několika novelizacemi trestního zákona. Nejvýznamnější je zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, dále novela č. 253/1997 Sb. TZ, která uzákonila institut podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Novela trestního zákona č. 265/2001 Sb. TZ obecně nazývaná jako velká novela nebo také euronovela, rozšířila možnosti pro využití podmíněného odsouzení. Zásadní změny v oblasti trestního práva přinesl nový trestní zákoník – zákon č. 40/2009 Sb. Problematiku trestního práva mládeže komplexně upravil zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

Institut podmíněného odsouzení k trestu odnětí svobody upravuje § 81 - § 83 TZ, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem § 84 - § 87 TZ. Pro výkon

trestu podmíněného odsouzení, a zejména podmíněného odsouzení s dohledem je nezbytná činnost probačních úředníků. Probační a mediační služba byla v České republice ustavena zákonem č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě s účinností od 1. 1. 2001. Její činnosti konkretizuje § 4 odst. 1 ZPMS. Ve vztahu k podmíněnému odsouzení se PMS zaměřuje především na vykonávací řízení, a to na výkon dohledu nad podmíněně odsouzeným a na mediaci mezi pachatelem a obětí. V přípravném řízení shromažďuje informace o obviněných, na jejichž základě sestavuje tzv. zprávy soudní pomoci.

Od 90. let 20. století se trestní politika u nás vyznačovala úsilím o zavádění alternativních trestů a procesních alternativ k trestu odnětí svobody. K tomu směřovaly postupné reformy trestního práva, které byly završeny vydáním nového trestního zákoníku – zákon č. 40/2009 Sb. K nejfrekventovanějším alternativním trestním sankcím se řadí podmíněné odsouzení, trest obecně prospěšných prací a poté peněžitý trest. Většina alternativních trestů je spojena s probací.

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem je ve srovnání s podmíněným odsouzením (prostým) poměrně málo frekventované, přestože jeho legislativní úprava je zásluhou reforem trestního práva vyhovující. Přetrvávají problémy s realizací výkonu trestu, který je spojen s dohledem, a tím s činností PMS. Probační a mediační služba nemá ale dostatek pracovníků pro zajištění kvalitního dohledu, takže dohled je někdy spíše formální. Bylo by proto žádoucí posílit PMS personálně o kvalifikované odborníky, zvýšit počet středisek PMS a zajistit této službě také dostatečné materiální vybavení. Dalším předpokladem ke zvýšení účinnosti podmíněného odsouzení s dohledem je ukládat tuto sankci pachatelům méně závažných trestných činů, kteří jsou ochotni spolupracovat s probačními úředníky, pachatelům, u nichž nehrozí recidiva a přeměna podmíněného odsouzení na výkon trestu odnětí svobody, která způsobuje další zatížení soudů. Důležitá je i součinnost soudů a PMS při zajišťování výkonu dohledu.

The suspended sentence

The essence of the suspended sentence to imprisonment lies in the court's guilty verdict over the offender's person, the court imposes a prison sentence, but its execution postpones under the condition that the convicted person leads within the trial period orderly life and meet the conditions imposed. The probation period is set at 1 to 5 years. It can only be imposed on an offender of a minor offense. The importance of suspended sentence lies in the fact that imprisonment takes place while the convict is at liberty; therefore, the suspended sentence is an alternative to the imprisonment and is also motivating for the offender. The behavior of the convict during the probation period determines whether prison sentence will be executed or not. If the convicted person during the probation period lives an orderly life and meets the conditions imposed by the court, the court expresses that the convict certified, and the prisoner shall be deemed as not had been convicted. Otherwise, the court imposed a prison sentences.

Our current legislation distinguishes between suspended sentence to imprisonment (known as simple suspended sentence) and suspended sentence to imprisonment with supervision. Legal regulation of both forms is similar, but in the case of the suspended sentence with supervision of the prisoners, there is also expressed an obligatory supervision.

The institute of the suspended sentence was incorporated into our legal system by Act No. 562/1919 Coll., Criminal Code, and was based on a French law model. The suspended sentence punishment exists in the current legislation of most European countries and USA.

The suspended sentence in our legal system has undergone a certain development, which was due to the several amendments to the Penal Code. The most important is the Act No. 48/1931 Coll., Penal Code over the jurisdiction over juvenile, as well as the amendment No. 253/1997 Coll., Penal Code, which incorporated the institute of suspended sentence to imprisonment with supervision. The amendment to the Penal Code No. 265/2001 Coll., commonly known as a great amendatory Act or the Euro-amendment Act, broadened the possibilities for the use of suspended sentence. The major changes into the criminal law were brought by the new Penal Code - Law No.

40/2009 Coll. The issue of juvenile punishing is comprehensively regulated by Act No. 218/2003 Coll.

The institute of the suspended sentence is governed by § 81 - § 83 of Penal Code, and the institute of the suspended sentence with supervision is regulated by § 84 - § 87 of the Penal Code. For the execution of the suspended sentence punishment and especially for the suspended sentence with supervision punishment, the work of probation officers is essential. Probation and Mediation Service (further only "PMS") was established in the Czech Republic by the Act No. 257/2000 Coll., about Probation and Mediation Service, effective January 1st 2001. Its activities are specified in § 4 article 1 ZPMS. Given its relation to the suspended sentence punishment, the PMS focuses primarily on the enforcement procedure, which means the supervision of suspended sentence and mediation between the offender and its victim. In the preliminary proceedings, PMS collects information about the accused and prepares so called "Legal aid report".

Since the 90's of the 20th century, the Czech penal politics made significant effort to use alternative sentencing and procedural alternatives to imprisonment. This led to the gradual reforms of the Czech criminal law, which were crowned with the release of the new Penal Code - Law No. 40/2009 Coll. The most frequent alternative to the criminal sanctions are suspended sentence punishment, community service sentence and a pecuniary punishment. Most alternative sentences are associated with probation.

The suspended sentence to imprisonment with supervision in comparison to the simple suspended sentence is relatively infrequent, although its regulation is due to recent legislative reforms of criminal law compliant. There are still persisting problems with the implementation of the penal sentence, which is associated with supervision and with the activities of the PMS. Probation and Mediation Service but does not have enough staff to provide quality supervision, hence the supervision is sometimes rather formal. It would therefore be desirable to strengthen the PMS staff by skilled specialists, increase the number of PMS centers and provide this services also with adequate physical facilities. Another prerequisite for increasing the efficiency of suspended sentence to punishment with supervision is to impose this sanction to the offenders of minor crimes who are willing to cooperate with probation officers, also to the offenders, where there is no crime recurrence and transformation of the suspended sentence to the

imprisonment, which causes further burden for the courts. Also important is the interaction of courts and PMS in providing supervision.

Klíčová slova

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody

Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem

Keywords

The suspended sentence to imprisonment

The suspended sentence to imprisonment with supervision